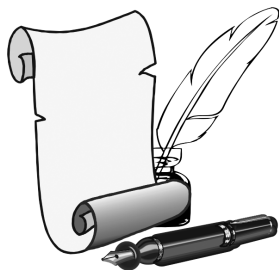

ЛІТЕРАТУРНИЙ
ЧЕРНІГІВ

№ 4\100

2022

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№ 4 (100)

жовтень-грудень 2022

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Головний редактор

Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр БОБИР

Дмитро ІВАНОВ

Олександр ЗАБАРНИЙ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Станіслав Новицький. Передмовчання. Поезія	3
Аліна Шевченко. Бузковий спас. Оповідання.	17
Вероніка Іваницька. Мара. Поезія	27
Оксана Бевзюк. Поезія	36
Владислав Савенок. Медична фея. Оповідання.	40
Володимир Гливацький. Поезія	46
Ігор Фарина. Миті вогнеподихів. Поезія	50
Світлана Максименко. Наш час іще не настав. Драма. (Продовження. Початок у другому числі за 2022 рік)	56
Надія Плахотнюк. Поезія	78

СКАРБИ СВІТОВОЇ ПОЕЗІЇ

Карел ван де Вустейне. Поезія (Переклад з французької і коментар Сергія І.Ткаченка)	81
--	----

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Олександр Забарний. У потаємних закутках серця	85
--	----

ГОГОЛЕЗНАВСТВО

Анатолій Ролік. Гоголь у фокусі німецьких інтерпретаторів	96
---	----

ЮВІЛЕЇ

Володимир Кузьменко. Поспішав творити добро: до 100-річчя з дня народження Кузьми Журби	109
--	-----

НЕЗАБУТНІ

Олександр Олійник. Яблука падають, або Людина на святі життя	114
---	-----

УКРАЇНОЗНАВСТВО

Людмила Студьонова. Несподівана знахідка	119
--	-----

З АРХІВУ НКВС

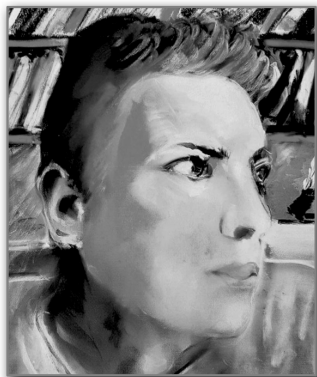
Олександр Молибога. Врятував село та засуджений на сім років позбавлення волі	127
--	-----

КРИТИКА, РЕЦЕНЗІЇ

Михась Ткач. До молодої яблуні схилилось...	131
Олександр Забарний. До нас прийшов Бонавентура	135
Віктор Божок. Талант романіста яскравий, перо – відверте і справедливе	139

ГУМОР

Валерій Демченко. Тривожна валіза	142
---	-----

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Народився 27 грудня 2000 р., Павлівка (Туманове) Роздільнянського району, Одеської області. З 2010 року проживає в місті Кропивницький. Станіслав Новицький, попри молодість, заявив про себе як талановитий і дуже плодовитий поет. Лауреат літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша.

Автор поетичних книг «Оновлення» (самвидав), «Акафіст коня» (2020), «Полудень» (2021), «Воскресіння віт» (2021), «Розуміння простору» (2022), «Крони дерев холодні» (2022). Незабаром прийде до читача нова книга автора «Передмовчання», яка друкується в Чернівцях у серії «Третє тисячоліття: українська поезія», готується книга і в перекладі польською мовою.

Станіслав Новицький заснував та видає літературно-мистецький журнал «Сівач».

**ПЕРЕДМОВЧАННЯ
(поезії та споглядання)****ПАМ'ЯТІ 32-33**

заховай
закопай
загорни у рушник
білий хліб
білий день
білий час
сумовиння і втіхи
загорни у рушник

краплі
крові
пролітої
нині
заховай
закопай
щоб не бачили
пси
кедебісти

пам'ять горне
журбу
поміж яром
і лісом
де молились
Ярилу
старці

заховай
закопай
загорни у рушник
білий хліб
чорний день
краплі крові
проліті тобою...

* * *

*« Як тобі ведеться там,
Василію? »*
Іван Драч

як Ви там
за обрієм
за тином?
де беруть свій холод полюси
де ви
хто молились і любили
вже давно не чув
я голоси...
все питаю

та не чути
глухо...
вітер віє на чужі
хрести
поміж вас
але не з вами
сухо
ще сльозі
і повняться світи
вічними
я ще живий
не вічний
не німий не інший
не чужий
і летять орбіти по дотичній
до гіркої
крайньої межі

як Ви там
за обрієм
за тином?
вже давно не чув
я голоси...

* * *

сумно мені
і від болю цього
і від світу
гірко мені
з почувань передчасних
дощів
досі
я жив надивившись
на світло
досі я жив
від тепла
і тремтіння лози
дивно
живу

і чекаю
добра від людини
правди простої
і слова од серця простого
досі я жив
у світі якого немає...

сумно мені
і від болю цього
і від світу...

* * *

цвітуть сади
а смерть
скипає люттю
за білий цвіт
за ярість та іржу
яка живе
ожиною у полі
і вітром
стоголосим у степу
мовчать сади
цвітіння не мина
німіє час
покутою
і лихом
як білий світ
що смертю
ожива
ожиною
чи вітром стоголосим?

* * *

за річкою
забута стежка
до лісу
ожива у моїй
уяві

зникає трава
і прозирає
стоптана земля
пам'яті

риба яка
живе у річці
мріє
звільнитись
і піти стежкою
до поля

риба мріє бути
ковилою
але не мовчати
а жити
як тінь
мовчання на ранньому
полі
цієї весни

риба мовчить
але дивиться
крізь воду
на стежку
цієї весни...

* * *

Колір акації
колір неба
туманний

* * *

Зіниці твої
зелений морок
весни і зозулі

* * *

Впасти
і дивитись на світ
з неба

* * *

Листя пожовкло
на холодній землі
осіннього золота

* * *

Покручі вмерли
обабіч сільської дороги
як і трава.

* * *

Руки холодні
не од морозу
а од серця.

* * *

Прозрію
коли дощ нап'ється води
з криниці.

* * *

У нічній тиші
котяться хмари по небу
мовчки

ПЕРЕДМОВЧАННЯ

мовчання впадає у море
як ріки
які повняться простотою
як вода
що мре від браку повітря
але я вірю
у мудрість риби яка дивиться

крізь мовчання
у небо

я вірю небу
яке ділиться своїм
мовчанням
заради осінніх дощів
які сьогодні мріють
пізнати серпневе сонце
а натомість
розмивають стежки у степу

**«Впадаю в простоту
схиляюсь до аскези...»
Володимир Базилевський**

* * *

впадаю в німоту
рятуючись від світу
та думаю дійти
до саду і до тьми
у тиші тій спочину
у предковічній млі
допоки сні лукавлять
сховавшись в самоті
допоки сад в цвітінні
допоки цвіт зове
чекаю оніміння
у сні і на землі

чекаю і піду
мені ще йти далеко
мені ще йти
і йти

допоки знов лелеки
дійдуть до самоти...

* * *

запізно
не треба
цей дощ відчахнувся од світу
заграють музики
завчасну іронію млости
і час
розіпнеться на цім
дерев'янім хресті
де смерть марикує
останні спаплюжені душі
цією добою
яка відчахнулась од нас
а нам тільки світу
а нам тільки волі
дістати
допоки дощі
розмивають
«совецькі» мости

а нам тільки волі
достоту
для світу
для себе!

* * *

Південь
до тебе сьогодні говорю
де між Дунаєм і Бугом
коріння моє проросло
південь
цнотливо хитрюща циганко
що викурила останню
мою цигарку
південь
автобус ананівський
що пропах степовими травами
і циганською хтивістю

південь
повний келих вина
південь
сонце налите тривким
похміллям

холодно нині там
холод припав до серця
та не забути ніяк землю
між Дунаєм і Бугом

гірко
полин наснився
гомін гоніння помсти
але проміння чорне
вилито із смоли

гонять
діди отару
гонять по всім степу
хочу дійти до ранку
до південної самоти

* * *

Чом ти жінко
лукаво дивишся
голос щез і не та хода
ти спішиш віддавати цноту
як земля золоті жнива
Жінко – пташко!
Жінко – молитво!
Жінко – хліб!
І ясна блакить!
чом так пізно твоя жіночність
проросла крізь земні літа?

Перші промені
чорна втіха
крапле дощ на твої сніги

щоб колись не відчути лиха
од твоїх розкуйовджених кіс...

Стільки бачу тебе
вдивляюсь
в очі пізньої сліпоти
і не можу тобі сказати
що на чорних косах твоїх
біла тінь сивини зацвіла...

Жінко – пташко!
Жінко – молитво!
Жінко – хліб!
І ясна блакить!

* * *

я дивлюсь
на руки цієї жінки
яка стоїть
навпроти мене
насолоджуючись мовчанням
яке повторюється
коли я дивлюсь на її руки
вони особливі
мабуть
вона піаністка
і я уявляю
як ці руки торкаються
затертих клавiш піаноли
я не хочу дивитись
в її очі
бо не зможу уявити
як вона торкається клавiш
піаноли

я слухаю цю мелодію
уявляючи
музику жіночих рук...

* * *

закрий мені очі
долонею ніжно
жіночою
щоб очі мої
не дивились
в небесну блакить
закрий
зачини
як двері
чи хвіртку
чи простір
який увірвався із вітром
сьогодні вночі
очманіло
і сніг забілів
за вікном
за вітрами і снігом
не бачу
я руки твої

закрий мені очі
долонею ніжно
жіночою
щоб я відчував
не сніги
а твою теплоту

* * *

зустрітись з тобою
у місті якого
немає
де верби заплачуть
завчасним осіннім
дощем
і слухати пам'ять
яка продиктує
начало
осіннього неба
осіннього млива

життя
нам краще
мовчати
у тиші збентежених
вулиць
які пам'ятають
цвітіння твоєї
краси
а зараз
ти жінка
чужого тобі
чоловіка
і стан твій не той
що зостався
в минулому часі
який не повернеш
ні словом
ні ділом
ні поглядом нині
твоїм

зустрітись з тобою
і слухати
мучити
пам'ять
яка нам диктує
давно вже забуті
слова

* * *

жінко
ти руйновище моєї свідомості
сьогодні
завтра і навіки віків
жінко
ти йдеш цією вулицею
де трава проросла
мертва
де акації більш не цвітуть

де немає подиху весни
тільки мертва трава
біля дороги
як свідок цієї епохи

в твоїх зелених зіницях
час
здається мені порожнім
як ця вулиця
на якій росте мертва трава

ШУКАЧ

я шукач
та нічого не можу
знайти
кожен день самоти
розливається чистим
світанням
я шукач
та нічого не можу
знайти
в цьому світі
світанні
де безрух
волебного часу
як твердиня
людського життя
і у цім дриготінні очманілих
сердець
волелюбних
кожен цар
а не раб
вибудовує глиняний храм
холуї
в них ніякої віри немає
дух
задушений хтивістю віку
і хтивістю душ

не мине
як омана
осібного часу
де нагніт імперій
орди
і облуди

чорна кров дикунів
не сліпа
на землі де
колись
розливалася чисте
цвітіння

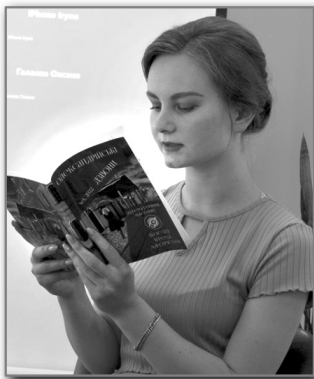
я шукач
знову час оминає мене
монотонністю дня
і спокуси

клятий вік
розливається чисте
цвітіння
в ріки чорної крові
тепер

розірвемо
яро
у якому від батька
й до сина
де не волі
ні правди
ні своїх
ні чужих
манівців

Аліна ШЕВЧЕНКО

Студентка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України. Засновниця літературно-мистецького щоквартального альманаху «Олександрійський маяк». Авторка збірок оповідань «Цвіт першої надії» (2019) та «Мелодія мовчання» (2021). Лауреатка Міжнародної премії «Культурна дипломатія» (2022).

БУЗКОВИЙ СПАС

Якщо ви не любили, то відкладіть мою історію доти, доки полюбите когось так, як полюбив я. Не перебільшу, якщо назву її дарованою Христом, бо від Нього вона прийшла до мене, старого базарника, якому за чверть століття буде. Ми однаково грішні й однаково щасливі, може, тому й зустрілися...

Але якщо ви любили хоч раз у житті, тоді я розповім свою історію...

Велика засмагла рука, переснована темно-синіми жилами, потяглася до аркуша паперу на прилавку. Думав, що хтось залишив свій номер телефону або адресу для доставки меду. Однак, як для контактів, аркуш завеликий і забагато літер просвічується...

«Я знаю, що Ви мене пам'ятаєте. Останні місяці я до Вас приходила щодня. Просто приходила і мовчки казала Вам усе, що так боліло і хотілося сказати, тільки Вам. І більше нікому, бо вже давно нікого немає. Та і я від себе далеко. Ви здатні наблизити мене. Якби не була в цьому впевнена, не приходила б до Вас. А з Вами мені легко. І цієї легкості я шукала у рідних,

у чужих і в незнайомих, у Божому домі – так і не знайшла. Потім прийшла сюди. І мені стало легко. Вам нічого не скаже моє ім'я, бо за цей час так і не зустріла Вашого погляду. А Вас бачу щодня. Пізнім вечором, коли збираюся писати, темряву розвінчує тепло, яким світяться думки про Вас... Мені 41 рік. Скажете, пів шляху пройдено. І я погоджуся. А коли я тут, мені здається, що знову на старті, що попереду ціла дистанція. І Ви на ній малюєте розмітку. Робите її безкінечною або такою короткою, як ця літня ніч, коли я Вам пишу листа. Моя дистанція – шматочок крейди у Ваших руках, і якою вона буде – вирішувати Вам...

Варвара М.

...зустрінемося, коли стане час нашої зустрічі».

І більше нічого. Ні адреси, ні телефону. Лише сім п'ятипелюсткових засохлих квіток бузку лежало під запискою. Щойно їх побачив. Перебирав у пам'яті обличчя, які сьогодні зустрічалися. Їх тут сотні або й тисячі. Хтось купує, хто ходить, щоб скуштувати, а хто проходить, міряючи байдужим поглядом прилавки і людей за ними. Такі чимось нагадують розгублених дітей, що десь у натовпі втратили тепло, а від того надійну мамину руку, і тепер вдивляються у кожне обличчя, намагаючись відшукати рідне. Чи знаходять? Може, так і йдуть, несучи порожні торбини і щось порожнє всередині... Довго стояв, копірсаючись у пам'яті й обличчях. І нарешті у пам'яті майнув образ...

– Дедушка, по чом гречаний? – цікавилася жіночка в окулярах з ледь помітною оправою. Зовсім не та, силует якої щойно згадався. Цій потрібен мед. Коли глянув у очі, відразу зрозумів, що не купить. Лише приціняється, шукає знижки під кінець базарного дня. Або просто знижки на честь безхмарного Божого дня, у який комусь не поталанило з покупцями.

– А вам баночку чи бутель?

– Мені б 250-грамову майонезну баночку. То скільки?

– Для вас – 70.

– А для всіх?

– Для всіх меду не вистачить, – усміхнувся.

– Ну, нехай постоїть, хвилин за п'ятнадцять підійду. – і натовп заховав її сліди між двома рядами столиків і продавців за ними. Не прийде, впевнений, бо не пам'ятав, щоб за ці п'ятнадцять років торгівлі хтось, отак пообіцявши, повернувся й купив те, про що питав.

Спітніла долоня нагадала про бузкові квітки, які й досі тримав. І було в них щось, що квітне вічно, навіть коли цвіт – давно частина чийогось гербарію. Аромат зберігся, і цей Спасів день запах бузком. Отим, що

весною приводить життя на землю і зводить з неї холод зими. А в пам'яті таки її образ, і не обличчя зовсім, а довге каштанове волосся з кількома білими пасмами.

Отак я з нею вперше поговорив, чи радше, вислухав її, бо ще будемо говорити... «Хто ж вона?» – питав я себе, і не раз, та так і не згадав. Тільки тоненькі літери, як очі, зазирнули в мою душу, певно, вже надовго. То був перший день за всі роки, що торгую на базарі, коли мені хотілося довше затриматися, хоч вже зовсім не було покупців. Думав, вона прийде і ми поговоримо. Поговоримо, але не того дня.

– Степановичу, чи ти тут заночувати надумав? Чи пів дня отут пектися не набридло? – спитала сусідка навпроти. Торгувала самою городиною. Та не своєю, а скупленою ще до сходу сонця у сусідів попід дво-рами. Така вона, Вірка-перекупниця місцева. Потім додала: – чи, може, не поспішаєш додому, бо там тебе не чекає молода і красива мадам, як я? – хтиво провела руками по своєму стану й розтанула у посмішці. Самій зробилося смішно від того, що себе, пишну і язикату, не зна куди подіти.

– Молода і красива, а на шістдесятип'ятиріччя могорич поставиш? – підхопив хтось із бабів, – вже ж ось скоро, у вересні.

І Вірка, шморгаючи носом, склала залишки городини у кравчучку й пошкандибала до маркету. Ніколи не йшла додому з порожніми руками – вдома ж онуки.

Повертатися додому хочеться, коли там чекають. Тоді і чотири стіни звуться домом. Дім – коли там живе більше одного, а інакше – то пуста, неважливо, скількох кімнатна.

Поставив мопед у гараж, де колись стояли Жигулі, а сам неспішно пішов у будинок. Руденька Марта щодня зустрічала й терлася об ноги, та цього дня її не було. Подумав, що полює, бо за мікрорайоном Пере-мога розстилається простора балка, а якщо поліниться туди йти, то тут неподалік є ліс. Там кішка часто полювала. Стара вже вона. Через рік після смерті дружини поміняв у товариша слоїк меду на маленьке руде пухнасте кошеня. Восьмий рік така ж полум'яно апельсинна, пухнаста Марта живе у цьому домі, облюбувавши найбільшу кімнату.

Коли була жива Галина, любила саме цю кімнату, бо там завжди бага-то світла. На кожне з восьми вікон вона пошила блакитні, із вставками білого мережива, фіранки. Вони тут і досі. Та й він любить цю кімнату, любить дивитися на світлини дружини, де вона ще геть юна, коли вони

ще не знались... Трохи далі на книжкових полицях їхні весільні фотографії: високий, чорнобровий, старший на дев'ять років і низенька довговолоса чорнявка, якій ледь вчора вісімнадцять виповнилося, а сьогодні вона у підвінечному вбранні, міцно тримає його за руку. Її усмішка робить чорно-білу фотокартку кольоровою. Тепер світлини купаються в полудневому серпневому сонці, в переливах блакиті і білих мережив, створених її руками... Не вперше дивився на світлини, але вперше з дня її смерті заплакав. Поцілував світлину, де вони разом. Тоді виклав з кишені на полицю п'ятипелюсткові бузкові квіти. Вони про щастя, а щасливим відчував себе, коли Галинка була поруч.

«А що знає про щастя та дівка з базару, яка підсунула мені ці квіти?» – подумав тоді. І зрозумів, що все, небом наділене мені, щастя живе у цій світлині, в усмішці моєї Галюсі. Вона мені залишила двох дочок і сина, які обдарували мене, старого, дрібними онучатами. Їх Галюся не застала. А я довго не міг собі зізнатися, що щасливий, бо маю п'ятеро онуків! Хіба то не щастя?»

Витягнув з кишені бостонових штанів учетверо складену записку. Присів у м'яке крісло і перечитав її вдруге. Ті ж самі тоненькі гострі літери мовби інакше заговорили, і знову стало легко. Тепер вони наодинці, де немає десятків пар очей і вух базарників, покупців... Самі. Знати б, що вона приховує, про що мовчить, коли так хоче поділитися. Та, може, справді ще не час...

У понеділок, коли на ринку вихідний, зібрався зранку провідати бджіл. Днями мав перевозити вулики з полів ближче до двору, де вони зимують. Землі тут родючі, і що б не росло на полях: соняхи чи ріпак, трудівницям є чим поласувати. Ці місця любив і їхній господар. Два поля, а між ними завжди жива, розлога зелена балка. Потай заздрив сторожу, що тут ночує й охороняє вулики. Він ближче до тиші. Якби не ринок, основна точка збуту меду, сам би тут жив усе літо, поки працюють кормілиці. У серпні балка завше пахне звіробоем, ковилою, пізніми квітами дощового літа. Часом здавалося, що степові квіти, як і бджоли, цьогоріч не бачили сонця. Але ні, все тут відцвіло досхочу, і меду викачав на славу – постаралися трудівниці і природа своїм даром.

Уже тоді привіз у степ думки про незнайомку, спогад про лист і три білі пасма на густому темному волоссі, де майнула тінь мудрості. А значить, за когось переживала, любила, отже, й живе не дарма.

Дунав, вона прийде наступного дня, що то буде скоро, що буде розмова. А про що – не знав, хіба є щось спільне між чужими незнайомими людьми? Але вкотре збирався вранці з вірою у зустріч... Уже й самому ставало ніяково, коли вдивлявся у кожну жінку з каштановим волоссям, очима шукаючи три білі пасма.

Як і коли на столику, між слоїком меду і пакетиком прополісу, з'явилася друга записка, не помітив. Білий аркуш, перебганий вчетверо. І війнуло бузком, весняним теплом серед вересня ще до того, як розгорнув лист. Розгорнув обережно, й посипалися звідти у долоню широкої засмаглої руки п'ятипелюсткові бузкові квіти. Поклав на край прилавку купку сушених квіток, і слухав її крізь цей лист і аромат весни. Проходили люди, хто питав про мед – сусіди з обох боків прилавку відповідали, бо на базарі добрий сусід той, який знає асортимент і ціни на товар колеги.

«Осінь. А Ви стоїте на тому ж місці, що і літом, навесні, взимку... І я приходжу сюди, та Ви мене не бачите, скільки б не стояла, не спостерігала. І от, наче погляди мали б зійтись, а вони все у різні сторони. І буде так, поки не стане благословенна наша зустріч. Я вірю, та не знаю, чи треба це Вам. Вже знаєте моє ім'я, а я Вашого – ще ні. Познайомимось.

Чуже мені за відсутністю коріння, холодне і тісне місто Олександрія зігріло мене, коли зустріла одну рідну душу, прийшовши сюди. І щось всередині, знаю, не вірите, підказало, де є тепло, яке шукала роками. Я родом з Півдня, спитаєте, хіба там не вдосталь тепла, щоб зігрітись? Мені Південь змалку був холодним, як підлога дитячого будинку, коли нас карали і ставили в куток на коліна.

Після дитячого будинку зустріла його, трохи старшого, красивого, з достатком. Думала, зігріюся в його обіймах. А вони виявилися холоднішими за підлогу, на якій нас карали. Багато терпіла заради нас. Мені так хотілося своїх дітей! Щоб любити їх так, як мені хотілося, щоб любила мене моя мама. Я її ніколи не бачила. Чи, може, бачила... не пам'ятаю. На шостому році нашого спільного життя свекруха порадила взяти дитя з дитбудинку, бо вся його рідня знала, що він не може мати дітей. Лише зі мною він про це не говорив, називався здоровим, і у всьому винна була я...

Після всієї тої брехні мені здалося, що лише у домі Божому знайдеться мені місце. Схотілося піти від людей, бо за кожним – стільки неправди, гніву і холоду. Поїхала на Захід, звідти направили аж у Покровський монастир. Я вірую зі шкільного віку. Думала, цієї віри буде достатньо, щоб покликав Бог служити черницею, але ні. Пройшло ще дев'ять років, і ось я знову шукаю тепло у мирському житті. Не змогла зректися власної волі.

У Олександрії живе рідня однієї з наших черниць, то вона і попросила за мене... Так я опинилася тут.

Знаю, що Ви читаєте цей лист. І писатиму ще, допоки стане час нашої зустрічі.

Варвара М.»

Я довірливий, що мале, що старе... Але не тільки тому мені здавалися її слова щирими. У них було щось живе, що я не чув уже багато років або не чув взагалі. Повірюв їй, інакше бути не могло. Вона змогла крізь літери відкрити власну душу і торкнутися моєї. Змогла сказати багато.

Над квітами сушеного бузку літала бджола. І їй цієї осені на мить явилася весна, перша в житті, бо пахло чистою першою любов'ю. Серед осені пахло бузком. Прохожі питали про мед: хто ціну, хто – цікавився, чи натуральний, а хто і мовчки робив запаси на зиму. Машинально відпускав покупців. Їх сьогодні більше, ніж восени зазвичай. У пам'яті, як та бджола над засушеним листям, то зникав, то показувався образ жукої жінки.

– О-о-о! Наш Степанич дожився, що йому на восьмому десятку молодіці любовні пісьма пишуть?! І чим то ти її задурманив... Оце життя! – аж сплеснула, так здивувалася сусідка Вірка.

– Побійся Бога, Вірко, бо тільки Він судити може. А ти – брехлива баба базарна! – тим же відповів їй.

– Ну, Степанич, сусідів не обирають. Я – те щастя, що не всім дістається.

– От і добре, Вірко, добре, що нікому. У тебе, он, просять зважити пів кіло моркви...

Поки одну сусідку відволікли покупці, причепилася інша, згодом ще одна. Всі бачили, але не знали, хто така Варвара М. Про незнайомку, яка часто і з невідомих причин приходиться та ще й підсуває якісь листи, швидко хтось доповів старшій доньці, Олені.

– Рада бачити, таточку. Я взяла вихідний, вирішила провідати тебе, – на порозі дому зустріла Олена, що приїхала з Кропивницького.

– Не варто було б, доцю, могла б просто подзвонити... Але я завжди радий твоєму приїзду.

– Нам треба дуже серйозно поговорити. Не думаю, що ця розмова – телефонна.

– Тоді ходімо в дім, що ж ми тут...

У світлому коридорі стояв відерний алюмінієвий тазик, повен маленьких райських яблук. Олена, всміхнувшись, взяла три собі.

– А вони й досі пахнуть маминою любов'ю. Пам'ятаю, коли ми саджали їхні саджанці, ще Макса з Анною не було, а мама приказувала: «Коли саджаєш щось живе, обов'язково думай про того, кого любиш. Тоді і плід солодшим буде, і любов твоя житиме довше», – згадала донька, гризнувши яблуко.

– Так, дочко, вона любила всіх нас, іноді здавалося, що навіть більше, ніж себе... І ми її любимо.

– А ти й досі її кохаєш?

– Досі? А що змінилося? Можна сховати в землю фізичне тіло, але не душу і спогади про наші з нею роки. Я любив її за душу, добру, справедливу, щирю. Її душа жива і кохатиму її, поки житимуть в моїй пам'яті спогади про неї. А чого ти питаєш?

– Просто. Сумую за нею. І досі боляче, розумієш?

– Розумію, дочко, розумію... – ледь стримував емоції. Не мав права забувати про дружину і обіцяв їй все життя, що кохатиме завжди, вічно. А зараз...

– Я подумала – ти маєш переїхати до нас. У тебе ж серце, та й взагалі, як подумаю, що ти сам тут... Ти надто довірливий. А вже ж не той вік, і люди не ті.

– А я – той, і був таким все життя. Ти пробач, дочко, та я з дому не поїду.

– Але тату! Я справді за тебе переживаю. Хто та жінка з базару? Чому вона до тебе ходить?

– Якась жінка, може, адресою помилилася, переплутала мене з кимось... Я з нею навіть не говорив.

– Аферистка чистого роду! Не вздумай вірити їй чи хоч на кілометр підпускати до двору!

– Я почув тебе. Але ця наша розмова, впевнений, не варта, щоб діти в школі пропускали години фізики і математики. Ти ж вчитель, зрештою, Олено! Я собі такого не дозволяв за всі мої сорок років роботи в школі.

– Але ж ти сам казав, що сім'я має бути на першому місці!

– Я поки що в змозі себе обійти. На першому місці – твої діти і чоловік.

– Дякую, тату... Ти подумай щодо переїзду. А мені вже час їхати. Сім'я вдома...

Олена вибігла з дому сердита. Грюкнула дверима будинку, а потім і свого авто, що аж сусідські собаки загавкали.

Потираючи груди в боці серця, згадав про яблука і повидло, яке з них збирався зробити. Та сил не було геть. Вперше за багато років налив собі склянку вишневого вина. Важко, але цього і слід було очікувати. Не мав би і думати про іншу жінку, але рука сама потягнулася до листа.

Перечитав ще раз. І вже не міг пручатися зустрічі з нею. Хто зна, коли той час зустрічі. У вухах дзвенів голос, якого насправді ніколи не чув, але знав, що він належить чужій незнайомій жінці.

Вересень перегорнув свою останню сторінку, ненароком розливши тепло ще й на жовтневі дні. І в кожній павутинці бабиного літа потроху увібрано жнивного сонця. Ринок – місце, що не знає пори року, там завжди людно, тепло, голосно. Вона з'явилася серед натовпу, як літнє сонце серед осінніх злив і сірого неба. І війнуло весною, що цвіла так давно і цвістиме не скоро. Вдавав, що не помічає, вагався, чи варто заговорити, чи прийшов час...

Я хотів відійти від свого місця, але не зміг. І так зрозумів – ось час нашої зустрічі. Вона підійшла до прилавку, щоб залишити записку. Тоді відчув тепло, описане нею в листах. Ті очі, в які я так довго боявся зазирнути, тьмяно-блакитні, повні чистоти і, здалося, страху. Тоді я зрозумів, що полюбив цю жінку...

За ними спостерігав увесь базар. Шепталися баби, щось бурмотіли покупці, що кудись поспішали, а ця дамочка ні туди, ні сюди. А вони мовчки стояли.

– Лист... Прочитайте його, бо я не зможу сказати у очі те, що написала. О п'ятій вечора я буду на залізничному вокзалі. Прийдіть, коли ваша воля, а якщо ні – сьогодні ми бачимось востаннє. Я чекатиму... – і висмикнула руку. Розчинилася так само у натовпі, як і з'явилася. Того дня її густе волосся було сплетене в одну косу нижче плечей. Лише збоку виднілися білі пасма, їх стало більше... Не знав, куди вона їде й до чого ці листи, але знав напевно, що бачить її не востаннє. Десята ранку, покупців суботнього дня рясно, та вже збирався додому.

– А куди це ти, Степанич, розігнався? Не на побачення тебе ця дівка запросила, раптом? – цікавилася Вірка, переминаючи в руках паперовий стаканчик із гарячим чаєм.

– Подалі від твоїх врічливих очиськів, Вірко. А тобі – щасливо залишатись! – махнув рукою, – лишаю вас на Гавриловича, справишся, Михасю? – гукнув до молочника, дідка, що місць за п'ять торгував молоком. Той, уважно читаючи місцевий тижневик «Вільне слово», тільки голосно «агакнув».

...На лавочці муркотіла й сонним поглядом змірювала господаря Марта. Трьох руденьких кошенят, що лише боязко сичали з-під лавки,

не помітив. Пройшов повз найсвітлішу кімнату й присів у вітальні. Не пам'ятав, коли востаннє відчував себе так, як зараз, коли і винний, і мовби народжений знову; коли на календарі осінь, а руки пахнуть бузком. Охопив голову в роздумах, коли цілком очікувано задзвонив телефон.

– Привіт, тату. А хіба ти не на ринку? – спитала по той бік донька Олена.

– Радий чути, доню. Вдома. А хіба ти знаєш мій розклад?

– Мені зателефонували... Тату, прошу тебе, будь обережним і нікому не вір. Їм же всім тільки одне потрібно.

– Оленко, дякую тобі за турботу. Не збираюся нікому вірити. Я добре знаюся на людях і вірю лише тим, кого знаю, в кому впевнений.

– Дякую, тату. Ти телефонуй мені, якщо що. Я ще ввечері наберу...

Вона навряд чи колись зрозуміє, як і двоє менших дітей, які ще нічого не знають. Дістав із внутрішньої кишені куртки вчетверо складений лист. І знову бузок, серед жовтня.

«Пишу Вам утретє і пишу востаннє. Розповім про мрії, правда не пам'ятаю, щоб вони здійснювалися... В дитинстві я не знала, що таке мрії. А потім дуже захотіла власних дітей і велику сім'ю. Не збулось і не збудеться вже. Мріяла про місце в монастирі, молилася, хотіла очистити внутрішнє від мирського і побутового. Довго була послушницею, мріяла про схиму, тричі просила, та так і не дали. Не прийняв Бог. Коли під час постригу втретє не відкинула ножиці, зрозуміла, що не зможу ніколи зректися своєї волі. Тому маю вертатися до людей. Вернулася. Чужа і ще непотрібніша, ніж була. За дев'ять років втратила всі контакти знайомих. І лише нещодавно написав він, той, кому вірила колись. Просить пробачення, хоче все повернути. Сьогодні мій потяг о 18:30. У лівій руці квиток на Львів, звідти – на Польщу, у правій – ручка, на вустах – оці літери, що пишу Вам. Тут я змогла відшукати тепло. Не на Півдні, а у центрі, в зелених стомлених очах під білими бровами. Тепло із повітряною родимкою на вилиці. Хтось би інший не читав цей лист, комусь іншому і не писала б. Щось мені підказало тоді, коли я пробивала Ваш товар на касі у маркеті на Соборному. Ми були в масках, і я запам'ятала Ваші очі і високі скроні. Через якийсь час упізнала на базарі. Так усе просто... Але хто, крім нас, зрозуміє, що між нами? Нам буде важко, бо не буде розуміння ні від кого. Сьогодні я їду, та перед тим безкінечно хотіла б побачити Вас. Чекатиму на ЗД-вокзалі.

Та якщо у Вас з'явиться хоч одна суперечлива думка, прошу, не приходьте.

Варвара М.»

Я не знав до того, що вона вже все вирішила, чи то пак доля. Тоді загадав якийсь карантинний день 2020-го й ту жінку на касі. Всього-на-всього миттєвість, купував найпростішу запальничку, а в її очах побачив щось живе й таке чисте, чого не зустрічав ні в кого раніше. Таких простих, дарованих сонцем і сяючих життям не зустрічав. І вже не зустріну. Про які сумніви вона говорила?

Перед вокзалом жовтіли молоді берези й акації, чорніли газони, готуючись до зимового сну. Де влітку лився водограй, жовтневого дня золотіло опале листя, що повністю встелило алею. Комунальники в яскравих костюмах підмітали жовтаву ковдру. Хотіли прибрати осінь, а вона – в кожному листку і в кожній віті цього парку.

Усередині вокзалу стояла неприродна тиша, і тільки в залі очікування – людно, якою б не була година доби. Вона стояла біля великого вікна, прикута поглядом до темно-сірого неба крізь товсте скло і решітку ззовні. Впізнав її темну косу з білими пасмами. І сіре кашемірове пальто до колін, в якому бачив її вранці. Біля її ніг стояла велика чорна валіза. Невже Варвара зараз поїде? Не довго стояв у роздумах. Підійшов ближче й обійняв її за плечі. Вона повернулася й подивилася просто в очі. Поцілувала його руки, як цілують руки святого Отця під час сповіді. Пригортав її, трохи нижчу за себе, до грудей.

– На нас дивляться люди... – шепотіла вона м'яким голосом.

– Хай дивляться, на те у них очі. Та чи хто з них збагне нашу історію? Ні. Вони нічого не знають. Нехай думають, що батько проводить дочку, хай думають... – говорив їй на вухо. А люди дивилися тільки на них, і, може, на небо, що за великими вокзальними вікнами. А звідти дивилася на них осінь.

Якогось ранку весна опустилася рано. Бджоли постішали до першого цвіту, і степ купався в пахощах рясту й перших найсміливіших кульбаб. Зацвів бузок за моїм парканом, і сонце цілувало його перші віти. Надвечір танув бузок, вбираючи росу і сяйво висхідного місяця, сонця, що повисло над обрієм, рожевого вечірнього неба. А я палив на призьбі й дивився, як вона вишукувала п'ятипелюсткові квітки на бузкових гронах. Так вона зізналася, коли приходить пора Бузкового Спасу...

16.08. – 23.08.22

Вероніка ІВАНИЦЬКА

Вероніка Іваницька народилась 30 липня 2004 року в м. Запоріжжя в сім'ї викладачів вищої школи. Літературний дебют відбувся в журналі «Літературний Чернігів», 2017, № 3 (79). Переможниця першого Всеукраїнського дитячого конкурсу патріотичної поезії імені Олени Теліги та Олега Ольжича (2018). Патріотична лірика опублікована в поетичному альманасі «Я – теж Вітчизна». Добірки віршів виходили у п'яти номерах журналу «Літературний Чернігів» (2017-2019, 2021). Лауреатка IV Всеукраїнського літературного конкурсу ім. Григора Тютюнника (2020). Поетична добірка опублікована у журналі «Дзвін», № 9 (2021). Вмістила добірку віршів у альманасі «Про що гудуть сирени України?» (Біла Церква, 2022).

МАРА**ЖИТТЯ ЯК СУЦІЛЬНИЙ ВОКЗАЛ**

Життя як один суцільний вокзал. Волонтери, евакуйовані діти,
бабусі, домашні улюбленці, буття, втиснуте в клунки.
Змагання за місце у вагоні. Людські перегони, людські перепони.
Купе наповнюється пасажирями, як акваріум – рибками.
Наше купе – тринадцять людей і черепаха Нафана,
яку турботливо везуть у судочку.
Виснажлива дорога, рівно двадцять чотири години у потязі,
сидіти/сидіти/сидіти, на ніч затемнюватись,
бо небезпека чатує, війна не спить.
Львів, сповнений галасу, черг і натовпів, незвично метушливий
і заклопотаний. Мої пів години у місті весні.

КОЛИСКОВІ ЙШЛИ ПОЛЕМ

навала обіймів,
що бути без них – то як плакати натщесерце,
то бувати без рідних
у звивистих коридорах смерті.

повені колискових,
що їх матері сповивали знову і знову,
і колискові йшли полем
житнім та рідним, старим і новим.

врожаї перемог,
що збирати їх, збирать якнайшвидше
кличе Бог,
і ти
підіймаєшся
вище, вище і вище...

22-25.03.22

СЛОВА СКЛАДАЛИСЯ В СЛОВА

слова складалися в слова,
слова народжувались знову.
їх як зіницю берегла,
і наче голкою вкололась.

і гімн лунав, і сад свистів,
і думалась вже вкотре дума.
шукай мене у воротті
та каяття собі придумай.

пісні вливалися в пісні,
ні на хвилину не вщухали.
і дні перепливали в дні,
і більш ніколи не вертали.

28.03.22

ВЕСНЯНА ЗИМА

навкруги краса,
весняна зима,
а знімати на плівку чомусь не хочеться.

пішоходи у хмарах хмарних,
ми як з казки про рукавичку,
казка, байка, легенда, мара...
ми усі на одне обличчя.

окуляри у сніжну крапинку,
ліс одягся і відвернувся.
виглядаю весняну ластівку,
але бачу лише землетруси.

навкруг – одні душі,
не живі, та й не мертві,
які струшують спокій з білявих дерев.

03.04.22

КВІТНУТЬ

Квітнуть день, поезія, проза.
А що, як тікати?
Блискавичні грози, погрози, загрози,
Ще й звуки токати.

Я не можу забути.
І не маю права на те.
Десь гинуть люди.
А квітень цвіте.

16-17.04.22

Я ВЕДМІДЬ

ліжко-лігво, яблунь цвіт.
я у сплячці, я ведмідь.
мій барліг, мій мед, бджола.
франка лінгва золота.

смак-малина, соловейко,
хистко їдуть наші рейки.
я прокинувся у тексті.
ліжко, мед, малина. тейсті.

18-20.04.22

ВЕСНА ВЕЛИКОДНЯ

Черги, «Бітли».
Похибки німецькомовні.
Які ми були
До цього всього?

Перепічки, пасхи,
Весна Великодня.
Меншу, будь ласка.
І меншого горя.

22-23.04.22

ВЕЛИКОДНІЙ КОШИК

Я зберу собі в кошик
усього потрошку:
писанки, добрі діла.

Одягну вишиванку
рушниковим світанком.
Майже всю себе я віддала.

24.04.22

МАГНОЛІЯ

магнолія тьохка дзвінко
ельфійськими пелюстками.
струмок пробігає стрімко
неназваними містами.

я відкриваю очі
і все, що я бачу – зелень,
зелень, квіти пророчі,
янгольські паралелі.

майже надходить сонце,
магнолія сипе тюльпани.
в прочинене щедро віконце
линуть лани й омани.

05.05.22

ВОЄННИЙ ПОДКАСТ

ведучий вмика мікрофони
сімдесят шостий день покруч.
міфічна Юнона
рятує власноруч.

пахне дощем
смішне правосуддя.
як із відра лле
сльози Гертруда.

наш воєнний подкаст в етері
сімдесят сьомий день поспіль.
слухачі причаїлись в партері.
хвилі радіо поруч.

10-12.05.22

АЗОВСТАЛЬ

Сталь. Азов.
сплав мужності, міці.
історія знов
запрягає свої колісниці.

захисник. герой. воїн.
тут він жив, там загинув
серед цих усіх воєн
за рідну Україну.

Азовсталь. одне слово.
скільки болю й жахить.
кривавою колісковою
палає шпиталь і кричить.

16.05.22

ЛІКУЙ

Лікуй себе,
лікуй сама.
Ти – вільний степ,
тебе нема.

Ти – дотик рік,
лікуй, зшивай
свій оберіг,
мій водограй.

Знеболлой тіло,
лікуй, спартанко,
щоб не боліло
аж до світанку.

20.05.22

ПОПЕЛЮШКА

Страждання сичать, як попіл,
і я – зразкова Попелюшка.
«Я» – то суцільна повінь
чи покинута посмішка.

31.05-02.06.22

ЛНИВО

лїнива галушка –
твоя витребенька.
я вийду на сушу,
я буду маленька.

лїнивий вареник,
ти півня даш.
я йду на арену,
лїниву – без меж!

06.06.22

ПОМАРКИ

Вантажні лайки
Вам не даються
Піски й помарки
Стирають мнуться

Вінтажні сльози
Вам не вдається
Побачить грози
В погромах серця

11-13.06.22

ЕТИКЕТКА

не почуваюся поеткою
радше цвілою етикеткою
впущеною ракетною
програною касетою

15.06.22

ПРИМХА

Я буду далеко,
я буду не я.
Безславна смерека,
примхлива змія.

16.06.22

КЛЕНОВИЙ ЛИСТ

Фонтан, вода, кленовий лист.
Вже відпочив? Тепер втомись.
Самотність лине тут і там,
І на душі поставить штамп.

Ставок, прозорість та акцент.
Ти сам собі дивертисмент.
Відсутність рідних мов і слів,
І нерви – стос морських вузлів.

26-29.08.22

БІЛЬ

Біль, біль, біль, на рану сіль,
Білий, мов крейда, впертий, як віл.
Воїну – лати у спадок від воєн,
Воїну – рани, що не загояться,

Біль сіль розсипе, біль всіх дожене,
Знає напам'ять тебе і мене.
Воїну – спокій навіки і почет.
Біль заливає оцтові очі.

29.08.22

ЦІНА

Звільнення свободи,
Ціною – дорого,
Страшні дороги
До лігва ворога.

14.09.22

ХОДА

Потримай небо, маленька сосно.
Я знаю, люба, тобі не просто.
Літня хода осінніх туманів
Тебе не обмане.

Потримай стелю, новий титане,
Гірше, напевне, уже не стане.
Несхожість схожих у простоті.
Хода туманів у темноті.

17.09.22

Оксана БЕВЗЮК

Оксана Бевзюк народилася на Пологівщині Запорізької області. За освітою філологиня. Працювала вчителькою, журналісткою та дикторкою на радіо в місті Пологи. Поетка тільки починає свій літературний шлях, та уже отримала і літературне визнання, і власного читача. У 2021 році вона стала лауреаткою Запорізької обласної літературно-мистецької премії імені Петра Ребра в номінації «Початківець». Тоді ж у Запоріжжі державним коштом було видано першу збірку поезій Оксани Бевзюк «Із чорним яблужком у дзьобі».

* * *

Ну ось, здається, почалося...
По спині голій – до мурах –
Ніч розтікається волоссям.
В твоїх очах я бачу страх.

Цього ніяк не зупинити...
Вп'ялись, як доля, у плече
Три волосини – чорні нитки.
Я хочу ще, я хочу ще.

Гадай: хто справжній, хто – уявний?
Хто закохався – ти чи я?
Розправлю крила – чорний янгол.
Як чорний вирок – нічия.

Цього ніяк не зупинити...
Вже духи казяться вночі.

Три чорні сни – три чорні нитки
Заплуталися на плечі.

* * *

Це сонце холодніше льоду,
Як серце, що уже не любить.
Що в тім вогні не знали броду –
Ми звинувачуємо лютий...

Неначе думка обважніла
Під снігом, під торішнім гілка.
А хтось казав, що світ цей білий
Не доживе до понеділка.

* * *

Цигани прийдуть на подвір'я,
І діду скажуть, що по пір'я.
Він винесе стару подушку –
Вони із неї виймуть душу,
Вони із неї виймуть серце,
Вони із неї виймуть пам'ять,
І чорнотою стане все це...
А наволочку білу сплять.

* * *

Позолотили оси грушу,
Як обнімала осінь сад...
І зазирнуло саду в душу
Вікно крізь синій виноград.

Холодним сяєвом зернистим
Позолотило айстрам цвіт,
І шерех, шерех, шерех листя –
На дикій стежці до воріт...

* * *

І там, де всі кути – ведмежі –
Мале віконечко хрещате –
На тлі осінньої пожежі –

Ще жевріє теплом із хати...
В притулку вечора німого –
Немовби викохати хоче
Того, хто прийде ненадовго
Погріти душу проти ночі.

* * *

березовий гай ледь привидівся й зник
широкі степи горизонти підмерзли
а в тому гаю заблукалий грибник
немов Агасфер почвалав між берези

посивілий світ із тонких павутин
по той і по сей бік – усе потойбіччя
привидівся гай ще таким золотим
що раптом зимі подивився у вічі

цей холод цей сніг як розлука навік
цей світ що здавалось ніколи не щезне
ми всі в цьому світі як той чоловік
якому привидівся десь підберезник

і гай цей примарний примарився й щез
широкі степи – і ні даху ні диму
по ньому мов дощ по дощу під дощем
блукає прозорість чиясь нелюдима

* * *

а ця печаль приходить без причин
дарма що не палю – подай цигарку
і прилітай метеликом нічним
туди де хвіртку вітер рвучко шарпав
в ту ніч з якої нам ні взяти, ні дати

... ще хміль зітхань бурунівся так палко
а чорний дим покинутих багать
вже перегаром дихав на фіалку

* * *

весна з льоху вийде
село проснеться в окупації
акацій

* * *

А в дідовій хаті – німо.
А дідові все одно,
Яке вороги піднімуть
Над хатою знамено.

* * *

Ще день себе не написав,
а кольорові олівці
ще всі прості...

Владислав САВЕНОК**МЕДИЧНА ФЕЯ**

Експеримент із цією медичною послугою і препаратом проводили по-тихому, майже секретно. Він порушував деякі демократичні норми та міг зачепити і без того нестійку суспільну мораль. Любомир не знав, що потрапив до експериментальної волонтерської програми. Мабуть, лікарі помітили, що він начитаний, розбирається у симптомах хвороб, які атакують нас із роками.

На той час він намагався засвоїти правило вірних чоловіків, які з сумом і тугою навіки поховали лібідо багаторічних коханих половинок: «Вірні чоловіки так сильно люблять своїх дружин, що використовують чужих, щоб не зношувати свою».

Не підозрюючи про експеримент, він думав, що вона впала в життя Любчика, як цеглина на голову. Це була чарівна і тепла цеглина. Її звали Тома...

...Коли старієш, то уже не хочеться витратити час на пустопорожні розмови. Як з товаришем, з яким колись відпрацювали десятирічку. Той допився, що мізки спрямилися, як електричні дроти. Варто було ковтнути грамів двісті – настирливо обдзвонював колишніх співробітників і допікав варняканням.

Замість розмов ні про що, Любомир віддавався читанню. У книгах

знаходив розумних співрозмовників. Це були найкращі друзі, перевірені Нобелівським літературним комітетом і мільйонними тиражами у світі.

Тоді переставали існувати безглузді і безкінечні соцмережі, Інтернет для випрямлених звивин і пустопорожні розмови.

Проте кожен рік неблаганно приносив нові колючки в різні місця. Однак Любомир не любив про це говорити. Єдиним винятком у спілкуванні були, як раніше, розмови з жінками. Принаймні вони мали хоч якийсь біологічний смисл. До того ж чоловік мав одну особливість: він умів бачити красу і розуміти її. Це уже дар. Правда, набутий. До речі, і завдяки книжкам також.

Книги так нашпигували його різними знаннями та історіями, що навряд чи б знайшлася жінка, яка б не зачарувалася його прелюдією незалежно від того – продовжиться вона чи ні...

... Попереду, його щоденним вечірнім маршрутом, ішла небесна істота. Жінка легенько похитувала стегнами. Така неспішна хода говорила Любомиру багато. І все ж він вирішив перевірити перше враження і пройшов по парку ще кілька сотень метрів. Назустріч і за течією інколи пропливали чоловіки, але її не помічали.

Значить, вони не настроєні на її тональність, як радіохвилю, і не бачать її сигнали. Любчик же розумів: жінка шукає пару. Вона одружена. Значить пара їй не пара. Саме час підставити плече чи щось інше. Мабуть, все-таки інше, бо така яскрава хода говорить про одвічний інстинкт.

– Вибачте, – мовив він, порівнявшись. Глянув в очі і уже натхненно та неголосно мовив грудним голосом як учили книги, – ви завтра також заведете два будильники?

Вона здивовано глянула на нього і, миттю оцінивши статуру та вік, як це уміють робити жінки, усміхнулася і запитала:

– Звідки ви знаєте? – і грайливо пустила бісики.

– Так це ж по вас видно! – він з головою пірнув у свою стихію. – Один ви заводите для тієї людини, якою хочете стати. А інший для тієї, якою є, – так же неквапливо, розставляючи акценти сказав він.

Обоє захихотіли, як близькі люди, що відчули одне одного і уже мали спільну таємницю.

І тут вона сказала фразу, якої Любомир не зрозумів. Вона видалась трохи штучною:

– Ви ж парадоксальний чоловік, який руйнує стереотипи. Осіб вашої статі неможливо умовити ходити до лікаря, а ви самі йдете в руки.

Вони знову по-змовницьки захихотіли, як таємні коханці, хоча бачили одне одного не більше кількох хвилин. Любомир звернув увагу лише на останні слова. У всьому винен інстинкт. Він керує людиною мільйон років, а розум зійшов на нас лише кілька тисячоліть тому.

Це було знайомство з лікарем Томою...

...Тамара була насправді не чарівною цеглиною з неба, а манною для спраглого Любомира. Він підозрював, що це – нагорода за праведне життя чоловіка, яке він вів, доки дружина не почала вищипувати свої вуса і не перебралася до окремого ліжка.

Він же, не в змозі погасити у собі вогонь, кокетував з жінками, розпускав хвоста, але далі якось не задавалося. Комплекс вірного мужа. Варто було залишитися з привабливою, навіть красунею, наодинці, навіть голяка у ліжку – було й таке – як у нього починало шалено калатати серце. Красуня з подивом починала розуміти: її принади – безсилі.

Майстер зваблювання і... нікчемний коханець, який не може справитися зі своїми емоціями. Його підйомний механізм потужно і невтомно працював тільки з однією жінкою – дружиною.

Тому після п'ятдесяти років Любчик припинив невтішні експерименти з чужими жінками і до останнього тішився зі своєю. Доки не зірвав з дружиною останній пелюсток її ромашки на словах «не любить»...

...Вечірнє знайомство з Томою тривало мало не годину і закінчилося метрів за сто від її будинку. Вони перейшли на ти. А вже наступного ранку він прилетів у клініку до неї, як метелик з довгим хобітком, відчуваючи солодке.

– Тобі ні про що не треба турбуватися. Зараз здамо усі аналізи, пройдемо профілактичний огляд. Ти переконаєшся, що здоровішої людини на світі просто не існує, – знову хихотіла вона і ніжила теплими, домашньому знайомими і грайливими очима енергійної жінки.

– Томо, – він перейшов на шепіт, у коридорі клініки пацієнти сиділи біля кабінетів, – ти ж знаєш, що навіть хворий чоловік, не кажучи про здорового, хоче не скільки сексу, скільки відчутти себе потрібним у цьому холодному світі хоч на пару хвилин.

Знову захихотіли.

Тома, як невтомна бджілка, пурхала з кабінету в кабінет. Звідти миттю викликали Любчика поза чергою, як обраного. Його оглядали спеціалісти, наче вся медицина розуміла його виняткове призначення для майбутнього людства. Не минуло й години, як усі позитивні й негативні вердикти світил надійшли на електронну карту.

– Ну, ти ще чоловік ого-го, – озирнулася Тамара після причитання результатів з екрану і послала Любомиру приязну усмішку.

Жінка заворожувала. Її підігнаний по фігурі халат, ясні очі, манера говорити і тембр голосу – все притягувало. З нею хотілося спілкуватися.

– Може, якось вип'ємо кави при нагоді? – запропонував він, торкнувшись її руки. – Хочу віддячити за блискавичний медогляд.

Зазираючи в очі, побачив таке ж бажання наблизити час, коли чашка на

побаченні уже спорожніє. Хоча слова «випити кави» можуть дійсно означати прагнення відчувати аромат напою і маленькими ковтками увібрати в себе його енергію. Але не в цьому випадку. Вони уже мріяли пити одне одного...

... Вона вийшла на зв'язок у п'ятницю.

– Приходь до клініки у суботу, після п'ятнадцятої. Я закінчу чергування і закриватиму клініку, от і поспілкуємося. За чаєм, – як завжди природно весело сказала Тома.

– Але ж ми домовлялися про каву! – вдавано та мало не сміючись від задоволення, спробував заперечити чоловік.

– Чай, кава – яка різниця!? Спілкування приємної дії допоможе підняти настрій! – кинула вона перефразовуючи телерекламний ролик і залилася сміхом.

Варто жінці кинути будь-які слова, як чоловік уже думає: що це може значити? А коли усміхнеться, він починає будувати плани й варіанти, як затягти її до ліжка. Мільйони років еволюції вибудували в наших головах однозначні схеми інстинктів. А лише небагатьом чоловікам вдається знімати краватку та шкарпетки і любити, як Людина. Але кому це потрібно?

Так міркував Любчик, намагаючись справитися з прискореним серцебиттям. Але уява вперто малювала картинки, в яких він і вона ставали героями райського саду...

... Тома впустила його до клініки, приклала палець до вуст, щоб він не відкрив рота і не жартував, повела за руку коридором. Підштовхнула до одного з кабінетів і прошепотіла:

– Ще не всі пішли. Почекай тут. І не сумуй, – підморгнула і причинила двері.

Жінки, як шахісти, прораховують усю партію наперед, коли чогось хочуть. А ми безпорадно малюємо картинки і зосереджуємося на тому, аби припинити калатання серця і змусити його погнати кров у потрібному напрямку – поменше в голову, а побільше вниз тулуба. Правда, тільки ми починаємо змушувати – все відбувається навпаки. Так думав Любомир, але не міг себе опанувати.

Тому переключився і оглянув зашторений кабінет з рентгенологічним обладнанням, а потім маленьку кімнатку, мабуть, для відпочинку персоналу з видом на вулицю. Чекати довелося з чверть години...

... Тома заварила на свій розсуд зелений чай у пакетиках просто в чашках. Правда, це не мало ніякого значення. Вони опинилися тут не для чаю. Правда, Любчик помітив, чай у її чашці виглядав світлішим, ніж у нього.

– Який заварила? Ти ж навіть не знаєш моїх смаків? – запитав, як завжди, грайливо.

– Тобі – лимонний. Мені – м'ятний, заспокійливий.

– Треба навпаки. Мені – заспокійливий, – і Любчик потягнувся за її чашкою.

Тома зупинила руку, закривши своєю:

– Це моя чашка.

– Але ж зараз будемо цілуватися і чия у кого чашка – не матиме значення, – аргументував сміючись.

– Довіря жінці і все буде добре. Пий свій чай і розкажуй: чому ти мене помітив? – і вона ніжно провела по його руці від долоні до плеча, немов показуючи маршрут першої прогулянки.

Він відкинувся на стільці, розслабився і сьорбнув ще досить гарячого чаю з чашки з емблемою медицини – змія над чашею. Вона взяла свою з малюнком м'яти. Долинав аромат ментолу. Його напій запаху не мав, але відчувався присмак лимона.

– Коли я побачив, як ти йшла у парку, то уже кілька днів міркував про корисну програмку на смартфон. Правда, її ще не існує. Потрібно винайти, сполучивши знання біології, хімії і комп'ютерного програмування.

Тома підсунулася ближче до столика, а насправді до його вільної лівої руки. Перебрала пальці, немов оцінюючи, чи можна їм довірити своє тіло і почала їх пестити.

– Ця увімкнена програмка має визначати рівень бажання, наприклад 60, 80 чи 99,9 відсотка тестостерону у чоловіків і передавати сигнал, наприклад, на 15 метрів. І, відповідно, бачити на смартфоні сигнали від жінок в такому ж радіусі, в яких зашкалює рівень естрадіолу. Того самого, що відповідає за жіноче бажання.

– Ти, пий-пий чай, – підбадьорила Тома, не випускаючи його руки.

Любчик уже відчував невідому насолоду розп'яття – однією рукою до чашки, а іншою до жінки. Але думки не втрачав, хоча і змовкав час від часу.

– Виходить, люди, які страждають від самотності, без тепла близькості, можуть побачити одне одного за сигналами на смартфоні, роздивитися перед знайомством. Послати сигнал у відповідь, щоб потенційний партнер його помітив. Потім, коли вони одне одного зрозуміють, їм самим вирішувати: чи варто поглиблювати знайомство. На відміну від анонімних Інтернет-знайомств на сайтах і в мережах, ти одразу бачиш особистість і читаєш її. Оце і є гамлетівський вибір «бути чи не бути», – усміхнувся він.

– Не зараховано: як ти зрозумів мене? Ти ж рухався по парку зі спини і не бачив обличчя?

– Жінка, яка знемагає від бажання відчути чоловіка, але не може кричати про це і говорити, шукає виходу для гормонів. Це читалося у ході,

рухах, погляді. Я проковтнув стільки наукових і популярних книжок... Ось і зараз ти пестиш мою руку.

Чайна церемонія закінчилася. Чашки упокоїлися на столику. А він потягнувся до її вуст і побачив в очах те ж бажання. Серце уже не калатало, а билосся рівно, як ніколи. Тільки десь унизу починав працювати пересувний підйомний автокран. Уже не «Силач», як у молодості, подумки пожартував він, а, мабуть, японський, ефективніший.

...Голі-голісінькі вони любилися на лежку досить широкого рентгеновського апарата. Коли ж обох одночасно винесло на пік насолоди, Тома обм'якла, застигла на його грудях і прошепотіла на вухо:

– Тепер ми повинні бачити одне одного наскрізь – ми кохалися на рентгеновському апараті.

Обоє захихотіли, як при зустрічі у парку, коли зрозуміли, що на них чекає.

Солодко знесилений Любимир не міг мовити й слова. Спочатку згадав екзотичні місця кохання в молодості: на вершині гори, в зимову лісі, в парку, біля пам'ятника поетичному генію, на пляжі. Він дихав і думав, що життя не закінчилося, і є надія на радість. Але все треба робити так, щоб не завдавати болю ближнім. З ними треба доживати вік.

Тома думала, що треба врешті-решт кинути чоловіка, як помилку молодості. Його пияцтво знищило особистість. Вона пробувала давати йому «лимонний чай», але він не допоміг. Мертвому припарка, хоча і доволі молодому. До речі, треба розповісти Любомиру, що лікарі клініки окреслили коло пацієнтів разом з ним. Їм можна було рекомендувати експериментальний чай або на правах послуги, або для вживання сімейним парам старшого віку...

...Після клініки обом не хотілося розходитися. По молодості, неодруженим, після зустрічі з жінкою, яку ще не любиш, він намагався швидше розпрощатися. Тоді лягав у ліжку, аби не вибухнути від надлишку гормонів. Тепер по-іншому.

– Томо, вип'ємо кави з тістечками? – він торкнувся її руки.

Вона мовчки з усмішкою кліпнула очима.

Кава збрала їх до купи, тонізувала і розв'язала язика.

– Програму на смартфон для пошуку жінок я планую назвати «Медична фея», а для пошуку чоловіків – «Медичний ельф». Допоможеш мені шукати розробників у медичних колах?

– За умови, якщо будемо регулярно чаювати, – весело підморгнула вона і подумала про можливі назви для експериментальних чаїв – «Ельф» і «Фея»...

Володимир ГЛИВАЦЬКИЙ

Володимир Гливацький – поет, композитор, диригент.

Народився 2001 року у місті Києві.

З 2016 року, по завершенні навчання у музичній школі, вступив у Київську дитячу академію мистецтв імені М. Чембержі по класу фортепіано. Завершив відмінно.

З 2018 року почав навчання у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя, клас проф. Л. Шумської по спеціалізації диригування, де навчається досі.

Літературну діяльність розпочав у роки навчання в Київській гімназії східних мов №1 у середніх класах, що продовжується до нині. З 2017 року виступає на літературних вечорах Павла Бровського у Києві, а з 2019 влаштовує їх у Ніжині.

Веде активну творчу діяльність для популяризації українського слова та музики:

- бере участь у міжнародних літературних та музичних конкурсах;
- публікується в альманахах.

Озеро. Сьогодні не штормить,
сонце заповзає до печери.
Співає в шпаринах вікон вітер.
Ти не прийшла.
Я, мабуть, не покликав.

Назбирав лугових квітів.
В'януть квіти. В'яне сонце.
Стою. У співі прибережних жаб
озеро сьогодні має штиль.
І я спокійний, мов старий метелик.

* * *

Осінь... Час оголити віти!
Квінтесенція втрачає сенси.
Люди... Такі заторможені. Майже, як діти:
так само дурні й не здатні самостійно жити.
Відчуваю непроглядні дощі.
Чи, зрештою, так на душі?..

Диск зникає в диму –
нервово курить земля свої трави.
Пронизує тишу мляве кукання горлиці,
й вітер з півів морозу б'є нагаєм по спині.

Осінь... Ледь видніється ранок.
Каштани соромляться в волоссі,
й море в очах бентежить.
Співає пугач серед лісу,
готує морально до білості.

Серед сего едему тихих пісень
звуком постаєш ти для мене.
Плід. Заборонений. Експортує в елюзію.
Куштую тебе. Знову й знову. Довічно.
Смак на вустах. Й все циклічне.
Яса од диску зблискує. Там, в далекому підхмар'ї.

Люди такі дурні. Люди таки не здатні
вижити в самоті. Вижити, коли йдуть дощі.
Просто жити від когось...
Й ти... Філософія amorfati...

Й для мене ти став світлом,
яке веде крізь темний час.
І для мене ти став світом,
що зігрітий осіннім падом.
Доля, що одвернулась од мене
зі своїх несумісних образ.

* * *

На тлі твоєї когнітивності я втрачаю семантику дня.
Ми стаємо залежні від вітру, а не від нас.
У коробці, як сліпі кошенята, очікуємо мамину цицьку,
а стати екзистенціально самотнім ніхто не бажає.
Номотетичний метод життя, якщо чесно, мене не влаштовує,
бо за такими законами починаємо відображати об'єктивну дійсність,
а реалі: зміна дихання, швидший пульс, здохлі метелики –
все це лишається на рівні контемплляції.
Та й старість бере своє – серцево-судинні проблеми.
А якщо ще й метелики, то це вже процес незворотній:
перетворення плоті у добрива для дерев.
Абстракція такого «нас» в моїй свідомості швидко доведе до конкретики:
діагноз шизофренії.
А естетика такого апофеозу проста – не жадаю етики.
Жадаю нас.

* * *

Ось і ніч. Так тихо і похмуро.
Місяць спить. В колисці небо.
Годинник відрізає посекундно
лишок цього клаптя,
безсонячного дня.

Ось вже ніч. Ось ти смієшся крізь вуалі сну.
І поки тихо – я тебе горну
якомога ближче себе.
Посмійся ще. Най уві сні пролеться сонце
на твої пухкі вуста і святу землю.

Ось ніч. Так тихо та спокійно під крилом.
Он місяць спить. В колисці небо.
Годинник додає секунди
до чарівного ранку.
Відлік розпочавсь від нуля.

* * *

Ніжинському державному університету

Мури твої холодні. Не отямились ще
від спеки зимової. Вітражі
поховалися в олово. Двері,
пошарпані старістю, не захищають від вітру.
На вікнах темні штори – не випускають світло.
А вікна – мішки, що наповнені дюною.
Навчається протяг, як бути поетом,
бо іншим це місце стало сховом.
Підлога стала океаном, а кораблі – матрацами.
Незважаючи на все, ти
однаково лишаєшся гарним, ти
однаково лишаєшся милим.
Навіть тоді, коли портал закритий засувом і коли лампи
розжарювання стають тимчасовим промінням,
коли старі стільці перетворились на лави,
а співи птахів замінила сирена,
і коли свіже повітря стало вентиляльованим чадом –
стіни нашого дому стали назавжди твоїми.
Бо стіни твої стали назавжди нами.

Ігор ФАРИНА

МИТІ ВОГНЕПОДИХІВ**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ СОНЕТ***Сергієві Дзюбі*

Не затихає замислів кипінь
У бурхоплинні непростого часу,
Та вибухає серед дня фугасом
Натхнення, що не сховане у тінь.
Бо крізь течіння бистрого окрасу
Приходить до бентежних володінь
Енергія майбутніх поколінь,
Яка доля кацапських думань масу.
Й уже ніколи не перекипить
До завтрашнього спрагла ненасить,
Що має карби сіверського струму.
І спокою од цих чуттів нема,
Бо час крокує разом з усіма
Проз плини гніву у щоденні думи.

РОНДЕЛЬ ПОЛЯ

Травневе поле пророснів очима
У небо буднів зболено зорить.

І вірить, що жага неопалима
Рашистську подолає ненасить,
Яка дарма шукає світлі рими
Посеред окацаплених «відкрить»...
Травневе поле пророснів очима
У небо буднів зболено зорить
Та відкидає орківську «незримість»,
Що залетіла хижо у блакить,
Бо через днів пекельні вогнерими
Наближує оту священну мить
Травневе поле пророснів очима.

У БЕРДЯНСЬКУ

Пора ранкова проклада сліди
Крізь млу густющу в просторінь прозору
І з тишини поселення Берди
Вплива замрія ув Азовське море.
Вже постає від цього на весь зріст
Перед всіма малюнок з днища долі:
Епохи невмирущий благовіст
Та днини сонценіжної бемолі.
Помежи хвиль жорстоких коливань
Бентега дня вплива у вир задуми,
Адже спішить Бердянськ за часогрань
Й пронизують його жадання струми.
...Крізь орків зло у душі назавжди
Прилине джерелистий злогомін,
Бо полум'я із берега Берди
Тривожний вітер не віддасть нікому.

РАНКОВИЙ РОНДЕЛЬ

Майбутність з магнетичним сподіванням
Нестримно поспішає у насущність,
Аби через осонченість буяння
Сміялись з лютування злющогуші.

Адже лише отак шал виживання
Прийде у долі гордо й завзято...
Майбутність з магнетичним сподіванням
Нестримно поспішає у насущність.
Заради вічноструму неминання
Гурт пророснів прорве всі шкаралуці.
У спалахах світанків квітування
Поборем лихо. Кличе ж в запахуцість
Майбутність з магнетичним сподіванням.

З Е Л Е Н О С В Я Т Н Е

Цей диводень вдягнувся у зелене
І вулицею розмислів спішить...
З-посеред мрійновидив й сонць відкрить
Ввірвався гордо рідновир у вени.
На обшири, де чарів є блакить,
Пихато підлозорить мить скажена.
Та вже іде крізь бурю наречена,
Що оджерелень завтрашність юрбить.
Часоріка в немирних доленотах
Готує течії чужизни спротив
На непохитнім долі рубежі.
Та не зупинить противнюцість чаду
Нестримної зеленості баладу.
В хмаристім небі вже летять стрижі.

М И Т І В О Г Н Е П О Д И Х І В

Хоч прагнуть омоскалені примари
Наситити всіх медом злих бажань,
Ми йдем крізь морок у засвітну рань,
Аби нурт дивовиння омольфарив.
Бо там, де майбуття заклична грань
Приховує від нас незнані чари,
Вже визріли зерниночки покари
За неповагу до ваги скресань.
Екстрими вогнеподихів раптово

Всіх закохають у невтоми поваб,
Де алкоголить істин зорекрилля.
Крізь хижі зблиски фальшозолотіння
І ніжну доброокість покоління
Вплива майбутніх квітувань всесилля.

НЕОЛОГІЧНИЙ РОЗМИСЛ

Нуртовир'я рве чужинські греблі
І кида у течію шалення,
Як рашист своїм ординським згреблом
Взявся заховати в тьму натхнення.
Та в бентежжя рвійну буйностебність
Орку не запхати зло й мерзення.
...Нуртовир'я рве чужинські греблі
І кида у течію шалення...
Всіх ракет неправедні «молебні»
Не нахилять цитадель щодення.
В просторіні ніжності піднебній
Слуха всепланетне несмирення:
Нуртовир'я рве чужинські греблі.

ІРПІНСЬКИЙ РОЗДУМ

Посеред ніжнобарвного огрому
У неба магоз'явну голубінь
Крізь часошкеребертя хижу тінь,
Затиснувши губами рани дому,
Все ж мрійнокрилить зранений Ірпінь,
Який молитвохрамить надсвідомо,
Що не віддасть ніколи і нікому
Жадання незбориме поколінь.
Із-поміж хмар ми чуєм солоспів,
Що поспіша через рашистський гнів
В доби цієї молоду бистрінь,
Котра джерелить болетечію,
Аби співав нам арію свою
Упевненіш нескорений Ірпінь.

У ГУСТИНІ ЖИТТЯ

Крокують дні дорогами страждань,
В серцях несучи вірності прикмети,
Адже узділи радості сюжети
У течії п'янкх зачарувань,
Котрі бентежно дивляться у лети,
В які росиста закохалась рань.
Бо бачить через засвіт щедрогрань,
Що прориває холоднющість плетив.
Його не подолати злій війні,
Що вишкірила люто позивні.
Вона – у часу густині безсила.
Уп'ялася суворості шлея
В ходу мою, аби мужнішав я,
Гартуючи у кузні часу силу.

БІЛОСОНЕТНЕ

Підступність московитського зразка
Зміється через вранішні джерела.
Але вона не може похитнути
Жадань непогамовних течію.
У злющість поселився переляк.
Й вона свою імперськості отруту
В конвульсіях ослизлих проковтне,
Бо харч її – оте меню огидне.
Інакшої дороги не знайде
Отам, де владарює волі дух.
Вона у пребезглуздому сичанні.
Таке диктує незборимий час.
Овіюють вітрища душ тепло,
Яке рашистський оскал не зупинить.

МАКИ

Поглянув «байрактар» у зла очища.
І там уздрів палання переляку
Від слів його про невмирущість маків
На створенім війною попелищі.
Світ зазіхань не хоче розуміти,
Та мовить про мерзенності атаки.
...Говорить «байрактар» про світлість маків,
Яким у днів полях полум'яніти.

МАЛЮНОК НА ТЛІ ВІЙНИ

Доби малюнок на тлі руйнувань.
Крізь болі проростають первоцвіти,
Котрі знакують нездоланну рань
На березневім узбережжі світу.
Вдивляємось в безсмертні кольори
І нас чарує вир пелюсткування
Розвеснення бентежної пори
Пророслого крізь кров душі кохання.

м. Шумськ на Тернопілі

Світлана МАКСИМЕНКО

НАШ ЧАС ЩЕ НЕ НАСТАВ*Драма**(Продовження. Початок у 2-му числі за 2022 рік)****Дійові особи:*****Гнат** – давній і нинішній, 30 років.**Ганна** – давня і нинішня, кохана жінка Гната, його ровесниця.**Ївга і Євгенія** – стара відьма і знайома Гната, 30 років.**Богдан** – художник, 34 роки.**Олена** – цивільна дружина Богдана, 30 років.**Анастасія** – подруга Олени, її ровесниця.**КАРТИНА ПЕРША****Дія 3***XXI століття.**Майстерня художника...**Повсюди – картини, палітри, пензлі, пляшки, стакани...**Над мольбертом схилився Богдан (у джинсах і картатій сорочці).*

Олена (*голос*). Богданчику, ти скоро?

Богдан. Не заважай!

Олена. Коханий, сніданок уже готовий. Сьогодні він – особливий...

Богдан. Чим же він такий особливий раптом? Новий рецепт вичитала чи що? Чи екзотичних продуктів купила?.. Тепер хочеш на мені все оце випробувати?.. А сама що, боїшся? Смаку не розбереш чи смертельно смачно? (*Сміється*).

Олена (*входить, у квітчастій сукні*). Припини... І ти віриш у те, що я можу тебе отруїти?

Богдан. Дідько ж вас, жінок, розбере!

Олена. Ти й справді гадаєш, що я здатна на вбивство?

Богдан. Тихіше-тихіше... Що це ти така мінлива в настрої?.. Невже нова сукня замала?.. Чи фірмові джинси не зійшлися? (*Сміється*).

Олена. Дуже, дуже дотепно!.. Ну, так ідеш снідати?

Богдан. І що там за сніданок такий оригінальний ти зварганила?

Олена. Взагалі-то, в нас сьогодні – річниця, якщо ти забувся... Уже два роки, як живемо разом! Хоча... Тебе ж це не цікавить?..

Богдан. Ну, чому ж? Помиляєшся. Я пам'ятаю. Ще при розумі, слава Богу. Не звихнувся. Одначе... Це ж не річниця весілля.

Олена. Тоді... Чому ми й досі неодружені?

Богдан. Олено, тобі й справді потрібне заміжжя? Навіщо? Чи нам без штампку в паспорті жити гірше? А що він може змінити, той штамп?.. Це ж формальність!

Олена. Так... Проте ця формальність, як ти кажеш, дає право називатися законною жінкою, а не... Ну, сам розумієш... Тут цілий набір далеко не джентльменських слів...

Богдан. І ти їх усі знаєш? (*Регоче*).

Олена. Зубоскал... А сам би взяв і розсудив... Хто я зараз?.. Коханка, дівка з вулиці чи приживалка?

Богдан. Мені подобається весь набір. У комплексі, так би мовити...

Олена. Ну, спасибі, утішив.

Богдан. Та не дмися ти!.. Я ж до тебе гарно ставлюся... Ніжно... Чи сумніваєшся?

Олена. Ну, це ти вмієш... Навіть краще, ніж малювати...

Богдан. І не малювати, а писати... Скільки казати?..

Олена. Укол на укол.

Богдан. Рапіристка ти моя... Що ти таке говориш?.. Яка ж ти приживалка?.. Ти – моя дружина... Якщо не перед людьми, то перед Богом – це точно! Хоча і без всяких формальностей.

Олена. Ляпачка!.. Богдане, невже не зрозуміло?.. Я сумую без тебе... Останнім часом ти майже не звертаєш на мене уваги... Все на мольберт та на мольберт... Збоченець (*підходить до нього ззаду й обіймає*).

Богдан. Зачекай... Зачекай... Не заважай... Іще кілька штришків...

Олена. Я скучила за тобою...Коханий... Скучила за всім... За твоїми устами... За ніжністю твоїх жилих рук... За палкими поцілунками... Котику, любчику, милий... Ну, поглянь на мене... Облиш свої пензлі! (*Намагається забрати їх*).

Богдан (*рвучко*). Не чіпай! Не смій, чуєш? Не смій чіпати мої інструменти. Зрозуміло? (*Хапає її за руку*).

Олена. Пусти... Мені боляче...

Богдан (*продовжує малювати*). Не твоє діло!

Олена. Ти все думаєш про неї? А вона ж на тебе і не гляне. Мов статуя, сидить та позує... Так, професійна натурщиця. Не кожен так зможе витримати. Кілька годин сидіти нерухомо... Без емоцій! А деколи й стояти... Знаючи, що художник не байдужий до тебе. І неабияк! Кожну рисочку на обличчі розглядаєш... Кожну жилочку... Тінечку-півтінечку...

Богдан (*спокійно*). Припини.

Олена. Не потрібен ти їй. Чуєш? Подивися навкруги. Що ти бачиш?

Богдан (*не відриваючись від роботи*). Свою квартиру, меблі, мольберт, фарби, пензлі, картини...

Олена. А мене? Мене ти бачиш?.. Я кохаю тебе. По-справжньому. Ти мені потрібен. Чуєш? Мені, а не їй. Зрозумій це! Розплющ очі! Чи хоча б відведи свій погляд від її портрета вбік.

Богдан. Олено, ти ж знаєш про мої почуття до Ганни... Це – не таємниця... І зовсім не новина.

Олена. Час повернутися в реальність. Годі літати поза хмарами.

Богдан. Я й так у реальності. Далі нікуди (*ребром долоні черкнув себе по горлу*). Дай мені спокій.

Олена. Як ти не розумієш, що робиш мені боляче?

Богдан. Моє серце теж із грудей вирване... Ще й байдужістю розтоптано.

Олена. Воно й видно, що ти – безсердечний.

Богдан. Я тебе не неволю. Двері відчинені.

Олена. Ти мене проганяєш?

Богдан. Я тебе не тримаю. Зваж, що це зовсім різні речі.

Олена. Можеш вважати, що зважила. Куди покласти? Мовчип?.. Тоді послухай... Найбільше, чого мені хочеться, так це довіри. Щоб ти нарешті впустив мене у своє серце.

Богдан. Припини... Мені осточортіли ці пустопорожні балачки. Наче й немає спільних тем для нас.

Олена. А в нас узагалі немає нічого спільного. Є тільки ти і твоє не розділене кохання... До речі, а чи знаєш ти, чому ми й досі не одружені?

Богдан. Чому?

Олена. Тому, що ти живеш надіями. Сподіваєшся, що Ганна врешті-решт гляне на тебе іншими очима... Може, навіть і покохає... І ти нарешті одружишся з нею!

Богдан. І звідки в твоїй голові беруться такі думки? Припини. Краще нагадай, що ти там казала про особливий сніданок? Скільки чекати? Чи в нашому домі сьогодні сніданок відмінили? Тому він і оригінальний такий, що віртуальний.

Олена (*хутко метнулася на кухню і принесла на та ці приготовлені нею страви*). Смачного!

Богдан (*нюхає*). У-у-у... Які божественні аромати! Потрібно скуштувати. Якнайшвидше! Поки не захололо (*пробує*). Умієш же, якщо захочеш!.. За що я тебе й шаную...

Олена. Ну, хоч за щось ти до мене не байдужий. Та, може, б ти виписав собі кухаря... Із Франції, наприклад. От він би й готував тобі мовчки... І не заважав би втілювати в життя твої бажання.

Богдан. Кухар – це гарна ідея. Але ж (*здійняв замрійливо вказівний палець*) приготування їжі з любов'ю – що ще смачнішого можна вигадати в цьому світі? Та ніякі найавторитетніші кухарі не зрівняються з такою майстерністю (*прискіпливо вдивляється в Олену*). А ти чому не снідаєш?

Олена. Не маю апетиту.

Богдан. Точно... Хочеш отруїти...

Олена. Не подобається – не їж (*забрала тацю з їжею й понесла*).

Богдан. Оленко, ти сьогодні – сама не своя! Піди краще розвійся, на вулиці гарна погода. Тобі не завадить подихати свіжим повітрям... У магазині, наприклад (*дістає з гаманця гроші, простягає зухвало*).

Олена. Як у тебе все просто!.. Гадаєш, мої душевні рани можна вилікувати грошима?

Богдан. Вилікувати не можна, а от на деякий час розвіяти... Це – як знеболююче. Не лікують, а тільки замаскують біль (*і розпливається в широкій усмішці*). До наступного разу, звичайно...

Олена (*бере гроші й нібито нехотя виходить*). Не знаю... Сам напросився...

Богдан (*зітхає*). Нарешті... Тиша і я весь у ній... Чим не блаженство?.. До чого ж це прекрасне відчуття! Тиша... Який приємний відтінок відразу спадає на буденний день!.. Та й не тільки буденний... І не тільки день... Напевно, час перерватися на каву (*підходить до столика з чайником,*

готує собі напій. Дзвонить телефон)... Слухаю... Так, впізнав... Звичайно... Я сьогодні весь день планую провести вдома. Нехай підходить... Скажи, що я на неї буду чекати... Так, думаю, що буду. А Ізабелла буде?... Звичайно... Я так і зрозумів... Куди ж без нашої дами?... Спробую показати одну з робіт... Ще не знаю яку... Навіть не уявляю... Гарзд... А на що орієнтують організатори?... Напевно, як завжди, пейзаж... Вони мають стабільну популярність серед покупців... Так... Ми – митці... Але з таким же, як і всі, недоліком... Хочемо їсти... Як і всі смертні... Це ж добре, коли талант перетворюється в роботу, яка приносить не тільки творчий реліз, визнання й славу, а й ще дає матеріальне забезпечення... Сам-то ти як? Коли вже ми нарешті зможемо побачити твою виставку?... Ти ж ось скільки місяців ні з ким не спілкуєшся. Ні разу не зайшов до нашого ресторану. Дехто навіть забув про твоє існування... Як ти виглядаєш... І взагалі: чи живий?... Ні, ми тебе не похоронили (*сміється*)... Ти так уміло маскуєшся в таємниці... Чи готуєш справжнє шоу для гостей?... Цікаво, хто ж із запрошених торжествуватиме на твоїй виставці?... Чи лікті кусатиме від заздрощів?... Дякую за запрошення (*сміється*). Для мене це велика честь... Ні, ще не отримував... Уже кілька років нікому з наших не щастить отримати цю премію... Чи, може, я чогось не знаю?... Чи мені сприймати це за натяк?... Добре-добре... Щоб не злякати удачу... Ну, тоді на виставці й поговоримо докладніше... Бувай (*кладає слухавку, задумливо прищмокує*). Із дитячих літ мене манило малювання. Напевно, я малювати навчився перш ніж ходити. Пам'ятаю свої перші роботи. Аж на душі радісно стає. І вже тоді можна було помітити, що в цих роботах – не без змісту. У школі вчителі не приховували, що з мене неодмінно щось виросте у художньому мистецтві... Якщо не геній, то принаймні авторитет... Так, вони були праві! Вже тоді я визначився, куди вступитиму після школи. І закінчилося моє навчання не просто, а з відзнакою! Після вишу, здавалося, для мене відчинилися чи не всі двері... Але для художника головне – роботи, а не базікання довкола них!.. І мені це вдалося. У свої тридцять із хвостиком я маю все!.. Квартиру, автомобіль, гроші... Все, що забажає моя душа... Окрім звання... Хтось працює дні і ночі, живе своєю роботою. Пише картини. А інші замість тебе отримують звання та визнання. Чому під словом «слава» не моє прізвище?... А прізвище мого начальника, в якого я фактично працюю і якому приношу визнання, славу, почесні, привілеї... Йому і своєму університетові... Натомість... Титули й лаври пожинають родичі, друзі... Чи ті, кому пощастило затесатися в коло улюбленців начальства... Будь-яким шляхом і діями. Адже все вирішує він! Але ж не він – митець, а я!.. Він – лише рожева піна над моїми роботами (*обхоплює руками голову*,

мотає нею з боку в бік, стогне)... Та-ак... Проти системи не попреш. Що закладалося десятиліттями, одним махом не виведеш... А кланятися мене ніхто не навчив... Хребет не гнеться... І я ту злочасну систему не зламаю. І не тому, що один у полі не воїн.

Ходить по кімнаті з кутка в куток. Стогне.

Випадає нагода підзаробити, то чому б і ні?.. Де мої натюрморти? (*Шукає*). Ага, здається, знайшов... Ось вони, мої ріднесенькі, мої золотенькі... Що б я й робив без вас, коли нудьга за горло бере?.. (*Роздивляється картини*). Гадаю, ось ця підійде... А, може, і ця... А ось яка краса!.. Пам'ятаю, як я писав цю картину. А ця вийшла аж занадто реалістичною!.. До речі... Цей малюнок став свідком багатьох історій... Скільки таємниць він знає?.. Найсокровенніших!.. Та ніколи нікому не розповість... Не зрадить мене... Пам'ятаю, як у той день світило сонечко... Як ніжно пестило її волосся своїм промінням... Було трохи прохолодно, але я відчував її тепло. Ми йшли і просто розмовляли (*уважно дивиться на картину, проводячи пальцем по стежинці*). А он там видніється галявина...А за нею – річка. А ген там – місточок, на якому я обійняв і вперше поцілував Ганну... Я й досі відчуваю тепло її губ (*відходить від картини, закурює*). Ні, їй не місце в моїй квартирі!.. І в моєму житті – тим більше... Вона приносить мені тільки біль (*перевертає картину лицем донизу, зітхає*). Але ж від спогадів так легко не позбавитись. Спогади – це найдорожче, що є в нашому житті. Без них ми – не люди. Особливо – коли ці спогади про кохання, хоч його й не завжди так можна назвати... Не вистачає головного аргументу – взаємності! Але ж... Іще не всі запаси вичерпані! За своє щастя необхідно боротися! Життя дається для повноти кохання. І вся суть нашого існування лише в цьому слові... В одному-єдиному слові... Кохання... Яке воно маленьке ніби, бо вміщається в кількох літерах, а як багато воно може значити для людини!.. Шкода лише, що далеко не кожній людині вдається сповна оволодіти цим почуттям. Як відомо, хто кохання спізнав, той ніколи не помре. Кожен сам вибирає фарби, якими малює на полотні свого життя. І в кожного виходить суто своя картина... В залежності від уподобань... Картина власного життя... Хоч і чужого водночас. Чи в яскравих тонах, чи в притемнених...Ми самі малюємо ранок, вечір чи ніч... А з них – і все життя... Свій день... Ми – творці своєї долі. Куди поверне промінець, туди й ми... Просто наш час іще не настав, щоб керувати таким промінням.

До квартири заходить Євгенія, елегантно одягнена.

Євгенія. Романе, ви вдома?

Богдан. Так. Заходьте, будь-ласка. Вибачте за безлад.

Євгенія (*іде, розглядаючи картини і кімнату*). Нічого... Я все розумію. Ви – митець! Це у вас не простий безлад, у вас безлад творчий!.. Усе гаразд... Вам повідомив Гнат, що саме мене цікавить?

Богдан. Ні... Про такі речі не скажеш у лоб (*елегантно-загадково проводить рукою – зліва-направо, знизу-доверху*). Картину необхідно відчути душею... Кави?

Євгенія. Не відмовлюся. А ви тільки картини пишете?

Богдан робить каву, Євгенія продовжує оглядати майстерню.

Богдан. Так, я – художник...

Євгенія. Але ж талановита людина – талановита в усьому!

Богдан. Подейкують, що я вмію готувати смачну каву. Не знаю, чи це правда, чи тільки говорять, щоб мене не образити (*подає чашечку з напоєм*).

Євгенія. А зараз ми це перевіримо (*обережно ковтає, легенько прицмокує, загадково поводячи зі смаком підфарбованими очима*). А ви знаєте?.. Люди кажуть правду. Кава – неперевершена!..

Богдан (*зничується, поспішає*). Я думаю ми маємо розпочати перегляд картин (*хутко приносить кілька відкладених робіт*).

Євгенія. Я не поспішаю.

Богдан. Я зрозумів.

Євгенія. Як часто ви працюєте з натурщицями?

Богдан. Не так часто, як хотілося б.

Євгенія. Я чула, що до вас черга вишиковується.

Богдан. Не вірте. То заздрісні язики плещуть.

Євгенія. Справді. У наш час нікому не можна вірити (*зничено*). Знаєте?.. А я б не проти записатися в ту чергу... Чи, може, ви мене без черги пропустите?..

Богдан. Я не бачу в цьому ніяких проблем. Ви хочете взяти кілька уроків чи, може... картину на замовлення?

Євгенія. Мене цікавить позування! Я хочу вам позувати. Ви лише час назначите... Чи мені можна приходити будь-коли?

Богдан (*ледве стримуючи ошелешення*). Для гарної жінки моя майстерня відкрита всі двадцять чотири години на добу.

Євгенія (*таємниче блиснувши очима*). Я переконана, що нам буде

значно зручніше зустрінись увечері. Ми ж не на уроці, і я – не студентка. До речі, в майстра особисте життя є?

Богдан. Є. Ось воно, перед вами... Мої роботи...

Євгенія. Звідки ж стільки тем?.. А я гадала, що кожний ваш день зайнятий якоюсь подією... Чи розважаю...

Богдан. Та ні! Дім – робота. І картини. Оце і є моє барвисте життя.

Євгенія. Не повірю! З вами мріє провести час чи не кожна жінка нашого міста! А ви мені: дім, робота!

Богдан (*вражено*). Звідки така обізнаність щодо моєї персони? Може, ви знаєте мій розпорядок дня?

Євгенія. Звісно, скільки разів на день ви ходите до туалету, мені не відомо. А от те, що жінки є частими гостями у вашій майстерні, так це знають усі.

Богдан. Я – художник. До мене ходять натурщиці, з якими я працюю. Це очевидно. Скажіть, будь-ласка, а чому ви сюди прийшли?

Євгенія. За картиною.

Богдан. Картини – ондечки... Ну, а моє життя тому й залишається особистим, що тільки моє! Вибачте. Якщо вас цікавить щось інше, крім картини, то нам доведеться розпрощатися.

Євгенія. Тихіше. Заспокойтеся. Зізнатися, мене завжди цікавило, чому чоловіки прагнуть оволодівати жінками? І... Чим більша їхня кількість, тим дужче вони заводяться... Ви не задумувалися над цим?.. Серйозно...

Богдан. А чому вас це бентежить? І... Звідки ви взяли, що я належу саме до таких чоловіків?

Євгенія. Ну, як же?.. Натурщиці... Популярність...

Богдан. Ви заміжня?

Євгенія. Це має значення?

Богдан. Отже, відповідь позитивна.

Євгенія. Припустимо...

Богдан. Ви зраджуєте своєму чоловікові?

Євгенія. Я не буду відповідати на такі запитання.

Богдан. От і я прошу не задавати мені подібних.

Євгенія (*помовчавши*). То я завтра можу прийти до вас?.. Ну, так, скажімо, о восьмій годині вечора...Попрацюємо?

Богдан. Гадаю, ліпше нам усе-таки в майстерні зустрінися... Це я вам, як художник, кажу... Для позування там є все. Так буде і для вас, і для мене зручніше.

Євгенія. Не можу сперечатися з художником. Згода.

Богдан. Я так розумію... Будемо писати ваш портрет?

Євгенія. Звісно. Хочу... Щоб ви хоч пензликом торкнулися до мого...

оголеного... тіла... Ви ж запропонуєте мені роздягнутися? (*Змовницьки блиснула очима*).

Богдан. Якщо встигну...

Євгенія. Люблю професіоналів... І без слів розумієте, до чого прагнуть замовники.

Богдан. Оголена жінка – як правда... Нічого сховати не вдасться.

Євгенія. А як же до вислову, що в кожній жінці повинна бути таємниця, яку чоловіки так люблять розгадувати?

Богдан. Ми живемо в сучасному світі, і всі ці таємниці відійшли на задній план.

Євгенія. А щодо родзинки? Вона ще залишилася в жінках?

Богдан. У наш час цю родзинку часто плутають із поганим настроєм жінки. Хоча... Кожний чоловік реагує на все по-своєму...

Євгенія. Цікаво... Пахне різнобічністю... А це заводить...

Богдан. Звичайно. Хоча... Бувають і винятки... Ти присвячуєш своє життя одній-єдиній, а через роки виявляється, що вона не є твоєю половинкою. А в подружжя вже онуки до школи бігають. І над усім цим – розуміння... Що твоє життя пройшло даремно. І ти, всім серцем прагнучи, так і не зміг достукатися до пізнання головного – любові!

Євгенія. А не боїтеся ви, чоловіки, що, поки шукатимете ту, єдину, реальна обраниця отримає від вас усе, що їй потрібно?

Богдан. Так, нас дуже легко використати. І це тому, що нам нічого не шкода для коханої. Розрахунок – це категорія не для чоловіків. У всякому разі – не для мене.

Євгенія. Все залежить від харизми жінки. (*Уважно приглядається до картин*). Чим вона хитріша, тим більше корисного і потрібного для себе отримає від чоловіка... О!.. Мене зацікавила ось ця робота! Дивлячись на неї, розумієш, що митець був під яскравим враженням. Тут дуже різнобічно й промовисто показані почуття... Аж мені лоскоче, так тонко відчуваю... Ось, наприклад, місточок... Із одного боку, це звичайнісінька перекладаина через річку... Та, якщо придивитися пильніше, мовби й не жердки викладені одна повз одну, а лінії почуттів... Із відтінками... Є лінії яскравіші, є пригашені... Ось тут найдужче... Ніби наголос зроблено... А в цьому місці – навпаки, підсвічено яскравішими барвами...

Богдан. Ви, я бачу, дуже тонка натура... Ще й гарний знавець характерів... Чи психолог?.. Не часто зустрінеш жінку... чарівну та ще й із тонкими психологічними здібностями... Чи не в цій сфері, часом, ви працюєте?

Євгенія. Приймаю ваші слова за комплімент... Дякую, мене ще ніхто такими розлогими компліментами не причащав (*стрельнула бровами*)...

Богдан. Упевнений, що ви не обділені чоловічою увагою...

Євгенія. Можливо. Та справжній жінці її завжди не вистачає... Або ж... Здебільшого... Не та вона, якої хочеться...

Богдан. Тільки сліпий не побачить красу, якою наділила вас природа.

Євгенія (*мовби присоромлена, опустила голову*). То ви не відповіли на моє запитання... А я не люблю, коли мене ігнорують...

Богдан. Вибачте. Більше таке не повториться.

Євгенія. То коли я можу прийти до вас у майстерню?

Богдан. У мене сьогодні вільний вечір... Якщо вас влаштовує, звичайно... Підїжджайте... Я чекатиму... З нетерпінням!

Євгенія. Багато слів – мало діла. Я хочу купити ось цю картину.

Богдан. Цю? Найбільша для мене несподіванка.

Євгенія. Чому?

Богдан. Вона – не довершена...Я ніяк не можу її дописати...

Євгенія. Не перебільшуйте. Я й вибрала її.

Богдан. Ні. Вона не продається.

Євгенія (*підступила майже впритул*). Ви не зрозуміли... Мені потрібна саме ця картина.

Богдан. Я її не виставляв на продаж.

Євгенія. Так виставте! Хазяїн – пан... А самі намалюєте ще... Хіба вам довго?.. Повторити те, що вже відомо...

Богдан. Але ж вона не відповідає нормам та параметрам...

Євгенія (*перебиваючи*). Нісенітниця! Які норми? Які параметри? Мені потрібна саме ця картина!

Богдан. Сказано ж: не продається.

Євгенія. То ви ще ціни не знаєте... Назвіть. І я дам вам удвоє, а то й утроє більше.

Богдан. Є багато інших картин. Ось подивіться хоча б на цю (*показує*)... Чи на цю (*піднімає*)... Чим не гарна?А ось... Який прекрасний захід сонця?.. Ви бачили такий?..

Євгенія (*єхидно*). Якщо покажете, то, може, й побачу.

Богдан (*мовби й не чує*). Як психолог, ви можете визначити всі зачасні почуття, які я вклав при написанні цього пейзажу.

Євгенія. Як психолог, я бачу лише цю картину. І як покупець, і як чарівна жінка, якщо вірити вашим словам... Я вибираю саме цю картину. Називайте будь-яку ціну. Я готова заплатити. Люблю недовершеність...

Богдан. Це ж чому?

Євгенія. Бо в ній є перспектива.

Богдан. Ця картина не продається.

Євгенія. Це ваше остаточне рішення?

Богдан. Так.

Євгенія. Ви добре подумали? Не пошкодуєте, що упустили такий шанс непогано заробити?

Богдан. Ні.

Євгенія. Подумайте ще раз. Я вам залишаю час на роздуми. До вечора – не довше. Сподіваюся, що ви приймете комерційно-розумне рішення. Адже погодьтеся: журавель майже ніколи не залітає сам у жменю, замість синиці... Та й узагалі... Дуже не хотілося б починати наше знайомство з прикрого непорозуміння (*рвучко виходить*).

Богдан. Звичайно, не хотілось би... Але ж ця картина так багато для мене значить! Це ж мої спогади... Моя незагнuzдана юність... Мої найсокровенніші почуття... Це ж моя Ганна врешті-решт! Моя мрія... Ну, не можу я власноручно вбити найдорожче – свої спогади (*бере склянку, наливає вино, ковтає*). Хоча... Від неї тільки біль... Ці пекучі спогади... Невловиме кохання... А може, й правда?.. Продати її?.. І позбутися тих спогадів... Болю в серці... Одним махом!.. Як кажуть... З очей далі – із серця геть (*знову робить ковток вина, роздивляється картину*). Ні, краще все-таки продати її... І не псувати нерви (*накриває картину простирадлом*).

Заходить Олена, тримаючи в руках пакунки.

Олена. Богданчику, я вже вдома. Поглянь лишень, що я купила!

Богдан (*кривиться*). І я маю на це дивитися?

Олена. Ну, я б хотіла...

Богдан (*бурчить*). Мало, чого хочу я (*голосніше*). Нова сукня?.. Чи, може, цяцька якась?

Олена. А от і не вгадав. Дивись (*розгортає скатертину*). Як чудово вона вписується в нашу вітальню! Пастельно, правда?

Богдан (*пирхнув сміхом і прикрив рот долонею*). Ти, я бачу, прогресуєш у тонах... Не дальтонік...

Олена. Глузуєш?

Богдан. Аніскілочка (*проте на покупку подивився*). Як на мене, звичайна скатертину... Та, якщо тобі подобається, я не проти (*придивляється уважніше*) цих... не зрозумілих візерунків...

Олена (*ображено*). Знову ти підкреслюєш мою некомпетентність... Що, не можеш дивитися на такі речі, як художник?.. Квадрати, кола, лінії – це не твоє, еге?..

Богдан. Не ображайся, але тут пальма першості в твоїх руках. Я – пас... Стосовно житла, в тебе вишуканий смак... Тому наша оселя така

й затишна, прекрасна... Бачиш, як плідно мені працюється тут? І це... Завдяки твоєму неперевершеному вмінню навіювати на мене поетично-романтичні флюїди...

Олена. Може, нам шпалери переклеїти?

Богдан. Знову?

Олена. Ці якісь тьмяні. Хочеться яскравості...

Богдан. Я бачу, тобі не вистачає нових вражень? То, може, облиш ти ці шпалери і чкурни до моря?.. Чи в гори?.. Як ти вмієш...

Олена. Без тебе?

Богдан. Ну-у-у... Коли думатимеш про мене, то я й буду поряд.

Олена. Зараз же – літо... Які гори?

Богдан. От усі чомусь звикли відпочивати в горах узимку!.. А влітку ж набагато краще! Не так очі ріже неймовірним світлом... А природа!.. Чисте повітря... Вийдеш уранці, вдихнеш на повні груди – враз оздоровишся... Краєвидами, перекличками трембіт, запахами... Єднання з природою – неймовірне! Де й брудні думки подінуться...

Олена. Ти натякаєш, чи мені почулося?

Богдан. І нічого я не натякаю! Не чіпляйся до слів. Я просто запропонував... Аж самому захотілося гайнути! Побігати босоніж по шовковій траві, прийняти гірсько-сонячні ванни... Серед хвойних лісів, гірських річок і струмків, цілющих джерел та озер... Походити, нікуди не поспішаючи... Позбирати лісові ягоди й гриби... Що ще так переповнить душу чистотою, якщо не це?

Олена. Ні, дякую. Не горю я бажанням бігати босоніж по траві. А як подумаю про кліщів, які чи не на кожній гілці чатують на мене, у піт кидає. То в гарячий, то в холодний... До моря – краще... Віддаю перевагу цивілізованому світу – не глухомані.

Богдан. То запропонуї Анастасії. Може, вона складе тобі компанію. У вас це непогано виходить, до речі.

Олена. А ти?

Богдан. А я малюватиму море тут. Та й не до поїздки мені зараз. Ти ж знаєш... Виставка на носі. Треба серйозно підготуватися. Дуже... Бо пора вже й про себе подумати. Скільки можна?.. А ти їдь. Якраз до початку виставки й повернешся... Вся така шоколадна, свіжа... Гам!.. Так і з'їв би...

Олена. Щось ти не дуже хочеш їсти...

Богдан. Не починай. Якщо тебе щось не влаштовує, двері не замкнені цілодобово. Ти ж знаєш. Я нікого не змушую.

Олена. Знаю, знаю... У тебе – широчезна натура. Дуже... Не придумаєш, як і здихатись мене (*виходить*).

Богдан (*відсилює голос*). Не вигадуй казна-що. Чи забула, як ми до-

мовлялися?. Я ж художник, митець!.. У мене – сім п'ятниць у голові... На тиждень!.. Не на все життя. Я, на жаль, а, може, й на щастя, так і не навчився зі своїм понеділком туди пробиватися – хоч убий. А відпочити тобі треба. Бо таку зануду, як я, мало кому під силу витерпіти. Зателефонуй Насті. А краще... Збігай до неї, погомоніть по-бабськи... Я й грошей дам... На обох!.. Щоб ні в чому собі не відмовляли...

Олена (*повертається*). Тоді я побігла... Чого даремно тебе від такої важливої справи відволікати?

Богдан. Газуй. Нам обом буде краще (*дістав із шухляди пачку грошей і протягнув їх Олені*). Для переконливості. Покажеш – не відмовиться.

Олена (*вибігаючи*). І чого не зробиш для коханої людини!..

Богдан (*осміхаючись услід*). А ще кажуть, що жінка – це найчарівніше, найніжніше створіння... Про неї співають найзадушевніші пісні, складають вірші, поеми, пишуть романи, знімають кіно... Так, це вона надихає нас на прекрасне... Але (*зітхає*)... Коли я дивлюся на Олену, то відразу згадуються інші слова... Що від цих жінок – одні біди... Ну, от чого їй не вистачає? Живе – як у Бога за пазухою... Як сир у маслі, купається... Та все одно чимсь не вдоволена... Ну, чого їй не вистачає? Дорогі сукні, салони, тренажерний зал з особистим тренером, щоденні масажі, басейн, манікюри, педикюри... А вона хнюпиться... Вічно невдоволена. Та на її місці мріяла б опинитися ще й яка красуня!.. І умов би не ставила... Безтурботне життя – хіба це мало, нічого не роблячи?.. (*Глибоко зітхає, задумується*). Навколо жінки все стає особливим... Звісно, якщо вона й справді Жінка, а не просто особина з нафарбованими губами. При ній покращується погода, затишніше оселя, ширше простір... Навіть таргани стають веселішими!.. А взагалі-то... Призначення жінки – надихати чоловіка... Бути музою...

Ганна (*несподівано заходить, сучасно зодягнена, і майже відразу вклинюється в Богданів монолог*). Щоб жінка була музою, перш за все її треба любити! Ну, хоча б платонічно... Щоб наповнювати своїм світлим образом і розум, і душу митця... Ось Олена вискочила з майстерні, немов ошпарена... Лець мене не збила... Хіба можна в такому ошелешеному польоті залишатися музою?

Богдан (*спокійно*). Дивлячись, хто летить... Важко змиритися з любов'ю, яка належить не тобі.

Ганна. То, може, час зробити висновки? І припинити нарешті підживлювати ці протиріччя.

Богдан. Це залежить від тебе. Лише від тебе... Ми з Оленою лише дотичні до цієї катавасії. Тільки ти зможеш розірвати замкнене коло.

Ганна. Але я не бачу ніякого кола! І взагалі: не починай.

Богдан. Чаю?.. Кави?.. Чи, може, винця, щоб текла розмова без кінця?

Ганна. Ні, дякую. Я – на роботі.

Богдан. То, може, хоч води?.. Щоб кортіло приходити сюди.

Ганна (*заперечливо хитає головою*). Богдане, в мене час розписаний похвилинно. Раніше почнемо, раніше й закінчимо. У мене сьогодні призначене ще одне позування.

Богдан. У кого?.. Чи... Для кого?..

Ганна. Що за допит? Я взагалі-то – натурщиця! Позування – мій хліб.

Богдан. Ганно, одне твоє слово – і тобі більше ніколи не доведеться працювати.

Ганна. Я вже казала... І більше не бажаю говорити на цю тему.

Богдан. Але знай... Я чекатиму тебе стільки, скільки необхідно. Ти ніколи не пошкодуєш про свій вибір – бути зі мною. Я обіцяю, що зроблю тебе найщасливішою жінкою у світі.

Ганна. Так усі кажуть. Але... Між обіцянкою і дійсністю – прірва! Доки до кінця дійдеш, то й про обіцянку можна забути. Мало таких?.. Тим більше, коли через прірву доводиться переходити по тонкому канату! Я останнім часом дуже часто чую запевнення про щастя. Від тебе – також. І якось воно виходить, що цей вибір ти мені мовби навіюєш.

Богдан. Це тому таке враження складається, що я люблю тебе. Мені, крім тебе, ніхто не потрібен! Ти – моє натхнення... Кров мого життя...

Ганна. Тоді... Скільки в тебе таких життів?.. Далеко й ходити не треба, щоби здогадатися: не одне!

Богдан. Це ти про Олену? Та я чекаю від тебе згоди, Ганно! І більше ніяких Олен не буде ніколи.

Ганна. Жену від себе думки, та чомусь мені здається, що жінки для тебе – як іграшки. А я не хочу займати місце у їхньому ряду! Навіть почесне.

Богдан. Ти ніколи не будеш іграшкою!

Ганна. А як із Оленою?

Богдан. Я її не кохаю, і вона це знає. Ніколи не тримав її – двері відчинені.

Ганна. Але ж вона чомусь не йде?..

Богдан. Певне, самоти боїться.

Ганна. Вона кохає тебе! І тому терпить усі твої вибрики! Ти – доросла людина, Богдане!.. І пора переконатися в цьому! А відтак – подумати про сім'ю, дітей... Такий серйозний художник – і така поверхова людина!.. Олена, між іншим, не найгірший варіант. Подумай.

Богдан. Думав. Багато разів думав. Навіть змушував себе. Як людина, я ціную її піклування про мене. А як чоловік... Моє серце летить до тебе...

Мені потрібна тільки ти! Лише з тобою я стану серйозним. Перестану козу водити з непутящими... Як припече туга... Але ж туга-то за тобою – не за кимось. Виходь за мене, доки я ще не спився... У нас будуть чудові дітки... О, як радісно вони сміятимуться до нас! Чекатимуть із роботи... Бігтимуть назустріч... Кидатимуться з розгону на шию і обійматимуть... Я вже чую тепло їхніх тендітних ручок... І запах... Твій запах... За день вони так скучили за мною... А я їм приношу подарунки... Хлопчику – машинку, дівчинці – ляльку... Солодощі...

Ганна. Фантазер ти, я бачу, знатний... Так і розбалувати можна!

Богдан (*жмурилась, осміхаючись*). Кого, тебе чи діток?

Ганна. Усіх.

Богдан. Діти є діти. Їх навіть потрібно балувати. Інакше – що то за дитинство, без баловства? Тим паче, коли діти – з великого кохання. Для таких нічого не шкода.

Ганна. Зупинися. А то стаєш схожим на одного цигана... Шмагає малого синка за те, що мріє на лошатку верхи покататися... А сам батько ще ж навіть кобили не вкрав, яка те лоша має народити. Циган теж сидить із сином біля багаття і мріє, як він буде літати на тій кобилі... Ти вже занадто далеко зайшов у своїх фантазіях.

Богдан. Не уявляєш, а я дуже часто обіймаю тебе, цілую... Здуріти можна!

Ганна. Не переступай межі. У нас навіть нічого не намічалось!.. Ти мене з кимось плутаєш.

Богдан. Помилуєшся. Це в тебе не намічалось, а в мене... У мене воно вирувало, страшною лавиною з високої гори зсувалося... І зривало всі гальма на своєму шляху, всі перепони трощило в пух і прах...

Ганна (*лукаво*). І що ми робили?.. У твоїх галюцинаціях...

Богдан. Кохалися... Потім я писав твій портрет... Потім знову кохалися... І знову я писав... М'якенький пензлик був моїми вустами... Мазки – поцілунками... Ніжними-ніжними... Я цілував тебе... Твоє гнучке тіло...

Ганна. Не дурій... Досить! Свої еротичні фантазії залиш пензлику...

Богдан. Але... У реальному житті набагато приємніше займатися коханням.

Ганна. Звідки ти знаєш?.. Ми ж...

Богдан. Знаю.

Ганна. Я – перевдягатися (*виходить*).

Богдан (*навздогін*). Може, все-таки чаю?..Щоб розслабитися... Та й працюватиметься краще...

Заходить Гнат із пакунком, у костюмі.

Гнат (*розвеселено*). Ну, ти даєш!.. Хто ж пропонує чай, щоб розслабитись? Найліпший варіант – вино!.. Для жінки – тим більше. А я б і від коньяку не відмовився..

Богдан. І ти будь здоровий, якщо не брешеш.

Гнат. Я привіз твоє замовлення.

Богдан. Нарешті. Вже два тижні чекаю.

Гнат. Робота, сам розумієш... От і до твого замовлення черга дійшла... Тримай (*кидає пакунок*).

Богдан (*ловить і низько нагинається від несподіваної ваги в руках*). Ого!.. Важкеньке...

Гнат. Тримай накладну... Чеки... Перевіряй... Може, до кави запросиш?

Богдан. Я – зайнятий... У мене – натурщиця... Чекати не буде...

Гнат. Та я тихенько зроблю сам. Отам, у куточку, й вип'ю... І піду... Та й відпочину трішки... А то сьогодні... Як білка в колесі... Цілісінький день! І риски в роті не було.

Богдан. Бачу, не відкараскатися від тебе... Іди, готуй, якщо тобі так хочеться.

Гнат. Щось ти напружився, здається... Чи наляканий? Наче що вкрав... Сказав би прямо: не вчасно. То я б і не морочився (*сміється*).

Богдан. Припини. Ми ж не перший день знайомі... Знаю тебе... Вивчив... Ти ж усе одно не підеш... Тягнутимеш волинку, доки свого не доб'єшся... Я сьогодні працюю з Ганною! Тому й знервований... Трохи...

Гнат. Усе своє свідоме життя мріяв познайомитися з твоєю Ганною. Чи ти ховав її від мене?.. Зумисне... Щоб я не перехопив, боявся?.. То не бійся... Я, де п'ю каву, шкоди не роблю. Але на Ганну подивлюся залюбки... І чим тебе вона приворожила, що тільки про неї й мова?.. Якась така тремтлива мова, обережна... Мовби боїшся наполохати... І ось – нарешті! Ця урочиста мить настала. Я власними очима отримую можливість бодай глянути на неї... Володарку твоїх мрій (*виходить*).

Ганна (*непомітно з'явившись*). Стільки гарних слів сказано... Сподіваюся, в мій бік... Принаймні тому я так упевнена, що більше нікому тут компліментами підлогу застилати (*знову виходить*).

Богдан (*піднесено*). Цариця...

Ганна. Богдане, ти наче вперше мене бачиш...

Богдан. Ти завжди наче вперше для мене... Світова володарка... Повелителька!

Ганна. Припини. Я в такій хвалебній атмосфері не звикла розслаблятися... А ти ж... Зараз же будеш вимагати... Як і попереднього разу... А чіплятимешся, мов той реп'ях, змушена буду розпрощатися... Хоч

і не хочу... Будь-яка робота повинна приносити задоволення, а не напруження.

Гнат (голос). То ж я й кажу... Спочатку потрібно випити вина... Щоб зняти напруження (заходить із чашкою в руках, але, побачивши Ганну, випускає ту чашку з рук, вона брязкає об підлогу – аж луна йде).

Богдан (стривожено). Гнате, з тобою все в порядку? Я розумію, що чашка – це не твоє майно... Але ж це не дає тобі права товкти мій посуд.

Гнат (не притиняючи ходу). Вибач... Я не хотів... Куплю тобі комплект нових чашок... Та хай хоч і новий сервіз... Для тебе мені нічого не шкода.

Богдан. Ти хоч уявляєш, скільки та чашка коштує?

Гнат. А що?.. Чашка як чашка...

Ганна. Що ви перепалку влаштували?.. Що упало, те пропало! Не вже не чули?..

Гнат. Я?

Богдан. Гнате, ти нам заважаєш працювати!

Гнат. Ось приберу і піду (не відводячи погляд від Ганни, збирає черепки, поранив руку). А що б тобі!..

Ганна. У вас кров... Ви поранилися... Богдане, принеси аптечку... Якщо є... (Підвела очі, і їхні погляди зустрілися). Ой!..

Богдан. Гнате, від тебе лише проблеми (хутко вибігає).

Ганна. Дайте вашу руку, я погляну... Потрібно обробити рану (оглядає подряпину, а Гнат не відводить від неї очей). Ви назвали мене на ім'я. Ми знайомі?

Гнат. Я навіть не придумаю, що й відповісти...

Ганна. Можливо, ми з вами зустрічалися на якійсь із виставок?

Гнат. Усе може бути...

Богдан (повертаючись). Ганно, тримай бинт, вату... Що ще тобі?.. Йод? Чи перекіс водню?..

Ганна (бере пляшечку, дивиться проти світла й розчаровано віддає назад). У тебе закінчився перекіс. Ось поглянь, порожня... А так потрібно хутенько обробити рану. Щоб ніяка зараза не причепилася.

Богдан. Ну, ти й шкідник, Гнате... Можна подумати, що зумисне поранився... Щоб затриматися... І що тепер робити з тобою? Терпи... Зараз я збігаю в аптеку (швидко виходить).

Ганна (усе ще тримаючи Гната за руку). Боляче?

Гнат. Ні, голубко...

Ганна (аж підскочила). Що ви сказали?

Гнат. Не боляче.

Ганна. Так мене ще ніхто не називав... Голубко...

Гнат. Я й не так можу.

Ганна. То ви не відповіли на моє запитання.

Гнат. Мені про вас розповідав Богдан.

Ганна. Гна-ат...Яке рідкісне ім'я! Я ще нікого не зустрічала з таким іменем. Напевно, вас батьки назвали на честь когось із своїх?

Гнат. Та ні... Так мене назвав наш священик. Напівжартома. Тому, що я народився напередодні свята в честь святого з цим іменем...

Ганна. А при чому тут піп?..

Гнат. Давня традиція... Раніше завжди так називали...

Ганна. Раніше?.. Це ж коли?.. Сто років тому?..

Гнат. Можливо, й більше...

Ганна (сміється). З вами так цікаво спілкуватися. Ви, мабуть, добре знаєте історію нашого народу... Звичаї... Напевне, ви закінчили історичний факультет університету... Чи філософський...

Гнат. Ще ні. Вчуса я. Здобуваю вищу освіту. Хоч трохи і з запізненням, але головне, що здобуваю! Заочно. Як мовиться, краще пізно, ніж ніколи. У сучасному світі, як виявилось, без неї – ніяк. Скоро, мабуть, і вулиці підмітати без університетського диплома не візьмуть! А ви... Давно працюєте натурщицею?

Ганна. З шістнадцяти років. Спершу це була найлегша можливість хоч трохи заробити... Погодьтеся, що для школярки, яка нічого не вміє, це значимо...Тим більше, що й бігати далеко не треба... Але, як для свого віку, я заробляла не погано, навіть порівняно з деякими дорослими.

Гнат. А як до цього ставилися ваші батьки? Чи не насторожувало їх те, що їхня донька обрала собі таку професію?

Ганна. Взагалі-то я закінчила університет. А натурщиця – це скоріше хобі... І загартування характеру, якщо хочете. Адже непорушно висиджувати годинами не так то й легко!

Гнат. І ви ніколи не мріяли змінити спосіб свого заробітку?.. Я не кажу «професію», бо якось воно не в'яжеться з вашою університетською освітою.

Ганна. А мені подобається. Моя робота дозволяє багато думати... Звертати увагу на дрібниці... Спілкуватися з цікавими людьми... Відомими митцями... Хто знає, може, я й книжку колись напишу. Ось добираю фактів – і напишу! Про нашого художника... А ви, я так розумію, працюєте кур'єром?

Гнат. Ну, можна й так сказати... Я – власник фірми, яка продає речі, без яких наші талановиті художники не змогли б писати свої шедеври.

Ганна. А чому власник доставляє замовлення власноручно, а несилає когось із своїх підлеглих?

Гнат. Богдан – мій друг. І мені приємно його перевідати... Поба-

чити блиск в очах... Як він радіє тому, що йому конче необхідно для творчості...

Ганна. Ви робите дуже правильно... Адже зараз людям катастрофічно не вистачає часу для задушевних розмов. Тим більше – з друзями.

Гнат. А чому так сумно?

Ганна. Не звертайте уваги.

Гнат. А знаєте?.. У мене є гарна ідея! А давайте кудись сходимо ввечері! І весь той смуток відразу кудись зникне. І ви знову чарівно усміхатиметесь.

Ганна. Дякую за запрошення. Але я мушу відмовитися.

Гнат. Чому?.. Вам не подобається моя присутність? Ви віддаєте перевагу митцям, а не їхнім кур'ерам?

Ганна. Скажете таке... Та в мене кожен день розписаний майже похвилинно! Куди вас утиснути?.. В яку щілину?..

Гнат. Що ж робити?.. Доведеться перетворюватися на мишу... Що вам доставити, шановна?.. Ви віддаєте перевагу розкішним трояндам чи скромним фіалкам?

Ганна. Ви так говорите... Наче мені й насправді потрібно до лікаря.

Гнат. Пробачте... І зовсім я не хотів таке навіяти.

Ганна. Гаразд, не будемо заглиблюватися, а то на запах фіалок вмить нашарується важкий запах лікарняної палати... До чого це нам?

Гнат. І правда, ні до чого. Давайте ліпше уявимо не лікаря, а вельми бравого кур'ера! Яке ваше найзаповітніше бажання?.. Проліски серед літа?.. Чи суниці серед зими?.. Хороші бажання – найкращі ліки від поганого настрою.

Ганна (*замріяно усміхається*). Та-ак... Залишається тільки забажати... Як у казці з гарним закінченням.

Гнат. Усі наші проблеми – від нервів. Якби люди думали лише позитивно, то й хворіли б значно рідше.

Ганна (*повільно вдихає в себе повітря, принохується*). Ви на мене навіяли запах нічних фіалок перед дощем... Просто шалений запах...

Гнат. Я теж його чую... З дитинства...

Ганна. Якщо хочете, візьміть мою візитку... Як тільки в мене з'явиться вільна хвилина, ми обов'язково вип'ємо кави... Ви любите каву?

Гнат. Признатися, я на неї так підсів, що, як не вип'ю, ходжу мов побитий.

Ганна. У мене теж така проблема. Але виходу немає!.. Краще кава, ніж поганий настрій.

Гнат (*бере візитку*). То я вам зателефоную прямо сьогодні!

Ганна. Я звільнюся після сьомої. Може, повечереємо разом...

Гнат. Залюбки. Тоді чекайте від мене дзвінка... Десь о восьмій...

Богдан (*майже вбігає в кімнату, важко дихаючи*). Ось, тримай... Обробляй собі рану... Хоч і з головою облийся, щоб зашипіло... але... бажано в іншому місці... Давай, тобі вже час!

Гнат (*спокійно*). Поки тебе дочекалися, з мене майже вся кров витекла. А рана сама себе очистила.

Богдан. Все одно, бери бинт і йди звідси.

Гнат. Дякую за турботу... А ще більше – за гостинність... А вам (*повернувся до Ганни*) велике спасибі, що врятували мені життя. У такий страшний для мене час ви не покинули мене помирати на самоті.

Богдан. Іди вже... Зубоскал...

Гнат (*встає зі стільця, нехотя йде до дверей*). До зустрічі. Чекайте дзвіночок (*виходить*).

Богдан (*сполохано*). Який це дзвіночок?

Ганна (*спокійно*). Телефонний. Не шкільний же.

Богдан. Чому він тобі буде телефонувати?

Ганна. Богдане, припини. Може, я теж замовлю в нього фарби та почну малювати?..

Богдан. Ти?

Ганна. А чому б і ні? Можливо, у мені помирає прихований талант!.. Ти можеш таке припустити?..

Богдан. Сподіваюся, що мені не доведеться нічого припускати.

Ганна. Бач який!.. Я чекала від тебе підтримки, а ти ось так?.. Хоча іншого я й не чекала.

Богдан. Я готовий підтримувати тебе в усьому! Ти надзвичайно дорога для мене. Та я самому дияволу душу б віддав без вагань, аби лиш ти була щасливою. Зі мною – не з кимось.

Ганна. Не потрібні мені такі жертви. Та годі з'ясовувати стосунки. Я не за цим сюди прийшла. Продовжимо! (*Сідає на звичному для себе місці, повертає голову, кладе руки так, як це було при позуванні попереднього разу*).

Богдан. Ну, що ж, продовжимо, так продовжимо... (*Починає малювати*). Отже, ви з Гнатом про щось домовилися?.. Чи просто розмовляли?..

Ганна. Розмовляли.

Богдан. Про що, якщо не секрет?

Ганна. Про великий асортимент чаю, наприклад, який з'явився в нашій країні протягом останнього часу... Про його види і смаки... А раніше був лише індійський та кубанський...

Богдан. Ну, чого ж?.. Був іще глодовий, калиновий, грушевий, сморо-

диновий, малиновий... Ламала бабуся гілочки й кип'ятила... Пробувала такий напій?..

Ганна. Наче я не з села?.. Напій дитинства. Та що там? Цілий букет.

Богдан (*деякий час мовчки малює*). То він хотів тобі чай продати? Бізнес, значить, свій розширює? Фарби великого прибутку, та ще по дружбі, не приносять?

Ганна. А ти, я бачу, злостивий... В'їдливий...

Богдан. Не те слово... Ого!.. Я готовий зубами загризти будь-кого, хто лишень наблизиться до тебе!

Ганна. Та ні... Він просто запросив на чай.

Богдан. І ти погодилася? Коли?.. Куди?.. Увечері чи вдень?..

Ганна. Занадто багато запитань. Та й не варті вони того психозу, який тобою заволодіває цілком. Не знаю. У мене графік дуже напружений. Дні розписані похвилинно. До-речі, наш час минув. Я мушу бігти (*відхотилася*).

Богдан. Помиляєшся... Наш час іще не настав. Але ж ми сьогодні зовсім не попрацювали! Прогалалакали!

Ганна. Це від мене не залежить... У мене – розклад! Я – перевдягатися (*біжить в іншу кімнату*).

Богдан. Ненавиджу тебе, Гнате! І принесла тебе лиха година... Краще б я звичайнісінькою аквареллю малював!

Ганна (*заходить переодягнена*). І це зовсім не через нього. Ти сам винен. Довго розглаголював про що попало. І сам забрав у себе час.

Богдан. І коли ти тепер прийдеш?

Ганна. У середу.

Богдан. У середу?.. Це так далеко...

Ганна. Післязавтра. Всього-на-всього через день.

Богдан. Це тобі через день... А мені – через вічність! Гадаю, чай дегустувати ви йдете раніше?

Ганна. Не знаю... Якщо зможу...

Богдан. Ганно!.. Будь обережна! Не довіряй йому. Гнат тільки зовні здається тихим, спокійним, люб'язним... А всередині в нього самі лише чорти живуть! Він просто використовує тебе і все! У нього надовго ще жодна жінка не затрималася!

Ганна. Такий ловелас?

Богдан. Такий себелюб!

Ганна. Звідки такі тонкощі?

Богдан. Гнат – мій найкращий друг.

Ганна. Мабуть, ти забув відому приказку?.. Скажи, хто твій друг, і я скажу, хто ти!

Богдан. Нащо натякаєш?

Ганна. Та не натякаю, а кажу прямим текстом! Невже не зрозуміло? Богдане, не треба моралі... Бо доведеться тобі шукати нову натурщицю. Бувай, я пішла!

Богдан. Ну-ну... Як же я без тебе?.. Ти ж усю мою творчу уяву заповонила! Подивися на мої картини... Невже це не хвилює тебе?.. Я ж подавлюся тоді самотою, якщо ти перестанеш до мене приходити! Ти хочеш покарати мене? То прив'яжи до стовпа і відшмагай ременем... Мені легше фізичний біль стерпіти, ніж біль розлуки...

Ганна. Гарзд, я це обмізкую. До середини *(виходить, не оглядаючись і здійнявши прощально руку)*.

Богдан. До зустрічі *(зітхає)*. От іще один день минув даремно. Знову не вдалося попрацювати так, як хотілося. Настрій зіпсовано. І винуватий у цьому Гнат зі своїм чаєм. Чому його саме сьогодні чорти приперли? *(Підходить до мольберта. Робить кілька мазків. Кидає кисть, бере другу, третю)*. І бажання працювати пропало!.. Ні, треба піти розвіятися. Подихати задимленим, а то й алкогольним повітрям *(виходить)*.

Завіса

Закінчення у наступному числі

Надія ПЛАХОТНЮК

* * *

Настане день, коли побачу
Я вільну землю і єдину,
Але ніколи не пробачу
За посивілу Україну...

* * *

Біль розриває мені душу.
Чому доводити я мушу
Своїм братам, що москалі нас убивають.
Нахабно кожен день стріляють.
Вони дзвонили, співчували,
Потім листа мені прислали:
– Сестрички, рідні, ви ж дивіться,
на пропаганду не ведіться...
Яке до біса зомбування,
Коли жахливе існування
Тебе чекає щохвилини?

Щоб ми боялись вийти з хати.
Ми жити хочем – не вмирати!
А ті слова моїх братів...
Сказали – наче ніж у спину.
Невже забули ви родину?
Ви ж народились тут, росли.
Хто ви..? Забули неньку Україну..?

Ви ж солов'їну добре знали,
І тут батьків ви поховали,
З дитинства нас оберігали,
Любили нас... І ми пишались
Братами старшими своїми.
І всі нам заздрили, вклонялись,
Бо ми були, як міць – єдині.
А ви не вірите, рідненькі?
Так подивіться... Ви згадали?
Чи, може, ви ще не впізнали?
Це ж ваш будинок і подвір'я...
Все поруйноване.., свавілля
По всій країні рідній нашій.
Переконать в любові вашій
Ви мене не намагайтесь.
Не ждїть, не сподівайтесь!!
На власні очі все я бачу.
Я не живу, я тільки плачу.
Що трапилось, мої ви рідні?
Невже ми станемо огидні
Один одному? Не знаю.
Господь всю погань покарає!
Невже зречуся? Ой, боюся!
Я просто щиро помолюся
За нас усіх і за родину,
За вільну рідну Україну.

* * *

Цілу ніч погано спала,
Щось недобре відчувала.
А під ранок – гул знайомий...
Краще б він був невідомий
В небі знов орда летіла
І ракети запустила.
Боже мій! Я так боюся
І благаю, і молюся.
Знову сльози, сльози,
Це, напевно, від загрози.
Скільки ж можна –
Ллються, ллються?
А ті орки в край наш пруться.
Всім нам зараз дуже важко,
Україні також тяжко.
Треба вірити й молити
Бога... Нам же треба жити –
ЖИТИ, а не існувати.
Буде так! Нам краще знати!

Карел ван де ВУСТЕЙНЕ

Карел ван де Вустейне (1878 – 1929) – видатний фламандський письменник, який писав нідерландською мовою. Закінчивши Гентський університет і, отримавши звання професора, викладав історію літератури. Зазнав значного впливу французьких парнасців, особливо Поля Верлена, а також інших сучасних йому поетів – бельгійця Еміля Верхарна, ірландця Вільяма Батлера Єйтса та німця Райнера Марії Рільке. На відміну від свого земляка Моріса Метерлінка не став франкомовним поетом, зберігши вірність рідній Фландрії. Автор поетичних збірок «Батьківський дім» («Het Vader-Huis»), «Фруктовий сад для птахів» («De Boom-Gaard der Vogelen en der Vruchten»), «Золота тіль» («De Gulden Schaduw»), а також кількох прозових романів. Був головним редактором літературного журналу «Фландрія» («Vlanderen»). Карела ван де Вустейне називають фламандським Шарлем Бодлером.

* * *

Знов у саду цвітіння айстр прощальне.
Йде осінь. В серці знов така жада,
А літа смолоскип згоря печально
І димом опада.

Мені, хто рвав з дерев плоди дозрілі,
Та жодного із них не скуштував,
Цей жаль і ця самотність зрозумілі
В саду між мерхлих трав.

Я – вічний жнець, що землю плугом крає,
Не маючи й снопа з чужих полів;
Моряк, що збороздив моря безкраї,
А в гавань не заплив.

Знов осінь. І в томлітті ненастанно
Впадає серце в плач, дарма що зна:
По скорбній осені зима настане,
А по зимі – весна.

Моя осіння кров б'є невтоленно,
І в серці давніх ран пекучий слід.
Яка в саду каштанів мідь черлена!
Та айстр сріблястих цвіт...

* * *

Запахи лютого звіра і перезрілого плоду;
Запахи моря й сирої землі в непогоду.
Я – белькотун, я – безумець, я – мрець,
Я – хвора маса, яка всім надіям кінець.

Я – лист останній на гілці в осінній печалі,
Я – одинокий вантаж на пустому причалі,
Я – закоцюблій від холоду й мряки бідак,
Я – дика груша, що в горло не лізе ніяк.

Переклад з нідерландської Сергія І. ТКАЧЕНКА

КОМЕНТАР ПЕРЕКЛАДАЧА

Читаючи вірш Карела ван де Вустейне «Знов у саду цвітіння айстр прощальне» («Weêr gaat het veege licht der asters bloeien»), мимоволі ловиш себе на думці, що схожі пейзажні замальовки, пройняті тривожними передчуттями і важкими душевними переживаннями ліричного героя, вже доводилося десь стрічати. Точно – в поезіях Поля Верлена! Тільки все те було французькою, а не нідерландською мовою:

Weêr gaat het veege licht der asters bloeien;
weêr naêrt een herfst. – En dit doorhunkerd hart
waar smokend 's zomers toortse gaat vergloeien,
wordt huiverend, en mart...

– Ik, in wiens hand de zoele vruchten wogen
maar wien de zoen ontzegd werd van den beet;

die, waar 'k u weet, o herfstig mededoogen,
me des te alléener weet;

eeuwige maaier, ik, die sneed het koren
maar nimmer voor zich-zelf de garve bond;
eindlooze vaarder in zijn vochte voren
die nooit de haven vond:

weêr naêrt een herfst; en weêr naêrt wrang het derven
dit hart dat, hooploos, steeds verlangen kent;
dat, immer hunkrend naar dit herfstlijk sterven,
na 't wintren weet een lent'...

– Weêr brandt mijn najaars-bloed in smeek-gebaren;
weêr weent het hart waar de oude wonde schroeit...
– Hoe bronst het goud in de kastanjelaren!
De zilvren aster bloeit...

Ключовим образом цього вірша, написаного п'ятистопним ямбом, який в останньому рядку кожної строфи скорочується до трьох стоп, із перехресним жіночо-чоловічим римуванням, є «срібні» («zilvren») «айстри» («asters»), які поет нагороджує досить дивним епітетом – «veege» («фатальні», «зловіщі»). Ці квіти символізують згасання Природи, поетове прощання з нею – аж до нового весняного воскресіння.

Розвиваючи тему рослин, поет стверджує, що його «рука знала вагу теплих плодів» («in wiens hand de zoele vruchten wogen»), однак йому відмовляли в можливості «поцілувати ці плоди» («de zoen ontzegd werd van den beet»). Поет є «женцем, який весь вік жне пшеницю, однак для себе не зв'язав жодного снопа» («eeuwige maaier, die sneed het koren / maar nimmer voor zich-zelf de garve bond»).

У третій строфі вірша поет представляє себе ще в одній іпостасі свого поетичного буття, яке є відображенням характерної для фламандців парадигми, – в образі «вічного мореплавця» («eindlooze vaarder»), вживаючи при цьому колоритний образ, що несе на собі відблиск давньої народної фольклорної метафорики, згідно з якою його предки називали море «водяними борознами» («vochte voren»).

Центральним протагоністом вірша, його емоційним центром виступає поетове «серце» («hart»): це слово тричі вживається в ньому. Шестикратний повтор слова «знов» («weeg») створює додатковий смисловий ритм, який не тільки лексичними, а й інтонаційними засобами підкреслює

головну художню ідею цього твору: невмолиму циклічність сезонів Природи, які символізують злети й падіння поетового духу.

Вірш «Запахи лютого звіра...» («Geur van het reeuwsche beest...») продовжує тему попереднього вірша, однак його поетичний устрій нагадує вже не стільки поезії Поля Верлена, скільки твори Артюра Ремба, особливо напівпоетичні-напівпрозові ескізи його найпізнішого періоду – знамениті «Осяяння» («Illuminations»). Такі ж дивні хитросплетіння слів, які, на перший погляд, ніяк не сполучаються між собою:

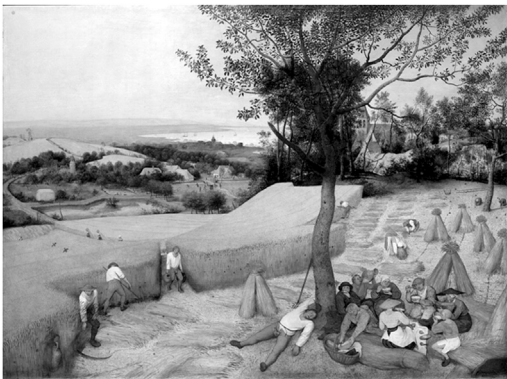
Geur van het reeuwsche beest; geur van de beursche vrucht;
geur van de zee; geur van eene aarde zonder lucht;
– ik ben de late; ik ben de slechte; ik ben de dwaze;
ik ben de zieke hoop waarop geen hoop zal azen.

Ik ben de laatste peer in de ijlte van den boom.
Ik ben alléén ter killen herfst, en ik ben lóom.
Ik ben geboden nood; ik ben vergeten have;
ik ben de zwaarste en rijpste en zal geen kele laven.

Дійсно, що мав на увазі поет, коли, перелічуючи запахи довколишнього світу, говорив про «запах землі без повітря» («geur van eene aarde zonder lucht»)? Яка це земля – щойно розрита? Та, яку ми називаємо «сирою землею»? Чи, скажімо, що він хотів сказати читачеві, називаючи себе «найтяжчим і найдозрілішим (плодом), який не потішить горло щодної людини» («de zwaarste en rijpste en zal geen kele laven»)?

Якщо перший вірш свідчить про тісний зв'язок поета з класичною

традицією, причому не тільки поетичною, а й малярською (натяки на знамениті картини фламандських майстрів), то другий вірш явно спрямований у прийдешній день поезії, коли на зміну творам із чіткими логічними структурами («залізною течією логіки», як потім сказав Микола Зеров) прийшли твори іншої смислової будови.

Пітер Брейгель. Жнива

У ПОТАЄМНИХ ЗАКУТКАХ СЕРЦЯ

(роздуми над проблематикою романів Олени Печорної)

Українська жіноча проза – явище на сьогодні багатопланове й багатовимірне настільки, що час від часу в сучасній літературознавчій науці з'являються судження про її феномен, намагання осмислити домінантні закономірності, передбачити динаміку розвитку художньо-естетичних векторів. Для останніх десятиліть характерна поява художніх текстів, що свідчать про активний пошук авторами нових мотивів, образів, жанрових модифікацій. Заглиблюючись у творчий пошук, сучасні письменниці разом із тим активно залучають у свій художній арсенал елементи фольклору, який «відреставровує колористику та мислиневу зосередженість народної свідомості» за висловом літературознавця Ярослава Голобородька [1]. Українська жіноча проза відображає жагучий болісний пошук ідеалу, оскільки це – головний сенс творчості кожної справжньої художниці слова.

Присутність у сучасній українській літературі таких яскравих письменниць, як Оксана Забужко, Марія Матіос, Любов Пономаренко, Люко Дашвар, Галина Погутьяк, Ірен Роздобудько, Лариса Денисенко, Ірина Карпа, Тетяна Молярчук, Валентина Мастерова, і цей перелік можна продовжувати, робить все більш актуальним питання про те, що таке «жіноча проза» і чи варто власне її виділяти з усієї сукупності літературних творів.

Творчість Олени Печорної знаходиться в одному ряду з виразниками тієї тенденції сучасної української літератури, яка полягає в синтезі певних рис реалізму в стилі модернізму та постмодернізму.

«Жіноча проза» відображає характерні риси сучасного мистецтва, підводить підсумки естетичним пошукам усього століття, своїми художніми експериментами і стильовими відкриттями намічає перспективу культури майбутнього.

Будь-які шляхи розкриття типології жіночої творчості сприятимуть більш глибокому проникненню в її природу, що і є завданням сучасної науки про літературу.

Мені поталанило, я спостерігаю за становленням Олени Печорної (тоді ще Олени Штупун) зі студентської лави і можу цілком переконливо стверджувати, що її літературні уподобання почали формуватися саме в Ніжинському державному університеті.

Відома нині українська письменниця, лауреатка Міжнародної премії Олеся Гончара та обласної мистецької премії імені Михайла Коцюбинського – Олена Печорна – є авторкою таких романів як «Грішниця», «Кола на воді», «Фортеця для серця», «Химерниця» та «У зацінку земної жінки». Вона назавжди закохала в себе своїх читачів цікавими життєвими історіями, що переплетені містиккою та коханням.

Чернівцівська письменниця входить до двадцятки найуспішніших українських письменників за версією журналу «Фокус». Такий успіх авторці принесла її перша книга – «Грішниця», яка стала справжнім бестселером. Після першого видання в 2011 році 10-тисячним накладом книга перевидавалася вже кілька разів, і на сьогодні її загальний тираж сягає понад 25 тисяч примірників.

У 2021 році Олена Печорна увійшла до когорти «Золотих письменників України». «Золоті письменники України» – це літературна відзнака, яка започаткована у 2012 році Міжнародним Благодійним Фондом «Мистецька Скарбниця». Вона вручається письменникам-романістам, які видали твори українською мовою у форматі паперової книжки сукупним накладом понад 100 тисяч примірників за період від 2000 року і до нинішнього часу. Мета відзнаки – відзначити та впанувати тих українських письменників, чиї романи здобули широке визнання читачів, донести до свідомості суспільства вагомість літературного доробку письменників, сприяти розвитку української літератури у європейському та світовому мистецькому просторі. Відзнака вручається під час церемонії нагородження переможців «Коронації слова».

Але почнемо з витоків... Олена Вікторівна Штупун народилася 23 лютого 1982 року в невеличкому поліському селі Левковичі, що на Чернівцівщині. Народилася у родині службовців: мама – медичний працівник, татко – інженер. Згодом її сім'я переїхала до селища Михайло-Коцюбинське, де вона мешкає й до сьогодні.

У дитинстві Оленка росла дещо замкнутою, зануреною в себе дитиною, зате добре вміла фантазувати та вигадувати. Доволі непогано малювала, однак, коли відкрила для себе магію слова, за її власним висловом: «захопилась книжками настільки, що «ковтала» практично все, що потрапляло під руку». Усвідомлених спогадів про те, коли Олена почала писати, не збереглося. Спочатку це були історії з малюнками й текстом, щось на зразок невеличких оповідань, у підлітковому віці – що-

денники (як спроба самопізнання та самореалізації), і зрештою – перші літературні спроби. Все це Олена ніжно називала «мої марення» і хтосьна чим би це захоплення скінчилося, якби не доля.

Говорячи про витoki формування Олени Печорної як письменниці, варто звернути увагу на її власні спогади, які вона надала нам під час інтерв'ю. Це, перш за все, дивовижний світ української природи, світ сільського побуту., те, що ми звикли називати «світ Довженкового дитинства». Великий вплив на майбутню письменницю мали бабусині казки та оповідки, які кликали її у дивосвіт дитячих фантазій, а ще дивовижні малюнки дідуся, які вабили своїми веселковими кольорами. Бабусі та дідусі з обох родів усе життя працювали на землі... Олена має молодшу сестру Ганнусю, яка і до сьогодні лишається першим читачем романів Печорної.

Другою складовою формування її письменницького світогляду стали книжки. Вона не мала літературних пріоритетів, читала все., а ще сумлінно ставилася до уроків української літератури. Саме вони впливали на її світоглядні орієнтири, стимулювали прагнення до власної творчості.

Олена закінчила загальноосвітню школу імені Михайла Коцюбинського із золотою медаллю. Школа, окрім міцних знань, подарувала їй знайомство із однокласником Олександром Сердюком, який згодом став її чоловіком. Як не дивно, але Олександр не став прототипом героя у жодному з її романів. Але про це дещо пізніше...

По закінченні школи Олена вступила на навчання до Ніжинського державного, тоді ще педагогічного, університету імені Миколи Гоголя на філологічний факультет. Опанувала спеціальність «Українська мова і література та практична психологія». Навчання у виші докорінно змінило світогляд майбутньої письменниці. Щоденне спілкування з творами письменників-класиків української літератури та заглиблення у основи людської психіки допомогли їй досягнути підвалини творчого процесу, психологію творення художнього образу, сформувані критерії художнього мислення.

Серед викладачів, хто мав найбільший вплив на формування Олени у виші, були: професор Олександр Ковальчук, доценти Олена Моціяка, Микола Папуча, Олександр Забарний..., до речі, останній став прототипом героя роману «Фортеця для серця». Навчалася Олена сумлінно, а тому університет закінчила з відзнакою.

По закінченні навчання в університеті Олена пішла вчителювати у загальноосвітню школу № 1 міста Славутича – вчила дітей української мови та літератури, а ще воочу долучилася до трагічних наслідків ката-

строфи на Чорнобильській АЕС, що згодом ляжуть в основу її першого роману «Грішниця». Вийшла заміж за однокласника...

Народження первістка Владислава докорінно змінило тихий плін життя подружжя Сердюків. Материнство поглибило світосприйняття письменниці, наповнило його відповідальністю за долю власної дитини і людства вцілому. Власне, перший свій роман вона написала саме в декретній відпустці. Тоді, ще в рукописі, роман мав назву «Висле небо. Сповідь грішниці». Це вже видавництво при підписанні контракту змінило первісну назву твору на «Грішницю». Саме під цією назвою у 2010 році роман здобув міжнародну українсько-німецьку премію імені Олеся Гончара. Цією премією нагороджуються молоді автори віком до 30 років. Згодом Олена подарувала чоловікові ще й донечку...

Отож першим романом у творчому доробку Олени Печорної стала «Грішниця». Поштовхом для його написання стала замітка в одній із «бульварних» газет із промовистою назвою «Моя доля». Будучи ще студенткою, Олена жила на квартирі, де господарка читала такі газети. І якось в одній з них майбутня письменниця випадково натрапила на розповідь, яка велася від імені повії хворої на СНІД. Розповідь цієї жінки так схвилювала молоду письменницю, що виникла потреба в переосмисленні сюжету і написанні художнього тексту. Отак вигадана й водночас цілком реальна жінка жила в думках і серці письменниці кілька років, терпляче чекала, час від часу нагадуючи про себе кадром у новинах, подією у сусідньому селі, ситуацією з далекими родичами і таки дочекалася на свою авторку, аби потім прочинити для неї двері в сучасну літературу.

Роман «Грішниця» – одна з останніх художньо вартісних вітчизняних книг про блудницю, де достатньо оригінально інтерпретовано відомий у світовій культурі мотив. Твір був сприйнятий критикою й читачем. В об'єктиві уваги читача постав образ стражденної жінки, жертви сучасного соціуму: позбавлена дитинства, Лариса пізнає бідність, звалтування, смерть сестри, зраду матері, проходить вимушену проституцію для рятування сина, шантаж і смертельну хворобу. Прагнення письменниці засудити різноманітні вияви соціального зла, а також підкреслити неможливість для героїні іншого виходу зі скрутного становища зумовлює концентрацію в житті Лариси всіх можливих для жінки бід і сприяє створенню ситуації так званого особистого катастрофізму.

Співпереживання, єднання з героїнею виникає з перших сторінок роману. У цьому ознака художньої манери письменниці. «Бо твори, які зачіпають лише розум, звісно, можуть бути цінними і корисними, але сила слова, що бентежить до того ж і душу, дається не кожному», – так

написала у передмові роману відома українська письменниця і перекладач Міла Іванцова [2]. Важко не погодитися...

Ще однією героїнею, що проходить від першої сторінки роману до останньої, є любов. Глибока загальнолюдська любов, за яку чіпляється людина над прірвою, бо саме любов тримає на цьому світі попри все... Любов, яка змінює світ, робить його кращим. Міла Іванцова дуже точно визначила жанр твору: «Грішниця» – роман терапевтичний, роман-сповідь, роман-підтримка. Він набув популярності не лише у жінок., про що свідчать його неодноразові перевидання. Головне, про що він засвідчив, що в українську літературу увійшла молода цікава письменниця із своїм світобаченням, своїм неповторним стилем і манерою письма.

«Творчість Олени Печорної нагадує потужній спалах – чарівне і містичне сяйво, від якого несила відвести очі», – так написала про колегу письменниця Наталка Шевченко [3].

Другий роман письменниці – «Кола на воді» – побачив світ у 2013 році в Харкові, у видавництві «Клуб сімейного дозвілля». Книга мала успіх у читачів.

Прийнято вважати, що жіноча література презентує жіночі цінності, жіноче світосприйняття, специфіку жіночого світу, відображає досвід авторки-жінки. В творах цього жанру акцентується увага на почуттях та переживаннях героїв, предметом опису є красива та глибока любов, яку не розуміють оточуючі люди або для якої стоять перепоною складні обставини. Літературознавиця Наталка Колісниченко слушно вказує, що жіноча література – це «виявлення специфіки жіночого письма, що народилося та існує в умовах маскулинної письмової традиції як у галузі творчості, так і в галузі його критичного аналізу» [4].

Олена Печорна, як молода українська письменниця, заявила про свій талант досить потужно. Вона представляє жіночу літературу, а її твори відразу були закріплені на читацькому рівні. Ще на початку своєї письменницької праці Олена Печорна виокремила самобутньою манерою моделювання художньої дійсності, психологічним розкриттям характерів своїх героїнь. Її твори приваблюють читачів динамічністю сюжетної схеми, актуальною проблематикою, емоційною наснаженістю, філософським підтекстом.

Свій другий роман молода авторка написала в жанрі мелодраматичного детективу та ще й від імені чоловіка... Сюжет твору підказаний життям і трансформований авторською інтерпретацією: життям головного героя роману Анатолія керує єдине бажання – помститися Звірові-маніяку за смерть своєї маленької донечки. Він упевнений, що тільки древній закон «кров за кров» зможе вилікувати його зранену душу. Це трапилося..,

але опісля перед героєм постає нове завдання – перетворити свою ненависть на любов.

Шевченківська лауреатка, відома українська письменниця Галина Погутаєк у передмові до другого роману Печорної написала: «Олена за фахом педагог, виховує двох дітей – і ось написала вже другу книгу, з не менш трагічним сюжетом. У психології творчості це називається «переддосвідним знанням» – дар перевтілюватися у персонажів різного віку, різного соціального статусу, протилежної статі. Це нечасто трапляється в літературі, цього не можна навчитися. Це – особливе сприйняття реальності як співпереживання. А від співпереживання до милосердя – один крок, хоча останнє й не належить до категорій літератури» [5]. У своєму романі Олена Печорна знаходить для кожного персонажа місце у своєму серці.

Українські дослідники одностайні в оцінці особливої філософської основи, активної громадянської позиції, ліричного напруження, що виражається у високій мовній майстерності багатьох сучасних письменників.

Романи Олени Печорної достатньо виразно виділені в масиві української прози початку ХХІ століття завдяки увазі письменниці до художнього слова. Олена Печорна не тільки відтворює своє художнє розуміння світу, а й своєрідно трансформує, переосмислює традиційні жанри, часом вдаючись до комбінаторики різних жанрових систем, що власне ми й спостерігаємо в романі «Кола на воді».

Наполеглива робота над художнім словом, образами робить твори Олени Печорної зримими, захоплюючими, психологічно вмотивованими. Так у романі «Кола на воді», досліджуючи проблему «екології людської душі», письменниця вдається до порівняння людини і оточуючої її природи. Наскільки людина гармонійна в стосунках з природою? Як це впливає на її психічний стан? Цим прийомом письменниця матеріалізує природу, робить її повноправним учасником дійства. Ліс, озеро, вода, небо, спека стають художніми образами-персонажами і беруть участь у розвитку сюжету. Наведу лише кілька прикладів з роману: «парк неначе впізнав, зітхнув тишею...», «стежка раптом підморгнула», «озеро дивилося широко розплющеними зіницями квітів і мріяло», «ніч безсоромно цілувалася з небом», а «спека задоволено посміхнулася і пішла обійматися із запиленим містом»[6]. Відчувається належна філологічна підготовка письменниці.

Констатуючи прийом оживлення явищ природи в творах Олени Печорної, деякі науковці називають його «визначальною ознакою» стилю письменниці.

Творчій свідомості Олени Печорної притаманне не стільки прагнення до своєрідного повторення тем, образів, емоцій, думок, а й якась внутрішня своєрідна циклічність. В основі її лежить цілісність авторського ліричного суб'єкта з його особливим етико-філософським баченням дійсності, світовідчуттям, адресованими читачеві-сучасникові. Показовим у цьому відношенні став третій роман письменниці «Фортеця для серця», який побачив світ у 2015 році, у вже добре знайомому харківському видавництві «Клуб сімейного дозвілля». В романі «Фортеця для серця» головною героїнею є спочатку дівчина, а згодом жінка – Леся Райська, на долю якої випадають тяжкі життєві випробування: загибель батька, зникнення матері, відчуження бабусі, нерозуміння односельців.

Єдиною втіхою з раннього дитинства для Лесі стало малювання. Навіть ставши дорослою, вона залишається для односельців «нетутешньою». Вона вміла намалювати сніг, дощ і найзаповітнішу мрію – та не могла стати для них більш зрозумілою. Це неабияк виснажувало дівчину... Та доля веде дівчину тільки їй одній знаними шляхами, і рано чи пізно до Лесі прийде і радість визнання, і справжнє кохання, і сенс життя.

Життя героїні роману «Фортеця для серця» (як власне і героїні роману «Грішниця») зображене від раннього дитинства до зрілості, що дає авторці змогу на глибокому філософсько-екзистенційному рівні представити об'ємну рецептивну модель буття, вивести читача на широку проблематику як сферу, в якій виявляється авторська концепція світу й людини. Реалізована на різних рівнях тексту, вона частіше за все втілена в зображенні характерів персонажів, художньому конфлікті. Цей конфлікт будується на антиноміях добро/зло, любов/ненависть, гріх/каяття, щасливе життя/життя, сповнене випробувань, життєвих потрясінь [7].

У спектрі широкого діапазону проблематики художніх текстів письменниці Олени Печорної в романах «Грішниця» та «Фортеця для серця» виділяється проблема психотравматичної ситуації в житті людини, яка загострено сприймається через перебування в ній героїнь із раннього дитинства. Як відомо, усі процеси, що відбуваються в суспільстві, емоційно-духовна атмосфера сім'ї прямо чи опосередковано впливають на дітей, визначають характер їхнього мислення, особливості пам'яті, світосприйняття. Дитина, яка почувається в сім'ї зайвою, самотньою, непотрібною, тяжко переживає втрату батьківської уваги, любові, у майбутньому може потрапити в низку психотравматичних ситуацій, що закономірно призведе до зникнення в неї довіри до світу, близьких

людей, внутрішнього спустошення, може стати причиною драми в дорослому житті. Як жінка, а особливо як мати Олена Печорна це добре розуміє, а тому акцентує увагу читача на цій проблемі майже в усіх своїх романах.

«Фортеця для серця» найближче підходить до жанру власне жіночого містичного любовного роману, зокрема, в його українському варіанті. Леся Райська, як і героїні інших творів цього художнього масиву, – творча, вольова, сильна й, за великим рахунком, самотня натура в пошуках долі, яка перебуває часом ніби між двома світами (що і передбачає відповідний художній канон): дійсністю і фольклорно стилізованими мареннями сну (майстерно обіграно тут відповідно ім'я героя Володимира Вовка і образ побаченого дівчиною вві сні вовка), саме уві сні впізнаючи свого обранця. Пейзаж у романі є тим духовним простором, у якому завдяки вдало виписаними художніми деталями створюється емоційна тональність, суголосна стану душі персонажів.

Сучасна українська письменниця Наталка Шевченко у передмові до роману написала: « У «Фортеці для серця» головною героїнею є любов. А головним героєм, напевне, прощення. Ви не знайдете тут однозначних оцінок чи чорно-білих барв. ...Любов, стверджує авторка, це не лише коли голі тіла, а коли й душі – голі. Бо насправді таке воно і є, істинне кохання» [3].

До свого четвертого роману «Химерниця» Олена Печорна йшла довгих п'ять років. Як на мене, це – найкращий твір Олени Печорної. Побачив світ він у рідному вже для неї видавництві «Клуб сімейного дозвілля» у 2020 році. Що ж вмістили у себе ці п'ять років у долі письменниці? Перш за все – випробування славою... Перші успішні романи принесли визнання, популярність, фінансову підтримку... Олена навіть змінила роботу, пішла працювати бібліотекарем ЦРБ Чернігівського району, щоб звільнити час для літератури, якою вона вирішила займатися професійно. Численні зустрічі із читачами-шанувальниками її письменницького таланту, презентації, літературні вечори..., все це забирало час, відволікало. До честі Олени випробування славою вона перенесла достойно, без «зіркової хвороби». Як вона мені зізналася: «з'явилася підвищена відповідальність перед читачем, а ще подвійна увага до написаного».

Олена Печорна в одному із своїх дописів зізнається: «Найважчим в написанні був роман «Химерниця». Я «мовчала» п'ять років. П'ять. Якби мовчання було живим, моє «німування» за рік пішло б до школи поєднувати слова у складі. ... А життя посміхалося й підкидало свіжу порцію справ: «Зажди, не поспішай, дорости до цієї історії». Чи доросла?

Не знаю. Однак уперше за час праці над одним й тим самим рукописом я змінилася настільки, що мусила переписувати і доопрацьовувати сто з гаком сторінок, щоб рукопис відбувся».

У романі «Химерниця» розповідається історія про гріхи та спокуту, яка вимагає жертв. І жертвами зазвичай стають не самі грішники, а їхні найрідніші люди. Головний герой роману – Микола Перебийніс – очільник провінційного міста, свято вірить у силу грошей, за допомогою яких можна вирішити усі проблеми і спокутувати всі гріхи. Та доля невблаганна, вона карає найрідніших людей..., такою людиною стає Руся – сімнадцятирічна безгрішна дівчина, яка розплачується за гріхи свого батька. Вона невиліковно хвора. Врятувати від смерті дівчину береться Інга – «химерниця». Саме вона нагадала Миколі «гріхи його молодості». Гріхи, що потребують спокути...

Сюжет роману має реальне підґрунттям. В основу твору були покладені реальні події з життя українського суспільства, а саме: «справа Оксани Макар» та «Врадіївська справа». Ці реальні події наруги над жінками і змусили автораку вдатися до осмислення питання: «Чому так сталося у нашому новому, демократичному суспільстві? Звідки коріння цього злочину?» Ці концепти сприяють органічному вплетенню в роман характерних для книг Олени Печорної й реалізованих у «Химерниці» вже на новому художньому рівні мотивів повернення й розплати за скоєне, провини і спокути, коли для духовного відродження-каяття людина змушена повернутися до себе справжньої.

Ось як сама авторка пише про свій твір: «... історія під назвою «Химерниця» не просилася, аби я їй дала життя, вона волила, кричала, атакувала з якоюсь моторошною систематичністю. 2012 рік – зґвалтування й убивство Оксани Макара. 2013 рік – Владіївка. Згодом репортаж в газеті «По-українськи» про схожий випадок. 2016 рік – флешмоб #Янебоюсьсказати. Було відчуття, ніби мене взяли в облогу й не відпускали безкінечних п'ять років. Результат? Розповідь про три жіночі долі й одну фатальну новорічну ніч».

Останній роман Олени Печорної «У загінку земної жінки», який вийшов у світ у харківському видавництві «КСД» в 2021 році, написаний на реальних подіях і має реального прототипа. Головна проблема твору – проблема жіночого щастя. Головна героїня роману – австрійка Франциска, яка у часи Першої світової війни закохується в українського полоненого Захара і стає його дружиною. Вони повертаються на батьківщину Захара в невеличке село Грабове, що на Чернігівщині. На жінку чекають нелегкі життєві випробування: насторожене ставлення односельців, грабіжницьке ставлення радянської влади, хвороба і смерть дітей, життя

на межі божевілля... Але немає лише власного горя. У житті є місце й іншим цінностям, таким як любов, сім'я, жіноча дружба, здатність на самопожертву... У часи Другої світової війни Франциска стає рятівницею цього села.., вона рятує односельців від фізичного знищення окупантами. Саме в цьому вона вбачає своє людське і жіноче щастя.

Новий роман писався у час, коли відбувалися зміни і в особистому житті авторки: повернення до педагогічної діяльності, активна громадська робота, визнання її «Золотим письменником України»... За словами самої авторки, вона ніколи не писала на замовлення. Роман «У затінку земної жінки» перша така спроба. У «Післямові» роману авторка напише: «У затінку земної жінки» – новий досвід. Я вперше створювала художню книгу за мотивами життя реальної жінки. Було цікаво і непередбачувано...» [8].

Скажу відверто, особисто я, читаючи новий роман Олени, боявся, що документалістика поглине художність. Реальність людського буття застрягне в журналістиці. До честі письменниці цього не сталося... Олена Печорна лишилася вірною своїй творчій манері. Вона не просто описувала долі реальних людей, натомість переплітала клаптики чужих історій в одну, вже вигадану долю. Образ журналістки Жанни – це не лише ще одна жіноча доля, це – зв'язок поколінь із нашим сьогоденням, нашим поколінням.., на тлі якого ще яскравіше засяяли чесноти головної героїні. А документальне підґрунтя зробило роман ще привабливішим.

Твори письменниці Олени Печорної відрізняються особливою організацією сюжету, включають ретроспекцію, багатоплановість, характеризуються відкритою авторською позицією, поєднанням аналізу і коментаря описуваних подій, а також використанням різноманітних позасюжетних елементів і засобів документальності. Фактографічність, «жорсткий реалізм» нерідко з'єднуються в творах Олени Печорної з тонким ліризмом, тому найбільш часто використовуються жанри соціально-психологічного, сентиментального оповідання, роману-життєпису, розповіді. Жанрова специфіка творів Олени Печорної залежить від широти узагальнень, постановки кола питань. У своїх романах авторка йде від побутових конфліктів до соціальних, а потім – до загальнолюдських.

Для творів Олени Печорної характерна постановка проблем, що стосуються загальнолюдських питань буття, «вічних» тем добра і зла, життя і смерті, вибору шляху, взаємин з оточуючими людьми, усвідомлення себе і свого призначення.

У романах Олени Печорної бачимо яскраво виражену тенденцію вирішення гострих соціальних, моральних, філософських проблем, що залишаються актуальними і для теперішнього часу. Особливе

світовідчуття, співпереживання за долю кожного свого героя Олена міцно зберігає у найпотаємніших закутках свого великого, переповненого почуттями, жіночого серця.

Творчість Олени Печорної продовжує кращі традиції української літератури, які пов'язані з гострим сприйняттям і етико-філософським художнім осмисленням найважливіших для країни і народу соціально-історичних подій, явищ, процесів.

Олександр ЗАБАРНИЙ,

кандидат педагогічних наук, доцент, член НСПУ

Література:

1. Голобородько Я. Буковинська орнаментика М. Матіос / Я. Голобородько // Вісник Національної академії наук України. – 2008. – № 3. – С. 66–73.
2. Іванцова М. Передмова / М. Іванцова // Печорна О. Грішниця / О. Печорна ; передм. М. Іванцової. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – С. 5–6.
3. Шевченко Н. Чи буває боляче небу? / Н. Шевченко // Печорна О. Фортеця для серця : [роман] / О. Печорна ; передм. Н. Шевченко. – Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – С. 5–6.
4. Колісниченко Н.Ю. Лінгвопоетика німецьких та англomовних романів (romance, романс). Наука и образование без границ, 2012. URL: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2012/Philologia/8_120907.doc.
5. Погутьяк Г. Рани на сонці. / Г. Погутьяк // Печорна О. Кола на воді: [роман] / О. Печорна; передм. Г. Погутьяк. – Х.: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – С. 5-6.

ГОГОЛЬ У ФОКУСІ НІМЕЦЬКИХ ІНТЕРПРЕТАТОРІВ

Попри безліч томів, написаних про Миколу Гоголя, він, як і раніше, користується підвищеною увагою з боку дослідників. Цей інтерес викликаний як самобутністю і загадковістю особи самого Гоголя, так і необхідністю пошуку нових аспектів аналізу та інтерпретації світосприйняття та творчості письменника, окреслення нових перспектив вивчення його творів.

Сучасний етап розвитку гоголезнавства характеризується існуванням російського та українського бачення життя і творчості Гоголя (пор., Луцький Ю. О. Страдництво Миколи Гоголя, званого також як Ніколай Гоголь. – К.: Знання України, 2002). Запропонований нами в книзі «Микола Гоголь в німецькій науковій та художній літературі» (Ніжин, 2020) «німецький» погляд дозволяє розширити наявні україно- та російськомовні джерела, зокрема звертаючи увагу на схильність Гоголя до релігійності. Цікавим у цьому аспекті виявиться порівняння фундаментальних досліджень Рольфа-Дітріха Кайля та частини дисертаційного дослідження Зігрід Ріхтер про ставлення Гоголя до католицизму зі, здавалось би, далекою від цієї проблематики, принаймні за назвою, статтею Елізабет фон Ердман, присвяченою взаємозв'язку між Божественною літургією та їжею у «Мертвих душах».

Великий обсяг інформації містять також праці інших німецьких дослідників творчості Гоголя, які акцентують місце Гоголя у російській та світовій літературі та аналізують особливості його стилю. Зокрема більш детально нам би хотілося зупинитися на праці Андреаса Ларсона «ГОГОЛЬ І ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ», в якій він наголошує, що лише останнім часом фокус дослідження Гоголя та його творчості зосередився на проблемі людської ідентичності як основоположної у творчості письменника. Проте навіть сучасні дослідження здебільшого обмежуються аналізом лише окремих творів і, таким чином, без відповіді залишається питання, чи при проблематизації людської ідентичності в тому чи іншому оповіданні йдеться про довільну тематику,

чи ця тема може вважатися визначальною для поета та мислителя Гоголя.

Дана робота ставить за мету розкриття проблеми ідентичності у творах Гоголя як константи і поєднання цієї проблематики з поетичною ідентичністю автора текстів та з екзистенційною ідентичністю письменника Гоголя. Запропонований Андреасом Ларсоном короткий огляд фактичного стану досліджень творчості Гоголя повинен, на його думку, проілюструвати те, наскільки далекими від проблеми людської ідентичності у творах Гоголя були всі попередні роботи.

Зокрема він відзначає, що перші відгуки на літературну творчість Гоголя стосувалися «Вечорів на хуторі біля Диканьки» і підкреслили два факти – гумор та реалізм Гоголя. Поняття «реалізм» у цих ранніх рецензіях означало лише те, що Гоголь писав прозу і що він зображав народний побут в Україні, що здебільшого сприймалося як натуралістичні картини життя в Україні.

На основі цих ранніх поглядів згодом розвинулися три основні лінії сприйняття Гоголя: деструктивна, яка намагалася закріпити за Гоголем імідж автора невибагливих народних гуморесок і постійно закидала йому незнання російської та порушення правил гарного тону. Друга лінія, започаткована Пушкінін, відзначається позитивним спрямуванням. У творах Гоголя вона перш за все підкреслювала гумор, мистецький талант та літературну значущість. Третя лінія зосередилася на дослідженні реалізму у творах Гоголя, який представлявся як щось фундаментально нове в російській літературі. Представники цієї лінії вказували на наявність у його творах також відчутних соціально-критичних рис. Вони проголосили Гоголя засновником натуральної школи і таким чином визначили подальші дослідження Гоголя в Росії, а потім і в Радянському Союзі на довгі роки.

У 40-ві роки XIX століття виникає і четвертий напрямок – славофільський, який трактував Гоголя з релігійно-націоналістичних позицій.

З цих чотирьох позицій найближче до врахування проблематики ідентичності, на думку А. Ларсона, знаходиться пушкінська, оскільки ключовим моментом для неї є гумор та фікціональність оповідань Гоголя.

Що стосується тих критиків, які оцінювали в творах Гоголя як реалістичні, так і соціально-критичні аспекти, то поза їхньою увагою лишилися гротескні елементи гоголівських текстів, внаслідок чого вони сприймали літературні постаті як портрети реальних людей.

Визначальним для всього сучасного гоголезнавства, зауважує німецький дослідник, все ж таки є врахування фактів його біографії. В Росії це були роботи С.Т. Аксакова, П.В. Анненкова та П.А. Куліша, які з'явилися незабаром після смерті Гоголя і уможливили системне ви-

вчення Гоголя як письменника. Деякі нариси з біографії Гоголя після його смерті надрукував і журнал «Современник».

На рубежі ХХ століття з'явилася друга хвиля біографічних робіт про Гоголя. Священик Іоанн Добронравов (1901) написав про любов Гоголя до ближнього, А. Пономарьов (1902) опублікував, в основному, біографічну доповідь до 50-ліття смерті письменника, А.І. Кірпічніков (1900, 1902) досліджував деякі біографічні дані про Гоголя, І. Житецький (1909) видав біографію Гоголя, яка водночас інтерпретувала його релігійність, Г.П. Георгієвський доповнив тогочасні видання про Гоголя матеріалом, який до цього не публікувався, а Д.М. Овсяников-Куликовський (1909) написав першу літературну біографію письменника.

Першою дійсно багатоаспектною сучасною біографією Гоголя була біографія, написана В.В. Гіппіусом (1924), який критично проаналізував і по-новому систематизував відомий на той час біографічний матеріал.

Пізніше образ Гоголя в радянській літературі визначали роботи Машинського та Степанова.

За межами Росії факти біографії Гоголя стали відомими не так швидко. Монографія Р. Турнева (Raina Turneva) (1901) залишалася майже невідомою для широкого загалу, так що ще в 1925 році С.А. Меннінг міг писати про Гоголя у журналі «The Slavonic and East European Review» так, ніби той був абсолютно невідомим, хоча на той час у Франції вже вийшла біографія Л. Легера (1913). Пізніше з'явилися біографії Гоголя, які презентували дуже своєрідні й неоднозначні портрети письменника, написані такими авторами, як В. Набоков (1944, 1984), Г. Троя (1977), А. Синявський (1975). Біографічні праці про Гоголя з'явилися також у більшості західноєвропейських країн. В англомовному просторі це були книги Дж. Лавріна (1951), В. Ерліха (1969), Т.С. Ліндстрома (1974) та Д. Фангера (1979). У Франції, на додачу до вже згаданих, вийшли книги Павла Євдокимова та Бориса де Шльоцера. В Німеччині були опубліковані монографії А. Брюкнера (1905), В. Сечкарьова (1953), Рольфа-Дітера Кайля (1985) та Максиміліана Брауна (1973).

Соціально-критичне сприйняття Гоголя, яке набрало широкого поширення в Радянському Союзі, на початку ХХ століття було підхоплене В.І. Шенроком і зазнало багато трансформацій, перш ніж стало каноном радянської рецепції класика. Вона розпочинається у двадцяті роки з критичного судження, яке визнавало шедевральність ранньої творчості Гоголя, проте зауважувало, що незабаром друзі славофіли та консерватори все більше спрямовували його у «фальшивий» напрямок. У кінці 20-х років у Гоголі вже вбачали письменника з двома сторонами, реакційною та революційною. В 30-ті роки образ реаліста Гоголя зміцнився і десь біля

1938 року був підсилений національно-патріотичними рисами. Після Другої світової війни аж до 80-х років безроздільно панував образ Гоголя, який ґрунтувався на працях Белінського та революційних демократів.

У середині 80-х цей напрямок уже не був єдиним у Радянському Союзі, хоча й продовжував домінувати.

На Заході також існує напрямок, який вбачає у Гоголі переважно реаліста, а почасти й суспільного критика. За реаліста, який зображує російську дійсність, його тримали А. Сент-Бове (A. Sainte-Beuve) і П. Меріме. Цієї точки зору дотримувалася також Р. Турнева (Raina Turneva). Проте вона ще додавала йому і соціально-критичний компонент. Схожий погляд ми знаходимо і у Вольфганга Шторха (Wolfgang Storch). А Р.Х. Фріборн (Freeborn R.H.) опублікував коментар до переліку тих точок зору, дотримання яких дозволяє розглядати Гоголя в якості письменника-реаліста.

Далі в своїй роботі А. Ларсон пише про те, що ще за життя Гоголя і відразу після його смерті гумористичний аспект його творчості привертає увагу Белінського, а також С.П. Шевирьова, О.І. Зеньковського та А.Ф. Писемського. Вже Шевирьов розпізнав, що сміх у Гоголя покликаний створити дистанцію і застосовувався ним як свого роду фільтр. Саме так сміх описується і самим Гоголем у його коментарях до «Ревізора». Зеньковський говорив про очищаючий, тріумфуюче-ліричний сміх (восторженно-лирический смех). Белінський вважав, що сміх Гоголя веде від комічного до трагічного і завершується сльозами. Писемський розглядав гумор Гоголя як найважливішу складову його творчості. Як тільки Гоголь стає серйозним, він відразу ж втрачає переконливість. Гоголь, за його словами, гуморист, а не лірик.

У ХХ столітті гумор продовжував вважатися важливим аспектом його творів. Різні дослідники, які займалися гоголівським гумором та його гротеском, хоча і чітко вказують на комплексність гоголівських текстів, проте не йдуть далі простої констатації цього факту. Всі вони, так чи інакше, не виходять за межі технічного рівня, відповідаючи тим чи іншим способом на питання «Як?», залишаючи без відповіді питання «Навіщо?». Часто ці інтерпретації рухаються по колу. У своїх дефініціях гротескного характеру гоголівського гумору вони хоча й приписують гумору значну роль у творчості Гоголя, проте щоразу приходять до висновку, що твори Гоголя є комічними, місцями гротескними, але гротеск одночасно виступає стилістичним засобом комічного. Звісно, що це вірно, проте далі не веде. Основоположне питання, чому Гоголь, який визначав завдання митця головним чином під етично-дидактичним кутом зору, вибрав комічний гротеск в якості фундаментального

стилістичного засобу, залишається відкритим. Власне кажучи, досить дивно, що це питання не ставилося ще більш радикально, оскільки на комічно-гротескний ефект творів Гоголя вказував ще Пушкін. При цьому для такої постановки питання причин більш, ніж достатньо. Розанов бачив у Гоголі першого російського іроніста; Анненський присвятив гоголівському гумору цілу главу свого двотомника.

У радянському літературознавстві, підкреслює Ларсон, довго панував образ Гоголя-сатирика, який своїми карикатурами звинувачував суспільство і хотів його змінити. Крім того, гумор Гоголя мав нібито народний характер. Із цієї народності і виникає сатира – на благо народу, за рахунок панівного класу. В цих дослідженнях гумор підпорядковується критичному реалізму як стилістичний засіб. Але, оскільки поза увагою лишається комплексність оповідей Гоголя, і якщо виходити з того, що йдеться про простий відбиток дійсності як такої, що задана, тоді стає очевидним, що ці пошуки не зачіпають ядра проблематики.

Уже незабаром після смерті Гоголя П.В. Анненков написав, що великою у Гоголя була його вільна фантазія. Якби він залишився відданим своїй фантазії і чистим митцем, то зміг би створити позитивний образ Росії. Його помилкою стало те, що у пізніші роки своєї творчості він почав заряджати мистецтво ідеологією.

На початку ХХ століття, вказує А. Ларсон, ряд критиків та літературознавців займався естетичним аспектом творчості Гоголя. Суб'єктивний, ірраціональний підхід символістів заперечував будь-який зв'язок творчості Гоголя з реальністю. І все-таки дехто з них сформулював ряд формальних запитань, які згодом були підхоплені у пізніших роботах, зокрема російських формалістів.

У західному гоголезнавстві Дональд Фангер та Віктор Ерліх схилилися до того, щоб розглядати твори Гоголя під аспектом артефакту. Головною рисою гоголівських творів Ерліх вважає нонсенс, а Фангер вербалізацію персонажів.

Дані підходи також спрямовані проти некритичного сприйняття фіктивного світу Гоголя, проте вони не аналізують світогляд автора, який спонукає його до створення цих фіктивних світів.

С.А. Венгеров стилізує Гоголя як повністю несвідомого митця, який не знав Росію, яку він описував і чий ідеологічний праці в більшій чи меншій мірі були нерелевантним відбитком тодішньої ментальності. Деякі критики і дослідники створили образ Гоголя реакціонера, лояльного до царського режиму.

Е.С. Смірнова-Чікіна намагається пояснити позицію Гоголя з соціологічної точки зору. Як дворянин він перш за все ідентифікував себе з

дворянами і через це його рішення завжди задумувалися ним як вирішення кризи дворянства.

У ході радянської реабілітації реакційна позиція Гоголя ідентифікується з пізнім етапом його творчості, див. «Літературна критика» № 4 за 1938 рік. Тут, як і у Белінського, Гоголь зображується лібералом, якого до такої реакційної поведінки спровокувала експлуататорська система. А. Брюкнер вважає, напр., що Гоголь показує своє істинне лице як «переконаний представник офіційної програми» у «Вибраних місцях».

Уявлення про цинічного, людино-ненависного Гоголя, який зрештою може розглядатися і в якості апологета існуючого ладу, зустрічаються також і у Горста Юргена Герігка.

Подібне сприйняття, як вважає Андреас Ларсон, обумовлюється занадто простою, на перший погляд, картиною гоголівських творів. Тези представників соціально-критичного напрямку тільки перекручують їх зміст, лишаючи поза увагою проблематизацію людської ідентичності, яка виникає саме внаслідок комплексності текстів.

Як реакція на роботи символістів, а також широке ігнорування формальних аспектів творчості Гоголя, з'явилась інтерпретація Гоголя, запропонована формальною школою.

Проте технічні аспекти даної інтерпретації не становлять значного інтересу, оскільки поза увагою залишаються екстралінгвістичні аспекти творчості Гоголя.

Далі А. Ларсон вказує на те, що фрейдистські принципи до інтерпретації творчості Гоголя вперше застосував Єрмаков (1922, 1923). Ніс в однойменному оповіданні перетворюється у фалічний символ, а саме оповідання розглядається у світлі садо-мазохістичної символіки. Духовне захворювання та розумова перверсія становлять, на думку Єрмакова, тематику і всіх інших «Петербурзьких оповідань». Окрім цього, Єрмаков також указує на поліндром нос – сон, який згідно з теорією трактування снів робить його інтерпретацію переконливою і нагадує про те, що у ранній, неопублікованій редакції, Гоголь мав намір розкрити таємницю «Носа» як сон, який повинен був закінчитися разом з пробудженням Ковальова.

Фрейдистська інтерпретація, звісно, має своїх сторонників і на Заході. На необхідності дослідження під цим кутом зору в 1932 році наполягав Б.Д. Шльоцер, при цьому він, на думку Ларсона, вочевидь, не був знайомий з роботою Єрмакова.

У подальшому німецький дослідник творчості Гоголя аналізує дисертацію Ейджіна Стефенсена (1967), яка являє собою біографію Гоголя з психологічної точки зору, і праці Леона Штільмана, Дж. Лавріна та

Гю Макліна, які шукають у творах Гоголя неврози. Також він згадує С. Карлінського (1976), який повністю присвячує свою книгу гіпотезі про нібито гомосексуальність Гоголя.

Леонард Дж. Кант хоча й знаходить у творчості Гоголя несвідоме заняття того зі своїми власними неврозами, проте вказує при цьому на започаткування школи підсвідомого в російській літературі завдяки творам Гоголя і далі вже відслідковує цю тему на матеріалі творів Достоевського.

У більшості психологічних робіт, робить висновок А. Ларсон, протиріччя, які виникають між фіктивними світами Гоголя та дійсністю, інтерпретуються як підсвідомі порушення у його світосприйнятті. Оскільки їх інтерес спрямований не так на інтенцію текстів, як на біографічну постать письменника як патологію, то вони виходять з того, що намір Гоголя полягав у створенні нескладних описів реальності, але при цьому внаслідок його неврозів у нього була викривлена картина цієї реальності. При цьому до уваги не беруться висловлювання Гоголя про завдання літератури.

Релігійні та етичні підходи до інтерпретації творчості Гоголя серйозно сприймають висловлювання Гоголя стосовно його світогляду. Їх представники часто докладно розглядають публіцистичні коментарі до літературних творів, а також листи Гоголя. Вони допомагають певною мірою висвітлити мотиви, які стоять за проблематизацією людської ідентичності. Проте вони часто проходять повз гротеск і комічність текстів. Як представники соціально-реалістичного напряму чи прихильники тези, що Гоголь є апологетом існуючого ладу, вони так само не бачать комплексності сюжетної лінії у творах письменника. Через це у даних дослідженнях завжди виникає протиріччя між релігійно забарвленими висловлюваннями Гоголя і його літературними творами, оскільки при цьому не розпізнається очуження світу оповіді як дійовий засіб постановки під сумнів людської істоти.

Після того як представники славофілів у 40-ві роки XIX ст. змогли послатися на власні висловлювання Гоголя, виникла течія, яка прочитувала письменника головним чином під етичним чи релігійним кутом зору. Першими представниками цього руху були сучасники Гоголя, зокрема Аксакови. На межі XX століття, коли Гоголь, так би мовити, був заново відкритий, найбільш поширеною була інтерпретація з моральної точки зору.

У 1916 році Зеньковський написав серію статей про релігійний пошук Гоголя. Він випрацював гоголівський дуалізм між вульгарністю, нікчемністю та приземленістю, з одного боку, та ідеалом, з іншого, і на-

голосив, що реалізм у Гоголя є лише засобом дослідження людини. До цього можна було б додати, що гумор і гротеск завжди є лише засобом поставити під сумнів сутність людини. Попри це Зеньковський ще дуже тяжів до образу Гоголя-реаліста.

Після революції інтерпретаційний підхід Зеньковського був продовжений російськими літературознавцями (частина з яких перебувала в екзилі). Дмитро Чижевський інтерпретує намір Гоголя як спробу показати, як нікчемні пристрасті можуть знищити людину. Людина повинна не чіплятися за речі, а віднайти в собі серцевину, і цією серцевиною є бог.

У західних дослідженнях часто наголошувалося на релігійних елементах у творчості Гоголя. Борис де Шльоцер указує на них у своїй монографії. Це стосується також робіт Герхардта, Шульце, Євдокимова та Нігге.

Окрім цього, існує велика кількість менших за обсягом робіт, які займаються частковими аспектами гоголівської релігійності, наприклад, стаття Земана про вплив однієї релігійної легенди на «Шинель», робота Фері фон Лілієнталь про гоголівські «Роздуми про Божественну літургію», стаття Р.Д. Кайля про біблійні цитати у творах Гоголя та багато інших.

До науковців, які підкреслювали етичний аспект у творах Гоголя, не звертаючись до релігійного, належать, зокрема, Л.Д. Кент, Т.С. Ліндстром, Максиміліан Браун та Юрій Манн.

Серед науковців останніх років, які акцентували на релігійності Гоголя, слід назвати Гільдегунда Шрайера та Лоренцо Амберта.

Андреас Ларсон підкреслює, що вже сучасники Гоголя вказували на особливості гоголівських персонажів. Спочатку це було питання їх достовірності та реалізму. Дехто з критиків, як, приміром, М. Полевой, вважали, що подібні персони в дійсності не існують. За їх твердженням, вони нереалістичні, одновимірні і тому не підходять на роль героїв літературного твору.

Інші критики навпаки, сприймали гоголівські персонажі як реалістичні. У 1835 році Шевирьов сприйняв персонажі «Миргорода», ніби змальовані з натури і аж ніяк не як карикатури. Комічність персонажів, за його словами, ґрунтується на тому, що людина в основному істота раціональна, так що ірраціональне в ній завжди має комічний вплив. Саме таку комічність і зображує Гоголь. Даний підхід у 1842 році Шевирьов поширив і на аналіз «Мертвих душ». Він стверджує, що Чічиков є героєм свого часу, такими ж реалістичними і життєвими є й образи поміщиків. Гоголь лише, коли хоче зобразити огидне об'єктивно, водночас суб'єктивно дистанціюється від нього за допомогою комічного. Схожу

думку висловив і І.І. Давидов у некролозі на смерть Гоголя: читач знову пізнає себе в гоголівських героях. Гоголь зображує ідеал життя обхідними шляхами, через відразливі персонажі. А.І. Введенський звернув увагу на відстоювану самим Гоголем тезу (висловлену ним у «Ревізорі»), що читач або глядач досягає морального очищення, коли впізнає себе в негативно зображених героях. Таким чином, коли він запитує про вплив гоголівських персонажів на реципієнта, то аргументує, вдаючись до рецептивно естетичних понять.

Куди частіше гоголівські персонажі характеризувалися як одновимірні, схожі на маріонеток, пусті та нежиттєздатні. Подібний погляд був безперечно ініційований ускладненим образом людини у символістів, який передбачав поділ на «внутрішнє» та «зовнішнє». Ігнатіус Анненський писав, що Гоголь завжди зображує лише зовнішню сторону своїх персонажів. Через це його гумор є латентним гумором творіння, яке поєднало трансцендентальну душу з матеріальним тілом.

І. Житецький визначив темою «Мертвих душ» вульгарність. Вона виникає внаслідок дефіциту людського в людині і призводить до всіх пороків цього світу.

В.Ф. Переверзєв описав персонажі Гоголя як пасивних людей, які ведуть позбавлене сенсу існування. Такими їх бачив також Сиповський (1915), який у своїй оцінці гоголівських персонажів говорить про «существователей», які вегетують як рослини чи тварини і яких нікчемні дрібниці штовхають до вчинків з тяжкими наслідками, як це сталося з обома Іванами, втягнутими у безкінечну чвару.

Штучний характер персонажів, а отже, й перспективу оповіді текстів, підкреслював Тинянов, який вбачав у них маски, що розпадаються («Ніс») чи прості словосполучення, які можуть подвоюватися (Добчинський і Бобчинський). Дональд Фангер навіть назвав персонажі «словесними мереживами» (verbal tissue), їх головною ознакою є абсолютна штучність.

На думку Бічіллі (1948), гротескна форма гоголівських персонажів відповідала інтенції автора. З самого початку він вбачав в уречевлених персонажах відбитки пустих, гріховних людей. Те, що Гоголь завжди передбачав за їх допомогою етичну критику людини, видно вже на прикладі знаменитого висловлювання в «Ревізорі»: «Над чим смієтесь? Над собою смієтесь!»

Максиміліан Браун більше уваги приділяє перспективі оповіді, коли вказує на інверсію речі і людини, тобто на уречевлювання, в якому розчиняється реальність і перетворюється на видимість. Дослідники творчості Гоголя постійно наголошують на розповідному світі Гоголя, в якому

панують речі, де відсутня всяка комунікація, і в якому люди перетворюються на пасивні, бездушні предмети, мертві душі, позбавлені співчуття. Проте багато хто з них обмежується простою констатацією цього факту, не пояснюючи, як реалізуються дані фігури. Так Піс (Pease) вказує на оповідання «Портрет», в якому Піскарьов зі своїм викривленим образом людини може бачити молоду жінку як поверхню і хоче, з технічної точки зору, як художник, розглядати її як двовимірний об'єкт, і саме через це зазнає невдачі при спробі встановити з нею людські взаємини. Таким чином стає очевидним, що гротескні персонажі реалізуються через викривлену перспективу або інших персонажів, або самого оповідача.

Дослідники, робить висновок Ларсон, досить рідко звертали увагу на перспективу оповіда. Зокрема Дмитро Чижевський указав на «погляд знизу» оповідача. Він описав даний погляд на прикладі «Шинелі» і розпізнав його у «казі» оповідача, у постійному нелогічному вжитку ним слова «навіть» (даже). В Радянському Союзі роль оповідача у ставленні до персонажів вивчав П.А. Карабанов (1982). Він показав, що весь фантастичний вимір оповідань реалізується лише через оповідача. Таким чином, на його думку, Гоголь відсторонюється від фіктивного світу своїх героїв.

Марія Н. Віролайнен (1980) розглядає на прикладі «Миргорода» функцію оповідача у Гоголя, який не є ідентичним письменнику Гоголю, а являє собою пародійну частину «Миргорода» і того фіктивного світу. Вона підкреслює, що завдяки підтексту автора завжди постає зовсім інша картина персонажів, аніж через прямий текст. Зрештою вона демонструє, і це взагалі релевантне для методу Гоголя, що чотири оповідання у «Миргороді» щоразу є різними аспектами світу. Разом вони утворюють, гіперболічно, синтез, а саме Миргород.

Зрештою Ульріх Буш у своїй праці про гоголівську «Шинель» (1983) показав роль недостатнього оповідача як постаті з фальшивим, повністю земним розумінням буття. Його робота спрямована на перевірку гоголівського оповідача та всіх інших персонажів на аспект людської ідентичності.

Технічний аспект очуження персонажів та їхнього світу, вказує німецький дослідник, є предметом досліджень Вольфганга Казака (1957) та В.В. Рове (1976). Казак розкриває різні види гротескування персонажів Гоголем, починаючи з імен через лейтмотивуюче вставлені описи зовнішності до заплутаних біографій. У характері персонажів Казак вбачає важливу тему творів Гоголя. Як раніше Бродяньська, так тепер і він розглядає персонажі Гоголя у розвитку від чистих типів у ранніх творах до майже автономних індивідів у пізніх, проте без набуття цими персонажами статусу справжніх особистостей.

Рове використовує три поняття для опису технік, за допомогою яких Гоголь викривлює свій фіктивний світ. По-перше, це зворотний погляд (reverse vision), який веде до того, що в речі бачать її протилежність, незалежно від того, йдеться про моральну, темпоральну чи реальну сферу. По-друге, фальшивий фокус (false focus), який спонукає оповідача говорити про мертвого як про живого, чи про уявне, як про реальне. І, нарешті, критична логіка (pecarious logic), яка розгортається, головним чином, на мовному рівні, у нібито логічних ланцюжках аргументації. Прикладом цього може бути проаналізоване Чижевським слово «даже» у «сказі» повісті «Шинель».

Багатох дослідників, зауважує Андреас Ларсон, хвилювало питання про те, який позитивний образ людини міг би ховатися за негативними персонажами. Вже дехто із ранніх критиків Гоголя зауважив, що негативні герої покликані очистити читача. Цієї точки зору дотримувався і Борис де Шльоцер, який стверджував, що гоголівський сміх звертається до людського в людині. Мораль, яку читач міг би взяти із творів Гоголя, це смиренність. Також і О. Смірнова прийшла до висновку, що засобами літератури Гоголь хотів пробудити людське в людині.

А. Веселовський показав, що навіть гротескні персонажі Гоголя латентно здатні до покращення, оскільки спасіння повинно бути можливим для всіх людей. Лоренцо Амберг вказує на ті риси Чічікова, які можуть допомогти йому стати гарною людиною. Це його латентний аскетизм, терплячість та здатність страждати, як до цього використовувалися за неправильним призначенням.

Деякі дослідники не вбачають у гоголівських героях негативні образи. С. Машинський апелює до Белінського, коли говорить про те, що Гоголь надав людського образу бідному чиновнику, який до цього в російській літературі лише висміювався. В. Нігт (1966) навіть розпізнає в Акакійовичу нового Христа.

Зовсім іншої точки зору дотримуються Максиміліан Браун, Павло Євдокимов та Ганс Гюнтер. Браун звинувачує самих героїв у їх нестойному людині існуванні. Зло знаходиться в нас самих, і персонажі постійно заплутуються у мережі обману та самообману. Євдокимов вважає, що хоча само по собі це добре, коли Акакій до чогось прагне, тобто він незадоволений своїм становищем, проте прагне він до чогось низького і сам забуває про свою людськість. Також і Чічіков перетворив себе на мертву душу своїм власним матеріалізмом, який релативує добро і зло і розмиває кордони між ними. На його думку, Чічіков позитивіст, типовий представник сучасності, дуже й дуже посередня особа, ніби спеціально створена для цього світу. Типовість, відсутність індивиду-

альності у персонажів Гоголя підкреслює також Гюнтер, описуючи їх як «прив'язаних до нормального», позбавлених совісті, не усвідомлюючи самих себе і оточуючий їх світ.

До чого, згідно з точкою зору Гоголя, зобов'язана у своєму існуванні ідеальна людина, сформулював ще Б. Лук'яновський у 1912 році. Вона повинна відповідати моральним вимогам, робити добре і корисне. Особливо придатним способом для добрих вчинків є мистецтво. Відповідно до цих критеріїв Н.Н. Антонова (1961) віднайшла позитивну постать в оповіданні «Портрет». Це монах-митець. Він вербалізував ідею Гоголя, що тяжким гріхом є не використовувати свій талант на благо ближніх. Як митець, Гоголь ставить перед собою завдання гуманістичного виховання людей. Н. Антонова показує, що цей намір має релігійне забарвлення і пов'язаний зі схильністю до аскетизму.

Дмитро Чижевський, Г. Шрайєр та Р.Д. Кайль указують на сформульований Гоголем обов'язок всіх людей відсторонитися від речей і земного світу і зробити своєю серцевиною бога. Егоїзм та індивідуалізм епохи призводять до того, що люди тримають себе за бога і постійно порушують заповіді любові до бога та до ближнього.

У своїй праці про церкву та літургію у творах Гоголя Лоренцо Амберто показав, що вся творчість Гоголя може бути об'єднана в єдине етично-релігійне ціле. Хоча він не досліджує безпосередньо образ людини та людську ідентичність, проте подібні аспекти впливають у його роботі опосередковано.

Таким чином, проаналізувавши широкий масив праць російських та зарубіжних лінгвістів, які розглядали творчість Гоголя під різними кутами зору, для Андреаса Ларсона стає очевидним, що з часом змінилося не розуміння Гоголем буття, а скоріше його метод, який трансформувався протягом багатьох років під впливом все зростаючих сумнівів у силі сміху. На його думку, у Гоголі можна вбачати розчахнуту людину, яка виношує в собі конфлікт між ідеалом та дійсністю. Вже тільки одні гумористичні деталі та викривлення повсякденності свідчать, що Гоголь сприймав реальність не такою, як вона є насправді. Саме у цих викривленнях і полягає його великий талант. Коли ж йдеться про те, щоб зобразити, що, власне, має бути, тоді проявляються його слабкості, і найбільшою слабкістю серед цих спроб є те, що Гоголь не розумів, наскільки великою є прірва між розумінням буття ним та більшістю його сановних сучасників. Сформульований ним у пізні роки теократичний образ світу все ще залишається дуже розпливчастим і при спробах конкретизувати його дуже швидко перетворюється у щось занадто специфічне. На початку, у 30-ті роки, цей образ був ледь окреслений і

базувався на традиціях українського села та наївній релігії як сучасній філософії. Гоголь більше не розуміє своїх сучасників та свій час і захищається від них за допомогою гумору. Через це у гоголівських творах, акцентує німецький дослідник, латентно закладений постійний пошук його власної ідентичності у сенсі його життєвого призначення та завдання. Проблема людської ідентичності червоною ниткою проходить через всю творчість Гоголя і тому в художніх творах Гоголя його погляди на життя завуальовані і можуть бути прочитані лише в широкому контексті.

Гоголь, підкреслює А. Ларсон, який з самих ранніх років шукав справу, що могла б принести користь людям, успіхом «Вечорів на хуторі біля Диканьки» проявив свій комічний талант. З тих пір він вважався комічним автором. У той час Гоголь ще думав, що його фантастичні світи повинні були здаватися читачам комічними з тих самих причин, через які вони здавалися такими йому самому.

Лише після того, як реакція публіки на комедію «Ревізор» показала, що навіть його друзі реагували на цей твір інакше, ніж він передбачав, Гоголь почав сумніватися в силі сміху. Від того моменту він ставав все більше і більше дидактичним.

Гоголь сподівався, що «Ревізор» здійснить на людей більший вплив, аніж написані ним повісті, оскільки розглядав театр засобом масового впливу. У чудернацькому світі комедії, який ґрунтується на неправильній ідентифікації дійових осіб, Гоголь чітко визначає сміх як єдиний позитивний персонаж в п'єсі. У цьому полягає його теорія дидактичного ефекту комічного гротеску. Лише за допомогою сміху читач може звільнитися від гротеску, відійти вбік і розірвати його пута. Гоголь наділив своїх персонажів такими рисами, що вони, всупереч тотальній відсутності позитивних якостей, були схожими на реальних людей. Тим самим він сподівався, що публіка зможе ідентифікувати себе з цими персонажами і, розриваючи пута гротеску, позбудеться своїх власних недоліків та пороків, своєї власної низькопробності. Його помилка, на думку А. Ларсона, полягала в тому, що переважна більшість публіки мала абсолютно іншу вихідну точку зору в питаннях світосприйняття, аніж Гоголь.

Гоголь визначав сюжет своєї творчості як «душа людини», при цьому, стверджує німецький дослідник, він не знав достеменно ні своєї власної особистості, ні тим більше ідеальної особистості людини. Він почав послідовно підсилювати реалістичні дидактичні елементи в своїх творах, щоб таким чином примусити читача прийняти авторську точку зору. Таким чином, за словами А. Ларсона, він згвалтував сам себе.

Анатолій РОЛІК

ПОСПШАВ ТВОРИТИ ДОБРО: до 100-річчя з дня народження Кузьми ЖУРБИ

У доброго вік короткий, доброму важко живеться. Поодинокі щасливі випадки, коли доля щедро обдаровує добропорядну людину активним довголіттям, лише підтверджують печальні спостереження.

Поетові й журналістові Кузьмі Журбі не судилося дожити й до шістдесяти років. Але його лірична поезія і сьогодні випромінює любов і доброту, як продовжує світити крізь роки й десятиліття давно згасла у всесвіті зірка.

Кузьма Тимофійович Журба народився 11 листопада 1922 року в с. Хрещате, нині Козелецького району Чернігівської області, в родині сільського теслі. Виступати у пресі почав з 1938 року. Закінчив Чернігівський зоотехнікум (1941). Навчався в Харківському військово-медичному училищі (1941–1942). Воював на фронтах 2-ї Світової, зокрема, був серед захисників Москви, перебував у складі військ Калінінського та 1-го Прибалтійського фронтів, нагороджений орденом Червоної Зірки, бойовими медалями.

Після війни працював у Чернігові кореспондентом обласного радіо (1945–1956) та газети «Деснянська правда» (1956–1982). 29 січня 1982 року трагічно загинув в автокатастрофі під час журналістського відрядження.

Член СПУ (1963). Автор поетичних збірок «Над красунею Десною» (1956), «Дорога до щастя» (1961), «Серп» (1969), «Яблука падають»

(1972), «В чеканні весен» (1982), книг для малят «Перший грім» (1968) та «Лісові гостинці» (1971). Оспівував красу Придесення, свою малу батьківщину, історію і сучасність рідного краю.

Підтримав талановитого поета-фронтовика ще до виходу першої книжки Павло Тичина, дав позитивну оцінку віршам К. Журби, а пізніше написав рекомендацію до Спілки письменників, надсилав йому зворушливі кореспонденції.

Усі, хто знав Кузьму Тимофійовича Журбу, відзначають його високу порядність і доброзичливість. Саме тому серцевинним символом його поезії є доброта.

*Доброта у корені
Усього чудесного.
То вона в любові
Пломеніє іскрою,
В котику вербовім,
В сонці променистому.*

Немов передчуваючи, що доля відміряла йому недовго топтати ряс, поспішав творити добро щоденно, повсякчас. Як одержимий, оспівував доброту і мудре слово, називаючи себе «сурмачем доброти».

На підтвердження сказаного хочу поділитися спогадом про поета, з яким зустрічався єдиний раз у житті. Напередодні 30-річчя Перемоги «радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», як тоді називали переможців і 2-у Світову, з ініціативи Чернігівського літературного об'єднання 29 березня 1975 року відбулась у Сеньківці зустріч письменників трьох сусідніх областей – Чернігівської, Гомельської та Брянської – за участю літераторів з Києва. Це українське село, поблизу якого сходяться землі України, Білорусі та Росії, в 70–80-х рр. ХХ ст. було місцем традиційних фестивалів молоді, зльотів будівельних студентських загонів, піонерських дружин тощо. «Вічну непоборну дружбу трьох народів-братів» радянська пропаганда постійно підживлювала, щоразу підкреслюючи при цьому керівну роль «старшого брата – великого російського народу». Чи міг би хтось із нас тоді бодай у страшному сні побачити, як через кілька десятиліть варварська орда «старшого брата» обступить з усіх боків Україну, скидатиме на наші мирні міста й села вакуумні, фосфорні та касетні авіабомби, спопелятиме із «градів», «ураганів» і «смерчів» Ніжин та Чернігів, намагатиметься стерти з лиця землі Харків і Маріуполь, Миколаїв, Охтирку, Суми, Гостомель, Бучу, Ірпінь і сотні інших населених пунктів, у тому числі й Сеньківку разом з монументом дружби, балістичними ракетами обстрілюватиме українську столицю – Київ, «мать городов рускіх», задля ядерного шантажу

захоплюватиме Чорнобильську та Запорізьку АЕС ?..

Того разу на літературну зустріч з Гомеля приїхали молоді білоруські поети Віктор Ярац і Володимир Дзюба, з Києва – українські поети Микола Шеремет, Григорій Коваль, Олексій Довгий, Олесь Лупій, з Чернігова – Кузьма Журба, Петро Зуб, Петро Пулінець, з Брянська – російські поети Володимир Паригін, Олександр Малахов та Олег Ващенко, з Климова – Степан Юрков та Іван Єрмаченко. На запрошення заступника редактора городянської районної газети «Сільські новини» Івана Дудка до них приєдналися також і самодіяльні літератори з Городнянщини Тихін Виставний, Василь Криволап і автор цих рядків.

У Сеньківці асфальтованою дорогою кілометрів зо два гості пройшли до того заповітного місця, де сходяться землі трьох республік, де завершувалось будівництво монументу дружби. Споруда тоді ще була у риштуванні, тому головний архітектор Чернігівської області О. Г. Меженний, який керував будівництвом, показав літераторам макет і розповів про найближчі перспективи його реалізації. На високому пагорбі незабаром повинні були постати з'єднані між собою три двадцятиметрові пілони з білого інкерманського каменю. У верхній частині їх розмістяться герби трьох країн, обмережені національними орнаментами. Нижню частину пілонів мало обійняти семиметрове у діаметрі бронзове кільце. Барельєфи на ньому відобразять сторінки історії кожного народу. Від монумента розходяться три широкі дороги в Україну, в Білорусь і в Росію, обсажені тополями, ялинками та берізками. Поруч уже тоді розкинувся парк дружби.

Потім була переповнена зала просторого Сеньківського будинку культури. Розпочався великий літературний вечір, присвячений 30-річчю Перемоги.

Для літераторів на сцені розставили стільці в три ряди. Звісно ж, я не поспішав зайняти почесне місце в президії, тож опинився крайнім зліва в останньому ряду. Нерішуче зупинився поруч із добродушним чоловіком, який і запросив «умоститися на осяячій лаві, на якій сиділи у свій час найвидатніші українські письменники». Як з'ясувалося згодом, коли голова Чернігівського літоб'єднання С. Реп'ях надав слово моєму сусідові, якраз він і був знаним поетом Кузьмою Тимофійовичем Журбою. Щиро кажучи, лише вірші Реп'яха та Журби я й читав у «Деснянській правді» та «Комсомольському гарті», неодноразово чув у виступах по обласному радіо.

Учасник війни Кузьма Журба натхненно прочитав тоді поезію «Моя земля»: *«З серцем, сповненим печалі, / В сорок першим, восени / Ми з боями відступали / З дорогою сторони. / Залишаючи Вкраїну, / Матір*

*скривджену, сумну, / Я не брав землі шматину, / Бо не йшов на чужину.
/ І за Доном на привіллї, / Розділяючи печаль, / Мене сином називали /
Матері однополчан...».*

Переповнена зала на мить завмерла й вибухнула оваціями, довго не відпускала промовця. Він прочитав іще кілька фронтових віршів. Зворушений і розчулений теплим прийомом, Кузьма Тимофійович повернувся на «ослячу лаву». Я ж під враженням від його виступу наважився на відчайдушний вчинок – уперше в житті попросив у живого поета автограф. У мой сумці був на третину списаний невеличкий нотатник з уривком із власного вірша в якості епіграфа на першій сторінці: *«Самим собою хочу бути / В ярмі літератури, / Іти несходженим шляхом / Per aspera ad astra»* (крізь терни – до зірок). Саме тоді захоплено студіював творчість вічного трудівника в письменстві І. Франка, через те його вислів *«Poëte semper tūo»* («поет завжди учень») сприймав занадто буквально: працювати ненастанно, жодного дня без рядка. Добровільно, так би мовити, засовував голову в ярмо літератури. Образ «ярма літератури» мені самому тоді дуже подобався. Отож цей блокнот я і подав фронтовикові.

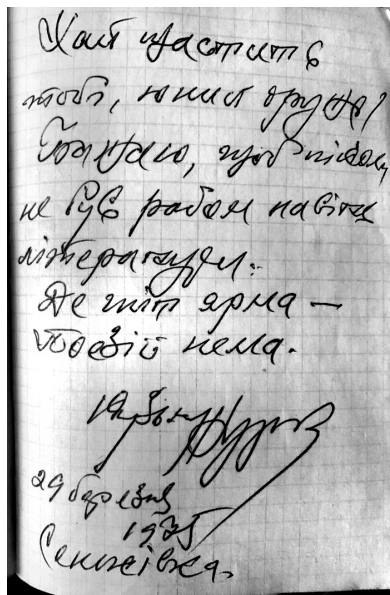
Поет хвилику подумав, щось розмашисто написав і пустив мій кишеньковий записничок по колу. Згодом нотатник, переповнений автографами усіх присутніх на вечорі літераторів, повернувся до мене.

Здебільшого рясніли в ньому окремі строфи з щойно прочитаних поезій. А ось, скажімо, В. Ярац залишив дещо інші рядки: *«Рунець, красавець, налівацця!»*. *«Хоць і пакіну Гарадню, / да не забуду тут радню»* – це вже власноручний запис В. Дзюби. *«Украинец ты, русский, белорус ли – / мы все живем единой семьей»* – занотував С. Юрков.

І лише один єдиний К. Журба звернув увагу на епіграф моєї рукописної книжечки і делікатно застеріг самовпевненого початківця від сумних перспектив подальшого життєвого вибору:

*«Хай щастить тобі, юний друже!
Бажаю, щоб ніколи не був рабом навіть літератури.*

*Де гніт ярма –
Поезії нема.
Кузьма Журба*

29 березня 1975. Сеньківка».

Я зустрічався з Кузьмою Журбою лише один раз у житті майже пів століття тому, але пам'ятаю цю зустріч і донині.

Поет залишив про себе не лише теплу пам'ять та виболені книги (адже все справжнє народжується з любові і болю!), а й розчинився назавжди у своїх численних учнях:

*У білий світ іди, моє тривожне слово,
Хоч десь гроза, десь землетрус, –
Якщо ти з болю і любові,
То я за тебе не боюсь.*

Саме за його підтримки оприлюднили свої перші поезії на сторінках «Деснянської правди» Володимир Дрозд, студенти Ніжинського педінституту ім. М. В. Гоголя Євген Гуцало та Леонід Горlach, випускник школи з Макіївки Носівського району Станіслав Реп'ях, солдат залізничного полку в Чернігові Дмитро Іванов. Усі вони згодом стали відомими українськими письменниками. А були ж іще десятки інших талановитих літераторів – Анатолій Мойсієнко, Анатолій Шкуліпа, Володимир Гоцуленко, Іван Просяник, Любов Кириченко (Пономаренко), Віктор Попок і т. д., кого підтримав мудрою порадою чи сприянням у публікації доброзичливий поет і наставник Кузьма Журба.

Смерть спопеляє лихих і нікчемних, добрих і безстрашних переплавляє в бронзу і пам'ять нащадків.

*Доброта посіється –
І в стократ пожнеться.*

Володимир КУЗЬМЕНКО,
м. Київ

ЯБЛУКА ПАДАЮТЬ, АБО ЛЮДИНА НА СВЯТІ ЖИТТЯ

У Чернігові на приміщенні обласного апеляційного суду є меморіальна дошка. «У цьому будинку з 1956 до 1982 року працював відомий український поет Кузьма Тимофійович Журба». Тих, хто знав Журбу за життя, ця лаконічна інформація віртуально переносить у минуле. Серед останніх і автор цих спогадів.

Велике бачиться на відстані. Усі ми, журналісти «Деснянської правди» та «Комсомольського гарту», практично щодня зустрічаючись із Кузьмою Журбою у будинку по Свердлова, 2 (нині вулиця Павла Полуботка), де тривалий час містилися редакції, знали, що він поет від Бога. І все-таки за постійними клопотами і турботами навіть подумки не дякували долі, яка подарувала нам щастя спілкування з людиною, що вивищувалася над нами. Ні, Кузьма Тимофійович ніколи не підкреслював свого особливого статусу, якого він офіційно і не мав. Вищим його зробила поезія, для якої він був створений. Навіть прізвище (куди там вишуканим псевдонімам!) таке напрочуд поетичне мав. І хоча з цього приводу якось на моє кинуте після привітання: «Чогось Ви наче невеселі» миттєво відреагував влучним, наче постріл: «Бо я – Журба», насправді був людиною веселою і товариською.

У пам'яті моїй залишився назавжди спогад про перше особисте знайомство із Кузьмою Журбою – на той час літпрацівником відділу культури «Деснянської правди», головою обласного літературного об'єднання. Особисто поспілкуватися випало вперше восени 1961-го. Це було на дні поезії в райцентрі Варва 22 жовтня.

Від того часу образ поета, який згодом став старшим товаришем із числа колег-журналістів обласного центру, асоціюється в мене із чимось сонячним і лагідним, як отой жовтневий день 1961 року.

Не змінили його інші зустрічі, зокрема в Бобровиці, де згодом довелося мені працювати і брати участь у подібному заході, щоправда з нагоди дня народження Павла Тичини. Вважаю те свято, що випадково (хоча

дотримуюся думки, що в світі нічого випадкового не буває) пройшло в останній рік земного буття Павла Тичини, прообразом «Чуття єдиної родини». Не назви збірки віршів цього поета, який ніколи не цурався свого чернігівського коріння, а іншого літературно-мистецького дійства, започаткованого на Придесенні 1977 року і з певних (чи не дуже певних) причин призупиненого (хочеться сподіватися, що не похованого) після 1996, коли відбулося вдесяте.

Отож про 1966-й. Тоді ми zostалися в полі серед ночі без автобуса, який не зміг подолати замети. До Бобровиці київські, чернігівські, місцеві поети, актори, журналісти, учасники художньої самодіяльності ішли пішки. Про це згодом по-філософськи мудро написав Кузьма Журба на сторінках «Деснянської правди»: що попри негоду усім було тепло і лагідно на душі, бо гріла нас поезія Тичини. Кузьма Тимофійович знав, що писав. Він, звісно ж, мав на оці не те із творів Тичини, що наполегливо втовкмачувалося в голови школярів і що було кон'юнктурно-примітивним, а справжню лірику, частину якої ми знали вже тоді. Хоча б зі збірки «Сонячні кларнети».

Якось один із колег, який працював із Кузьмою Тимофійовичем у редакційному колективі, уже через кілька років після безглуздо трагічної смерті останнього сказав: «Він був мудрішим за нас». Ніхто нині не скаже, як народилися у великого життєлюбця Журби такі щемливі рядки:

*І хвили – наче молодість,
І берег – як рушник.
І важко з тим погодитись,
Що ти тут не навів.*

Ніхто, звичайно, не візьметься встановлювати таїну народження вірша «Золота діброва», покладеного на музику чернігівським композитором Миколою Збарацьким. Та й тут на допомогу приходить фантазія. Спогад про свої вісімнадцять навіюють кожному місця, де проходила саме твоя молодість. У Кузьми Журби це було село Хрещате Чернігівського (а колись Олишівського) району.

Інший вірш, який Кузьма Тимофійович не раз читав на зустрічах із читачами, «А мені війна все сниться...», – то не просто малюнок реального сну, що розтривожив колишнього фронтовика. Так, поет знав про війну не з книжок – пройшов її вогненними дорогами, мав бойові нагороди. Так ось, хотілось йому після виходу на пенсію відвідати місця своєї фронтової юності. Та мандрівка допомогла б народитися книзі – поетичній чи прозовій. Та цій мрії не судилося здійснитися.

Кілька місяців не дожив Кузьма Журба до своєї шістдесятої осені (народився він 11 листопада 1922) і всього місяць до шістдесятої вес-

ни: він загинув у автомобільній катастрофі в одну з останніх січневих ночей 1982.

Його наче вів невмолимий фатум. Адже до Прилук того січневого дня його ніхто не посилав.

У заходах з нагоди 150-річчя від дня народження Леоніда Глібова у Ніжині 4 березня 1977 року брали участь чернігівці Кузьма Журба, Олександр Олійник, Станіслав Реп'ях, письменники з Києва Полікарп Шабатин і Юрій Кругляк та ніжинський науковець і письменник Степан Пінчук. На світлині їх зафіксував київський фотомайстер В. Блюдо.

У Чернігівській області проходили дні Політвидаву. Було таке книжкове видавництво у Києві. Спеціалізувалося на випуску переважно пропагандистської літератури, що мала доводити всім суцям переваги соціалістичного способу життя. Однією з таких «переваг» було і спілкування з народом, перед яким нібито звітували ті, що були при владі. Зокрема і видавці політичного агітпропу.

Представників видавництва у їхніх поїздках по містах і районах області мають супроводжувати чернігівці – співробітники обкому партії та журналісти.

І ось наступного ранку біля готелю «Україна», де ночували київські гості, почали збиратися чернігівські супроводжувачі. Кузьмі Журбі була намічена поїздка в Сосницю. Але машина, яка мала туди їхати, затрималася. Як і журналіст, якому треба було їхати в Прилуки. І тут Кузьма Тимофійович виявив ініціативу поїхати в Прилуки. Щоб не

простоювала машина, яка туди налаштована. А той, кому Прилуки заплановані, підійшовши, попрямує на Сосницю. До того часу, мовляв, і машина сосницька прибуде.

Сказано – зроблено. Чим закінчилася поїздка в Прилуки, читайте вище.

Як один з найдорожчих сувенірів зберігаю квиток члена Чернігівського обласного літературного об'єднання при редакції газети «Деснянська правда», виписаний і підписаний Кузьмою Журбою 1964 року. Чи не тоді відбулася й одна з численних зустрічей чернігівських літераторів-шістдесятників. Терміну такого в той час ніхто не вживав, але ж діялося все саме в шістдесяті роки, коли розправляли крила для злету Ліна Костенко, Вінграновський, Драч, Гуцало, Дрозд, Шевчук, Щербак... Після зустрічі в редакції «Деснянської правди» кілька літераторів зібралися переобідати. Зайшли до гастроному на розі вулиць Коцюбинського та нинішнього проспекту Миру. Отоварилися належно, але де ж посидіти затишно?

– Як де? – ображено озвався один з товариства, будівельник за фахом, а літератор за покликанням Андрій Кириченко, який мав уже окрему (хоч і однокімнатну квартиру). – Звичайно, в мене...

Та обід обідом, а почата в редакції розмова про літературу не припинялася. Згадали і про Михайла Булгакова, якого почали друкувати після тривалого напівзабуття. Його роман «Біла гвардія» написаний був із певною симпатією до цієї військово-політичної сили. Щирі вболівальники за ідею української державності, ми не в усьому погоджувалися з автором, незважаючи на його геніальність як художника. І раптом я для самого себе несподівано, піднявши уже налиту чарку, твердо речу: «За білу гвардію!».

На світлині, зробленій у місті Бобровиця під час відзначення 75-річчя від дня народження Павла Тичини 1966 року, стоять місцевий літератор Андрій Коновал, чернігівець Станіслав Реп'ях, ніжинці Василь Щербонос та Леонід Горлач, місцевий журналіст Олександр Олійник; сидять Кузьма Журба, місцева літераторка Тамара Мовчан і кийські письменники Петро Дорошко і Володимир П'янов.

Ловлю здивовані погляди і роблю промовистий жест рукою в бік Саші Дека і Юри Лундіна, голови яких уже і в ті далекі роки були поспіль сиві. Секундна пауза змінилася голосним схваленням, дзенькотом чарок. Мимовільний експромт схвалили всі присутні: і Кузьма Журба, і Юрко Павлюк, і Андрій Кириченко, не говорячи вже про двох новоявлених з моєї подачі «білогвардійців»...

Прошло понад 4 десятиліття від часу трагічної січневої ночі 1982-го. На будинку, в якому колись містилася редакція «Деснянської правди», – меморіальна дошка. Згадую старшого колегу і проходячи вулицею П'ятницькою повз будинок обласного радіо. Саме в колективі цього ЗМІ починав поет свою журналістську кар'єру. У далекі вже нині роки минулого століття яблуні, що ними обсажена обабіч ця чернігівська вулиця, ще тільки набиралися сили. Нині деякі з них уже всихають. Але ще плодоносять. Наприкінці літа чи на початку осені, у пору дозрівання плодів, мимоволі подумки декламую вірш Кузьми Журби, який вважаю одним з найкращих у його творчому здобутку. Він дав назву його останній прижиттєвій збірці «Яблука падають»:

*Ніч вереснева гуляє в саду.
Мабуть, і я туди знову піду.
Падають яблука, падають я...
Серце моє у тривозі.*

*Думаю думу: остання чия
Визріла-вистіла осінь?
Тільки не яблунь, ой, тільки не я...
В їхніх плодах проростання.*

*Може, твоя? Так тоді ж і моя
Мука і радість остання.
Ніч у саду вереснева сліпа.
Яблука падають, падають, па...*

На тему дозрівання плодів садовод міг би написати розлогу статтю, філософ народив би розлогий трактат про сутність буття, а поет намалював дванадцятьма короткими рядками картинку, як зворушливо, ніжно і водночас сумно розстаються з деревами плоди – майже так, як діти, що стали дорослими, з батьками. Кожен в одному і тому ж явищі бачить своє. І по-своєму. І в цьому приваблива неповторність свята життя для всього сушого.

Олександр ОЛІЙНИК,
м. Чернігів

НЕСПОДІВАНА ЗНАХІДКА

На сайті Національної наукової бібліотеки України імені Вернадського «Електронна бібліотека «Україніка» знайшла кілька цікавих книг, виданих у позаминулому столітті і присвячених Чернігівщині. Це мене неабияк порадувало. Адже їх удалося не лише описати на каталожних картках, але й погортати сторінки. І тут потрапляє на очі зовсім не краєзнавчої тематики книга за назвою російською мовою «*Мистецтво брати хабарі. Рукопис знайдений у паперах Тяжалкіна, померлого титулярного радника*», видана у Санкт-Петербурзі 1830 року. Всього сімдесят чотири сторінки.

Книга відкривається листом видавця до якогось поважного пана NN, в якому йдеться про знайдені папери і про те, що повітовий стряпчий Кривотолкин розповів йому, видавцеві, таку історію. Титулярний радник Тяжалкін потрапив під слідство. Аби викликати до себе симпатію людей, від яких залежала його доля в майбутньому, він почав читати лекції про мистецтво брати хабарі їхнім дітям. Усі були у захваті. Ось чому видавець звертається до NN за порадою – видавати рукопис чи не видавати.

Відповідь поважного пана була така: чи існував Тяжалкін, чи насправді його не було, немає значення. Це гумористичне оповідання, сповнене сарказму та іронії. Друкувати треба. Рукопис порадує одних людей, інших – засмутить. Отже, ціль твору буде досягнута.

З перших сторінок книги стало зрозуміло, що вона належить перу талановитого літератора. На жаль, імені його на обкладинці не було. Але хотілося дізнатися. А потім питання: можливо, хтось до цього автора створив підручник для хабарників?

Упродовж усієї історії розвитку цивілізації людства багато що змінилося. Проте незмінними залишились кримінал, доступні жінки і хабарництво (нині – корупція). З цими людськими пороками борються протягом віків, але все марно. Вони непереможні попри те, що засуджувалися мораллю, релігією і правом.

З «Книг Нового Завіту»: «*Бо зсередины, з серця людського, виходять злі помисли, перелобства, вбивства, крадіжки, лихоцтво, злість,*

підступність, непотребство, заздрісне око, богохульство, гордість, безумство, – все це зло зсередини виходить і осквернює людину (Мк. 7:21–23)». З «Книг Старого Завіту»: «Не перекручуй закону, не дивись на обличчя і не бери дарів, бо дари засліплюють очі мудрих і перетворюють справу правих (Втор.16:19)».

Письменники різних країн та епох написали чимало художніх творів, в яких викривали хабарників. До них належать Дж. Чосер, У. Шекспір, Ірвін Шоу, А. Данте, який ще сім віків назад помістив хабарників у глибокі кола аду, та багато інших.

В Україні XVIII – XIX ст. хабарників називали дряпичками (ті, хто очищає виготовлену шкіру для шерсті; додамо – кишені теж) або здирниками. У нас вважається, що у вітчизняній літературі Микола Гоголь перший письменник, який у комедії «Ревізор» показав у всій красі хабарників. А потім був його роман «Мертві душі». Комедію свою він написав у 1835 році, а на сцені її показали через рік. Проте ще раніше почала ходити по руках у рукопису, написана Григорієм Квіткою-Основ'яненком у 1827 році, комедія російською мовою «*Приїжджий зі столиці, або Метушня в повітовому місті*». Головний герой теж городничий. Людина грішна, яка постійно ходить до церкви і намагається каятися. При цьому він ніколи не відмовиться від хабара і всього, що саме «пливе в руки». Такий городничий і в Гоголя. Там багато збігів з комедією Квітки-Основ'яненка. Але це для літературознавців. Для нас важливо, що п'єсу українського автора довго вивчала цензура, а тим часом комедія Гоголя добре сприймалася театральними глядачами. Нікого вже не цікавила п'єса Квітки-Основ'яненка. І сьогодні вона відома лише вузьким фахівцям від літератури.

Згадаймо п'єсу «Наталка Полтавка» Івана Котляревського, де серед діючих осіб – сатиричний образ судового чиновника, хабарника пана Возного. Або твори Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Михайла Старицького.

Класична література завжди нею залишається попри будь-які катаклізми в суспільно-політичному житті країн. Так, книга О. М. Радищева «Подорож з Петербурга до Москви», написана 1784 – 1789 рр., не втратила своєї актуальності і в наш час. Недарма ж завдяки Катерині II письменника засудили до смертної кари у 1790 році, яку замінили з царської милості на десять років заслання в Ілімський острог Іркутського краю. Книгу заборонили. Лише після революції 1905 року вона набула статусу дозволеного видання.

З тих пір пройшло кілька десятиліть, але тема викриття хабарництва не зникла. У 1856 році Олександр Островський написав п'єсу «Прибут-

кове місце». Проте в театрі її показали лише в 1863 році, бо весь цей час вона була під забороною. Причина – автор п'єси торкнувся актуальної теми на той час – теми хабарництва і крадіжок зі скарбниці. Герої твору так і сиплють афоризмами: *«Чисто одягнутий чиновник завжди на виду в начальства»*, *«Яка користь від навчання, якщо немає трепету-с»* [перед начальником. – **Л. С.**], *«Не брудни чиновника. Ти візьми так, щоб прохач був задоволений, і ти сам»*, *«Без чиновників у нас тепер не можна. Лавку відкрити – хабар давай, розмитнити товар – хабар давай»* і т. п.

Усе це, звісно, цікаво, але ніхто з цих поважних авторів не склав учбового посібника для початківців-хабарників так, як це зробив поки що невідомий автор рукопису померлого титулярного радника Тяжалкіна. Нарешті дізнаюся, що «Мистецтво брати хабарі» перевидано кілька років тому. Написав цю книгу Ераст Петрович Перцов (1804 – 1873) – казанський поміщик, чиновник і літератор. Деякий час служив у Петербурзі, співробітничав з журналом «Северная пчела», встановив добрі стосунки з відомими письменниками. Як державний чиновник Ераст Перцов мав можливість спостерігати за правами столичного чиновництва. Можливо, саме тоді у нього зародилося бажання написати таку книгу. У 1840-х роках Ераст Петрович обіймав посаду правителя канцелярії Департаменту господарських справ Головного управління шляхів сполучення і публічних будівель. З чином надворного радника вийшов у відставку в 1846 році. Публікував у періодиці власні вірші, переклади, статті на господарські теми. Став одним із таємних кореспондентів Герцена, якому повідомляв про політичну ситуацію в Росії під час підготовки реформи 1861 року. У журналі «Колокол» публікувалися матеріали про діяльність російських міністерств, селянські бунти. На Перцова надійшов донос у III відділення одночасно з перехопленим поліцією описом селянського бунту в одному з сіл Казанської губернії, який був адресований Ерасту Петровичу. 29 серпня 1861 року його взяли під арешт. Під час обшуку знайшли чотири викриваючих нариси про реакцію вищих чиновників щодо Положення про визволення селян, вірші проти Миколи I та Олександра II, в яких висловлювався заклик до народу братися за сокири. Під час допитів Ераст Петрович зумів відвести від себе болочі для нього підозри. Тому Перцова вислали до Новгорода, де він прожив певний час і повернувся до Петербурга.

Проте життя Ераста Петровича вже не було таким, як раніше. Можна припустити, що він і його сім'я пережили повною мірою чиновницькі різноманітні ігри, які призвели до розладу його грошових справ. Пережити таке не вистачило сил. Він наклав на себе руки – випив отруту.

Після кончини Ераста Петровича його книга «Мистецтво брати

хабарі», вочевидь, не перевидавалася, якщо не брати до уваги 2018 рік. Вона настільки актуальна сьогодні, що здається – автор живе серед нас, а хабарники усвідомили його лекції ще до народження.

Зупинимося на головному, що повинен усвідомити початківець, любитель хабарів, на думку Ераста Петровича Перцова, тобто титулярного радника Тяжалкіна. Отже:

1. Хабар – справа про кишеню. А кишеня близька серцю кожної людини. Веде до багатства. Багатство – ключ до всіх задовольень і переваг у житті. А це щастя, за яким женуться люди по всій земній кулі. Отже, мистецтво брати хабарі відкриває прямий шлях до багатства.

2. На небі існує зірка хабарів, і люди народилися під впливом цієї зірки. Інакше, як пояснити сміливість, рішучість, готовність займатися здирництвом прохачів попри великої кількості урядових указів, які забороняють подібне зловживання. Але не можна в хабарницькому ремеслі покладатися на будь-які зірки.

3. Путівником у житті повинна стати не стільки честь, скільки марнославство і бажання почестей. Задля того, щоб стати гарним ділком на службі, необхідно заручитися рекомендаційним листом від будь-якої знатної особи. Виконувати забаганки старших.

Терпляче просидіти на одному стільці п'ять-шість годин, не встаючи з місця. Писати старанно правою рукою на папері так, щоб за кілька десятків років мати геморої.

4. Існують страх, суди Божий і громадський. Але хабарники нічого не бояться, коли продають резолюції, довідки та канцелярські таємниці. Тому найхоробріша людина у цілому світі – хабарник. При одному його імені тремтять народи.

5. На користь хабарників є два могутні докази – добування їжі і задоволень. Світом керують спокуси. Купці беруть один у одного. Покупці маєтків і відкупники теж. Навіть журналісти, які так красномовно намагаються налаштувати проти хабарників цілий світ, не гидують брати хабарі. Так що всі інші мають право це робити.

Короткий відступ. Про себе пан Тяжалкін розповів наступне. Одружений із жінкою, за якою лише 800 душ селян і цегляний будинок. Сам він починав службу копіїстом (робив копії документів від руки) у повітовому суді. За пів віку наполегливої праці дослужився до титулярного радника. Була врахована його діяльність у поліцейському відомстві, на митниці і в будівельній галузі. Довелося побувати не лише суддею, а й підсудним. Неодноразово – під підозрою з дозволом служити далі. Отримував догани за недоліки у справах з батьківською порадою робити все далі з обережністю. Обходилося без суду за Всемилодійшим

маніфестом. Звільнили пана Тяжалкіна зі служби, бо хворий і за власним бажанням. Атестата (на кшталт пенсіона) не отримав. Проти нього відкрито слідче провадження за доносом пана Честіна про незаконну видачу паспорта. Поки тягнеться слідство, пан Тяжалкін вирішив поділитися досвідом, як брати хабарі.

1. На першому місці – обіди. Такі хабарі ховаються у шлунку. Обіди не доведуть до суду і до розправи. Хабарник каже прохачеві: «Добре, я вивчу вашу справу в такий-то день після обіду». Капець, якщо прохач не зрозуміє значення цих слів.

2. На другому – гроші асигнаціями, бо вони переходять з рук в руки без шуму і стуку, їх легко поміняти на срібло і золото, сховати в кишенях, за краваткою, в чоботях або у фракці.

Кожна асигнація має своє ім'я: 5 руб. – синиця, 10 руб. – снігур, 25 і 50 руб. – білий голуб, 100 руб. – щигол, 200 руб. – пеструшка. Це полегшує розмови між зацікавленими особами. А то буває цілив у голуба, а потрапив у синицю.

3. На вирішення справ впливають знайомство, родство, кумовство, зв'язки, збіг думок і характерів, похвали, якими письменники обдаровують один одного, бо хабарі у них беруться нічим іншим, як славою.

4. Брати хабарі із самої скарбниці можна, тільки з обережністю. Перш ніж взятися за справу, необхідно дізнатися, який вплив має на вас начальник і якою мірою залежить від вас підлеглий. У чому їхня слабкість. А також вивчити закони. Отримати інформацію про ваших прохачів: майновий і грошовий стани, чи мають зв'язки і впливових покровителів, як одягнуті. Хабарники із канцелярських чиновників – партизани. Тому треба приймати відвідувача із суворим обличчям до тих пір, поки він не прошепоче, що буде вам удячний. Але не варто довіряти словам прохача. Грайте у свою гру – стіл на роботі і вдома заваліть паперами і чорнильницями, мовляв, дуже зайнятий. До тих пір, поки не отримаєте обіцяну подяку.

5. Коли зацікавлені особи не придуть за довідками, ви втрачаєте вагу у кишені, однак набираєте вагу в думках колег своєю безпристрасністю. Якщо в справі беруть участь багато людей і кожний пропонує свою подяку, візьміть у того, хто більше дає, а решті з гнівом і шумом укажіть на двері. Потім вони говоритимуть про вашу чесність.

Це головне, на наш погляд, що можна запозичити початківцям-хабарникам з книги Ераста Перцова «Мистецтво брати хабарі». Треба зазначити, що цей твір пережив нелегкі часи, як тільки поступив у продаж. Тому ніякого зиску від проданих у невеликій кількості примірників книги родина Ераста Петровича не мала. Після його кончини сім'я

письменника, вочевидь, потрапила у скрутне становище. На жаль, про неї мало що відомо.

Ераст Перцов був одружений з Варварою Миколаївною Мандрикою (1812 – 1891) – дочкою генерал-лейтенанта Миколи Яковича Мандрики (1777 – 1853), який походив від запорозьких козаків, а народився у Прилуках у відомій дворянській родині Якова Микитовича Мандрики та його дружини Олени Андріївни Маркевич. Літературні джерела засвідчують, що рід Мандрик походить від реєстрового козака Корсунського полку Андрія Мандрики, начебто, народженого в селі Кобижча Козелецького повіту (тепер Бобровицького району). Перші чотири покоління роду Мандрик проживали саме у цій місцевості. У книзі Вадима Модзалевського «Малороссийский родословник» (Київ, 1908. – Т.3) міститься інформація лише про те, що Андрій Мандрика жив у сімнадцятому столітті. Його син Василь Андрійович мав прізвище Мандриченко (Мандрика). З 1681 до 1695 р. з перервами обіймав посаду Кобижчанського сотника. Сини Василя Мандрики Матвій Васильович, Леонтій Васильович та Олексій Васильович з 1703 до 1723 р. були теж Кобижчанськими сотниками.

У Олексія Мандрики близько 1708 року народився син Микита, який з роками служив значковим і військовим товаришем Київського полку. 23 червня 1768 року Микиту Олексійовича звільнили зі служби по старості в чині полкового есаула. У Кобижчі за ним закріпили 174 особи чоловічої статі і 170 душ – жіночої кріпосних селян. До кінця життя проживав у Кобижчі. Ім'я Микити Олексійовича Мандрики внесено до частини шостої родословної книги Київського намісництва.

Його син Яків Микитович Мандрика народився близько 1749 року. Вірогідно, він був найстаршим з дітей у сім'ї. На військовій службі з 1761 року: військовий товариш, Кобижчанський сотник за призначенням графа П. А. Рум'янцева-Задунайського, бунчуковий товариш, Козелецький повітовий і губернський маршал. Колезький радник. За заповітом батька отримав 82 особи селян. За дружину мав Олену Андріївну Маркевич (1753 – ?) – дочку Андрія Федоровича Маркевича та Уляни Андріївни Горленко, народжену в Прилуках. Олена Маркевич та Яків Мандрика уклали шлюб у цьому місті. У 1775 році вони оселилися в Кобижчі, де народився їхній первісток син Андрій. Він обрав для себе військову службу. Брав участь у багатьох походах. Дослужився до підполковника. У битві під Бородином ядром йому відірвало праву руку.

Потім Мандрики знову оселилися в Прилуках. 7 січня 1777 року Олена Андріївна народила тут сина Миколу. Освіту він здобув у Головному німецькому училищі Святого Петра в Санкт-Петербурзі. Став

бойовим командиром. Учасник військових походів до Австрії, Пруссії, Фінляндії. Дослужився до звання полковника. Герой Вітчизняної війни 1812 року. Нагороджений орденами Святого Георгія 3-го і 4-го ступенів та багатьма іншими урядовими відзнаками. Генерал-лейтенант. Після війни обіймав посаду начальника IV округу корпусу внутрішньої сторожі в Казані. Шістдесят років свого життя Микола Якович віддав військовій службі. Здоров'я його було підірвано кам'яною хворобою. Операція не принесла полегшення. Після смерті генерала його поховали на кладовищі Кизичеського Свято-Введенського монастиря в Казані. На могилі було встановлено чавунну плиту з позолоченим хрестом та залізною решіткою і написом: *«Генерал-лейтенант Николай Яковлевич Мандрика родился 7 января 1777 года, в городе Прилуках, умер 6 июля 1853 года в Верхотурском уезде»*.

Він був тричі одружений. Від другого шлюбу з Катериною Захарівною Зотовою (1774 – 1827) у Миколи Яковича народилося п'ятеро дітей. Третьою дитиною була дочка Варвара. Вона з'явилась на цей світ у Санкт-Петербурзі 20 липня 1812 року. Закінчила 1830 року Смольний інститут. Невідомо, за яких обставин Варвара Мандрика познайомилася з Ерастом Перцовим. У 1834 році (є дані про їхнє весілля 1831 року) вони одружилися в Санкт-Петербурзі і переїхали до Казані, де жили родичі Ераста Петровича та на них чекала велика маєтність «Хотня», яка дісталася йому від батька Петра Олексійовича. Єдиний син Петро народився у подружжя 1835 року. Про нього відомо лише те, що він був поміщиком та дворянином Казанської губернії. Згодом виїхав до Америки. Можна припустити, що це сталося після смерті його матері Варвари Миколаївни Мандрики (Перцової) в 1891 році.

Чи підтримував Петро Ерастович зв'язки з родичами в Кобижчі, Козельці, Носівці – невідомо. Припустимо, що в тяжкі дні після самогубства батька він прихилився до рідного прадіда Якова Микитовича та його брата Григорія Микитовича, які проживали у Кобижчі. Григорій Мандрика, колишній піхотний капітан, учасник бойових походів у Туреччину і Крим, був підкоморієм Козелецького повіту і володарем близько трьохсот душ кріпосних селян. Але це лише припущення як і те, що колись Варвара та Ераст Перцови з сином Петром відвідали Кобижчу і Прилуки – рідні місця їх уславленого батька, свекра і діда Миколи Яковича Мандрики, який відрізнявся міцним і трошки авантюрним характером.

Так, у 1808 році полковник Мандрика отримав наказ вищого начальства купити коней у Молдавії. Можна уявити, яких незвичайних тварин він придбав, якщо за цю операцію був нагороджений діамантовим

першем. З 12 червня до 1 жовтня 1812 року Микола Якович командував лейб-гусарським полком, який брав активну участь у Бородинській битві. Його гусарський мундир прикрасили орден св. Володимира 3-го ступеня та орден св. Анни 2-го ступеня. А далі були закордонні походи. Мандрика командував 3-м ескадроном Гродненського гусарського полку. Під селом Ла-Брюссель узяв у полон понад ста французів, захопив багато обозів, розсіяв ворожу кавалерію, змусив її залишити зброю, яка потрапила до рук його бійців. За цей удалий бій Микола Якович був відзначений орденом св. Георгія 4-го ступеня. За взяття Парижа був нагороджений орденем «За заслуги» («Роиг 1e Merite») – вищою військовою нагородою Пруссії, яка існувала до кінця Першої світової війни.

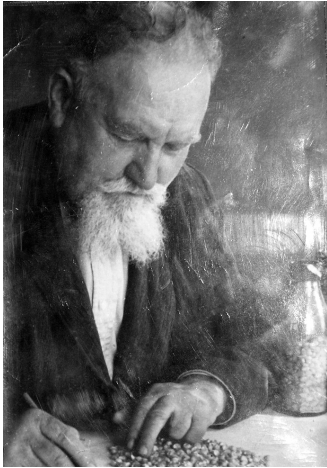
У 1815 році вийшов у відставку не по своїй волі. Оселився, мабуть, у Кобижчі, бо серед представлених дворян імператору Олександрю I під час його перебування в Чернігові 1819 року був і Микола Якович Мандрика. Тоді йому запропонували повернутися на службу. І він повернувся в якості командира внутрішньої варті в Казані, яка ловила злодіїв і розбійників.

Отже, Петро Ерастович Перцов був сином літератора, який викликав вогонь на себе, коли написав книгу «Мистецтво брати хабарі», і внуком прославленого героя Вітчизняної війни 1812 року, який мав незалежний характер, готовий до будь-яких військових пригод. Якщо пофантазувати, то можна собі уявити, що Петро, син Ераста Перцова і онук Миколи Мандрики, отримав у спадок від них тягу до пригод і виїхав до Америки, де відбувалися колосальні зміни після громадянської війни, аби проявити себе.

Цікава тема для авантюрного роману...

Людмила СТУДЬОНОВА,
краєзнавець, бібліограф

ВРЯТУВАВ СЕЛО ТА ЗАСУДЖЕНИЙ НА СІМ РОКІВ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛИ

У 2008 році за ініціативи ветеранського осередку села Анисів у центрі села встановлено пам'ятний знак жителю села Францу Йосиповичу Дюкичу (1890–1983). За переказами місцевих старожилів, він урятував село від спалення каральним загоном німецьких окупантів.

На жаль, вшанування свого рятівника вдячними анисівцями відбулось лише тоді, коли Україна стала незалежною державою. У післявоєнний час репресивні органи заарештовували всіх, хто працював у місцевих органах влади під час окупації. Не минула ця доля і Ф.Й. Дюкича.

Архівна справа із фондів Державного архіву Чернігівської області (**ф.Р-8840, оп.3, спр. 11938**) допоможе нам зрозуміти трагічну долю Франца Йосиповича Дюкича.

Народився Ф.Й. Дюкич у 1890 р. в Угорщині (казав анисівцям, що він австрієць). Після закінчення 7 класів у 1904–1907 рр. навчався в ремісничій школі, а потім працював слюсарем. З 1911 року перебуває на службі в Австро-Угорській армії, в лавах якої з 1914 р. воює на фронтах Першої світової війни. У 1915 році потрапляє до російського полону, а згодом військовополонений Ф. Дюкич етапований до Сибіру і перебуває у м. Новомиколаївськ (тепер м. Новосибірськ).

У 1916 році Ф.Й. Дюкич невідомо як з'являється на Чернігівщині і працює у поміщика Малявка в Чернігові. З приходом німецьких військ на Чернігівщину в 1918 р. повертається до Австро-Угорщини, де знову влаштовується на роботу слюсарем. У 1919 році добровільно вступив до лав Угорської Червоної Армії. Після поразки армії від румунських військ і встановлення в Угорській державі диктатури Міклоша Хорті,

Ф.Й. Дюкич переїздить до м. Чернігова, де працює на сінопресувальному заводі. Із 1922 року проживає в с. Піски (Чернігівський район), а з 1929 року працює інструктором заготівель у районній скотарській спілці. У 1930–1932 рр. працює агрономом в колгоспі с. Піски та в 1932–1934 рр. у колгоспі с. Янівка. З 1934 року він працював агрономом в колгоспі с. Анисів.

Саме в Анисові, коли село було окуповано нацистськими загарбниками, він згодом працює в земельному відділі перекладачем. У травні 1943 році, за спогадами старожилів, партизани на залізничному переїзді біля села Анисів підірвали німецький військовий ешелон. Селу грозило знищення, адже анисівці знали про долю сіл Яцево та Кувечичі. Каральний загін нацистів прийшов у село. Франц Йосипович Дюкич, використовуючи своє австрійське походження, ризикуючи власним життям, вступив у переговори з командиром карателів. Він довів командирі, що в селі партизан немає, а поїзд підірвали прибулі партизани. Загін карателів відступив.

Можливо, мешканці села і дякували Ф.Й. Дюкичу за врятовані життя, але захистити його життя від каральних органів радянської влади не змогли. Після визволення Чернігівщини від нацистських загарбників Ф.Й. Дюкич був заарештований 10 квітня 1944 р. за те, як записано в справі, що «в роки окупації німцями міста Чернігова служив в райземвідділі перекладачем німецької мови, був солідарний з фашистським строем, допомагав німцям встановлювати «новий порядок» на Україні, добровільно вступив у «Фольксдойч», користувався від окупантів привілеями – отримував пайок за підвищеними нормами із спеціального магазину «Фольксдойч», ліс на будівництво будинку, корову, порося, відвідував вечори «Фольксдойч».

Під час допиту Ф.Й. Дюкич підтвердив, що працював у райземвідділі перекладачем під час нацистської окупації в період з 15 лютого 1942 р. по вересень 1943 р., евакуюватись з окупованої території не міг через брак коштів. У липні 1943 р. Ф.Й. Дюкич відвідав у м. Чернігів мітинг, присвячений розстрілу польських офіцерів в Хотинському лісі, де голова міської управи Іванов «хвалив німецьку армію і їх порядок». На свій захист він навів факт, що, незважаючи на роботу в райземвідділі, він підтримував зв'язок з уродженцем с. Анисів, політруком партизанського загону «За Батьківщину» Петром Степановичем Герасименком.

На допиті П.С. Герасименко (в той час начальник дорожнього відділу м. Чернігова) підтвердив, що дійсно Ф.Й. Дюкич переховував партизан у власному сараї, які, за наказом керівництва, вирушали на бойове задання до м. Чернігова, інколи приносив їм їжу. Ф.Й. Дюкич у своїх

свідченнях зазначає, що вступив на службу до райземвідділу і користувався вищезазначеними привілеями, але зрадником Батьківщини себе не визнає, адже рішення приймав «під натиском».

Урятування села від знищення аж ніяк не пом'якшило вироку по його

справі – за постановою особливої наради при НКВС СРСР від 18 листопада 1944 року засуджений до 8 років перебування у виправно-трудовому таборі. У справі зберігається документ, де зазначено, що під час конфіскації у засуджено вилучено корову, два стільці та скриню.

Ф.Й. Дюкич відбував покарання у Чорногорському спеціальному виправно-трудовому таборі. Звільнений достроково 26 листопада 1951 року. Після звільнення повертається працювати в с. Анисів агрономом до виходу на пенсію.

Помер 1983 року в селі Анисів. Реабілітований 27 вересня 1993 року.

Усі, хто знав при житті Ф.Й. Дюкича, відзначали, що то була доброзичлива людина, завжди з усіма віталася на вулиці, його поради по садівництву і досі використовують жителі села. На знак поваги до цієї людини його фото знаходиться в місцевому краєзнавчому музеї ще з 1996 року.

ЗА ПОКЛОНІННЯ ДИКТАТОРАМ – ВИПРАВНИЙ ТАБІР

У селі Анисів Чернігівського району були випадки, коли людей заарештовували за «довгий язик». Підтвердженням цього є два приклади.

Пантелій Степанович Молибога (1912 р. н.) уродженець села Анисів. У 1936 р. працював вантажником на пристані міста Чернігів. В фондах архіву Служби Безпеки України в Чернігівській області (**ГДА СБ України, м. Чернігів. – Спр.14738–п**) знаходимо, що Пантелій Молибога на роботі в присутності 15–18 осіб говорив: «Якщо мені гарно заплащать, то я поїхав і убив би Й. Сталіна». Отже, за ці слова 05 вересня 1936 року органами НКВС він був заарештований. На допитах П. Молибога все заперечував.

Згодом за вироком спеціальної колегії Чернігівського обласного суду від 13 жовтня 1936 року П.С. Молибогу засуджено до 4 років позбавлення волі.

Світло на дану справу проливають спогади місцевого жителя Миколи Андрійовича Молибоги (1932 – 2017): «Пантелій Молибога на пристані в присутності людей говорив ось як: «Якби в мене було багато грошей, то я Сталіним би був!». Хтось не дочув, що він говорить, подумав, що дійсно хоче вбити «вождя» і доніс в органи НКВС.

У наступній архівній справі (**ГДА СБ України, м. Чернігів. – Спр.15150 –п**) іде мова про Катерину Олександрівну Молибогу (1894 р. н.), жительку с. Анисів. У липні 1941 р. на базарі в м. Чернігові стверджувала, що А. Гітлер несе людям добро. З показів свідків: «Если придет Гитлер на Украину, то все будет хорошо, что наше Красное войско его пропустит на нашу территорию». «Он (Гитлер), хороший человек и нечего его давить ибо он верит в Бога, мальчишки рассказывали, что они его увидели на картине в кино, что он носит крест. Я подумала, если он носит на груди крест, то он людей не убивает». Така думка не могла не привернути увагу каральних органів і тому, що «добрий» Гітлер вже просував свої війська по території СРСР.

05 липня 1941 р. Катерина Молибога була заарештована. 26 липня 1941р. за вироком військового трибуналу військ НКВС по Київській області засуджена до 8 років позбавлення волі.

Подальша доля Катерини Молибоги невідома.

Олександр МОЛИБОГА,
с. Анисів, Чернігівський район

ДО МОЛОДОЇ ЯБЛУНІ СХИЛЮСЬ...

Станіслав Новицький. Розуміння простору (вибране). – Кропивницький: Центрально-Українське видавництво. – с. 216.

«Розуміння простору» – це вже четверта поетична книга Станіслава Новицького, в якій він виносить на суд читачів перлини своєї творчості. І хто б що не говорив, поезія обдарованого молодого поета – вочевидь нове, унікальне явище в українській літературі, якому слід радіти.

Вона як весняний грім, як ковток свіжого повітря – сучасна, не обтяжена римою, справжня, хвилююча, як степовий вітер, запахуца, як полиновий цвіт, мелодійна і глибоко національна. Бо в ній – незбагненне диво природи, яке постає у слові у міфопоетичних образах, де ліс відчуває нас краще, ніж люди, де осінь закохується в зиму, а весна одягає брунькату намисто, де «вітер пробуджує степ», «і мружить ніч свої печальні очі», де все довкола дихає, думає, діє, бо воно живе...

Таке особливе сприйняття природи автором, її одухотворення не випадкове, бо поет опирається у своїй творчості на духовні надбання свого народу, його давні світоглядні позиції. В його творчій уяві навколишній світ, то захоплююча казка, в якій все єднається в гармонії і любові одне до одного – дерева, сонце і вода, вітер і дощ, то живі істоти, буття яких уподібнюється людині. І у тій гармонії зі світом. б'ється любляче серце поета «Та я почув – десь плачуть горобці...», «Чи ви чули, колись, голос дуба столітнього», «Сьогодні я бачив черешню у білій сорочі».

Поет у своїй творчості, звертається до джерел народної живої мови, її первісного звучання. Саме тому твори

вирізняються таким багатством образів як художніх, так і змістовних, узагальнюючих символів і метафор.

Поет натхнений, його світлі й високі почуття в своїх асоціаціях вражають, вихлюпують нестримну хвилю радісного піднесення чи якогось смутку. Неповторні живописні акварелі, де уява і реальність переплітаються, надто привабливі, вразливі, в них – краса рідного слова. Після поезій раннього П. Тичини я нічого подібного не зустрічав.

У кожного із нас є та місцина, місто чи село, де ми, прийшовши одного разу в цей незвіданий світ, єднаємося з природою, зростаємо, вбираємо в своє серце чуття материзни, яке вже ніколи нас не полишає. І де б ми не були, не можемо забути ту місцину. Пам'ять невиситима, вона тримає наше серце в любові до первозданих джерел нашого дитинства. Тож повертаємося туди повсякчас, якщо не фізично, то в думках, щоб набратися спраглості і духовної чистоти.

Для Станіслава – це село Павлівка, що на Одещині. Рідне обійстя, мати молода, сад, де «яблуня вдяглася в біле плаття» – то незабутні обереги, що наповнюють душу Станіслава найсвятішими почуттями. Дідова хата, «по якій маленьким бігав босоніж мріючи вилетіти через віконечко як вранішній соловейко», стежки, де «тиша і ковила», де «туман над річкою як плетиво небес» і «степ, що пропах полином» – то все земля, яка не є і не може бути поза ним, земля, без якої поет не уявляє своє життя.

*Коли повертаєшся до рідної криниці
криниці дитинства
хочеться напитися води щоб
вистачило сил на всі свої літа
Хочеться впасти на коліна
перед небом
як перед матір'ю...*

У своїх почуттях до малої батьківщини поет постає розчуленим і безмежно ніжним. Тут щось і радісне, і бентежне, часом невловиме, потаємне, якась туга, сум за втраченим. «Все рідше зустрічаю коней біля сільських доріг // стало менше туманів у яких можна сховатися від світу // стало менше душ з якими можна поговорити». І минуле – доля свого народу: «Десь у полі лежить кам'яна баба // обличчям у землю // її сльози сьогодні падають на землю де // наша історія забула прокинутися». І тривожне сьогоднішня:

*так зелено
шукаю самоти
шукаю час для серця і печалі*

*усе минулось величчю землі
усе минулось пам'яттю народу
шукаю сон
та не знаходжу ночі
для спокою
для величі душі
ці сумніви мені такі пророчі
ці лоди почужили назавжди.*

Поетове серце надто чутливе до змін у природі, її мінливості, неповторної краси.. У темі природи кожний митець має свою доміную, схильність душі до тієї чи іншої пори року, в якій відчуває найбільшу гаму настроєвих почуттів. У Станіслава, на мій погляд, – це осінь. «Розбуди мене своєю// рукою// поки осінь ще спить// за вікном».

Чи не в кожному поетичному рядку присутнє символічне навантаження, смисл якого не завжди легко уловити. Ось рядки з одного вірша, який написаний верлібром: «Стрілись на воскресіння віт// вдяглись у цвіт абрикос// і поглянули поглядом неба.// Ось ти йдеш // у осінньому саду// вже немає// ні цвіту// ні погляду сонця...» Ця образно-символічна побудова вірша з різкою зміною подій у часі спонукає до безлічі уявлень і роздумів. Воскресіння віт сприймається як початок весняного буяння, відродження земної душі. Осінь – як неминуче згасання. І хоча автор не уточнює воскресіння яких віт, зрозуміло, що тут ідеться про вербу, найшанованіше дерево нашого народу. До речі, на першій сторінці обкладинки попередньої поетичної книги Станіслава Новицького, яка має назву «Воскресіння віт», намальовано гілочку верби з пухнастими котиками. Верба одна із перших провісників пробудження природи. Саме на ній найраніше з'являються ці розквітлі весняні котики. І саме її наш народ використовує у обрядових діях, як символ приходу весни з давніх-давен. Тут ще маю сказати, що назва дерева «верба» асоціюється з латинським словом *verbum*, у перекладі українською – слово. То воскресіння віт – це воскресіння слова. Слова живого, яке було спочатку в Бога.

Багато в книзі ліричних віршів, у яких серце юного поета переповнене світлими почуттями до коханої. «... сонце моє зветься твоїм ім'ям// твоїм подихом// кожним стуком твого ніжного// серця». Рядки спонтанні, трепетно-ніжні, бентежні, а часом зболені, коли настає розлука. «Вокзальна тиша// на пероні сніг// так боляче прощатись// і прощати...».

«І мружить ніч свої печальні очі,// Фіранки білі. Очі голубі.// Я згадую про тебе проти ночі,// але слова блукають у журбі». І ось рядки,

які народжуються, коли приходиться справжнє кохання:

*твое ім'я сниться мені
здається нічого в моєму житті
не було крім тебе
тільки ти
як весняна яблуня
увійшла в моє серце
і в мою пам'ять...*

Поезія Станіслава Новицького цілісна і високохудожня. Вона приваблює своїм непересічним ліризмом, вливається в душу як пісня, світиться своїми барвами ніжно і розмаїто, мов осінній сонячний сад. Її хочеться читати і перечитувати, як слухати музику Баха чи дивитися «Данаю» Рембрандта, бо вона написана люблячим серцем талановитого поета.

Михась ТКАЧ,

заслужений працівник культури України

ДО УВАГИ АВТОРІВ ТА ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ЖУРНАЛУ «ЛІТЕРАТУРНИЙ ЧЕРНІГІВ»

Напад російських загарбників на нашу країну приніс велику біду. Активна фаза війни – тимчасова окупація, блокада, обстріли, бомбардування та руйнація міст і сіл, зокрема й Чернігова, внесли свої корективи у всі сфери нашого культурно-мистецького життя.

Отже, за відсутності державної підтримки (це пов'язане з тим, що згідно з урядовою постановою під час війни кошти в першу чергу спрямовуються лише на військові та життєво-необхідні потреби області), журнал «Літературний Чернігів» виходить тільки за підтримки фінансово не байдужих людей значно меншим за обсягом і накладом. В зв'язку з цим звертаємося уклінно до авторів, читачів, шанувальників літератури, небайдужих людей, волонтерів передплатити журнал на 1-ше півріччя наступного року або підтримати фінансово, аби він і далі йшов до читача регулярно і в повному обсязі.

Імена та інформацію про благодійників за їхнім бажанням буде надруковано у часописі, який розповсюджується в бібліотеки і книгарні не тільки в Україні, а й за її межами, скрізь, де живуть наші автори.

Сподіваємось на підтримку.

Можна телефонувати – 063 336 4639, 066 912 3466

Безмежно вдячні нашим авторам за фінансову підтримку журналу:

Валерію Демченку – 4000 грн.

Станіславу Новицькому – 1500 грн.

Василю Чепурному – 100 грн.

Редколегія журналу «Літературний Чернігів»

ДО НАС ПРИЙШОВ БОНАВЕНТУРА

Олександр Гадзінський. Бонаventura. Вірші. Переклади. Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2022, 136с.

Насамкінець осені в Ніжині відбулася непересічна подія: вийшла у світ друга збірка відомого поліського поета і літературознавця Олександра Євгеновича Гадзінського «Бонаventura». Ім'я Олександра Гадзінського добре відоме шанувальникам красного письменства Чернігівщини – у недалекому минулому викладач кафедри української літератури Гоголівського університету, поет, літературознавець, перекладач, багаторічний керівник літературної студії університету (2005 – 2016). Це під його мудрим керівництвом торували свої поетичні стежки до ниви української літератури знані нині поетки Анна Малігон, Тетяна Винник, Олена Марченко, Тетяна-Марія Литвинюк, поет Ярослав Гадзінський, а ще сотні вихованців, які, ставши за учительські столи, прищеплюють любов до рідного українського слова наймолодшому поколінню.

Бережне ставлення до слова поетичного – головна ознака художнього стилю творів Олександра Гадзінського. Усе своє свідоме життя, працюючи на літературній ниві, він не поспішає виносити на суд читача свої художні твори. Вимогливий до себе і до своїх віршів, поет знову і знову працює над їхнім удосконаленням. Ось чому вихід у світ кожної нової його збірки для нас, його шанувальників, стає справжнім святом.

Перша його збірка «Зустріч випускників» вийшла у світ у 2019 році і отримала схвальні відгуки як у читачів, так і у літературних критиків. Ось що написав про нього письменник Анатолій Шкуліпа: *«Він – тонкої струни душа. Вразливий і спостережливий. Уміє влучно порівняти й осмислити. Та й розказати про все гарно вміє і переконливо...»*. Чим же порадував нас поет у своїй другій збірці?

Насамперед, удалим і оригінальним вибором свого ліричного героя. У анотації до збірки поет пише: *«Головний герой цієї збірки – людина непрезентабельна, хоча і ходить у капелюсі. Його досвід видається дискусійним, його локації випадкові. Він не має постійного місця роботи на*

прив'язаний до певних людей чи філософських доктрин. Але, вражений колись блискавкою, вже не придатний до звичайного способу життя. Бонавентура – мандрівник і мрійник, авантюрист і поет, що блукає у пошуку віршів і готовий добувати їх хоч із-під землі». Як на мене, то цей образ у багато чому автобіографічний... Знаючи Олександра Гадзінського вже понад тридцять років, беру на себе сміливість стверджувати – допитливий розум, госте слівце, тонка іронія і гумор, непересічний погляд на події життя – то від автора., а все інше від лукавого.

Книга готувалася до свого видання ще на початку року. Підписана до друку 1 лютого 2022 року, а тому вона ще не має кривавого відтиску війни... Її герой суто мирна людина, яка мандрує світом, осягаючи його часову мінливість... Книга має присвяту: *Невтихомирні сиві юнаки, / Тому і кидаємось в бій ми, / Щоб із полону вирвати роки, / Щоб творчість розкривала нам обійми!* За структурою вона складається із п'яти розділів і прикінцевого вірша. Загальний обсяг книги – 135 сторінок.

Перший розділ збірки має назву «Дочекайся коня». До нього увійшло 18 поезій. Це роздуми головного героя збірки про сутність нашого буття, про творчість і час, про майбуття, яке ми будемо сьогодні, про вірші...

вірші не пишуться а злітають із вуст як метелики

вірші не пишуться а спадають з небес

вірші не пишуться а вириваються з душі

вірші не пишуться а вибухають у серці

вірші не пишуться а вмирають

вірші не пишуться а народжуються

(збережено авторську пунктуацію)

Особисто мені найбільше припав до душі другий вірш цього циклу «Я ходжу в брилі». Чому? Уява малює сільського інтелігента, який усі «вибрики» долі сприймає з доброю іронією:

Хтось під сонцем голомозий,

Хтось – без мозку взагалі,

Хтось без шапки на морозі...

Але я ходжу в брилі!

Де б не був я, товариство,

на селі чи в Сомалі.

Навіть як заїду в Бристоль, –

я постійно у брилі!

Традиційна народнопісенна система віршування зробила поезію зримою, легкою для сприйняття та запам'ятовування. Вже після третього прочитання я знав її напам'ять., а образ простодушного та іронічного

сільського вчителя супроводжував мене майже до кінця читання всього розділу.

Другий розділ збірки має назву «Вірші з коментарями». До нього увійшло 13 поезій. Оригінальність розділу в тому, що кожна з поезій має авторський коментар. Коментарі, зроблені автором, несподівані, з поправкою на час..., але надзвичайно правдиві. Найбільше мене вразила остання поезія розділу «Василь Чумак розмовляє з матір'ю після з'їзду партії більшовиків»:

*Вернувся із Києва на світанку
сумний і втомлений, чоботи в глині...
– Сховайте, мамо, цю вишиванку
аж на самісіньке дно скрині.*

Далі болючий синівський монолог, каяття і розчарування більшовицьким ладом..., а ще віра в те, що Україна відродиться. Як мораль звучать останні рядки вірша: *Ми навчилися виживати у колгоспах, в'язницях, пустинях... Але ходимо у вишиванках, що задовго лежали в скринях.*

Нині цей вірш набув особливої актуальності... Носити вишиванки стало модним. Це – невід'ємний елемент національної самоідентифікації, невід'ємна ознака українського патріотизму... А що автор? Онук репресованого з Поділля у своєму коментарі до вірша написав: *«А в нашій скрині вишиті рушники й ікони лежали під книгами. Скриня у Голоскові була заповнена книжками, що пережили війни, обшуки, забуття. Як добре, що ці причаєні речі мене дочекалися».* Немає слів..., щемно.

Третій розділ збірки має назву «Шкільний Декамерон». До нього увійшло 10 поезій. Це щемливий екскурс у радянські часи..., точніше у часи радянської школи. Коли сексу й справді не було..., принаймі в школі. Була інша мораль... Чому щемливий? Бо ми були молоді і юні і на спір дійсно могли сягнути із другого поверху школи в снігову кучугуру. Секс нам заміняла ЛЮБОВ... За всім іншим не жалкуємо. Як на мене, оригінальність цього розділу полягає в тому, що сім із десяти віршів написані прозою. Вірші у прозі..., жанр не новий, існує вже кілька століть, але органічно вплітається в авторське світобачення та світосприймання.

Четвертий розділ збірки має назву «Відкритий фінал». Він умістив у себе 15 поезій різного жанру і форми вираження авторської думки: від наївного реалізму, романтизму до крутого постмодернізму. Від «Квітневого струму» до «Епілогу». Вибагливий гурман поетичного слова знайде для себе все... від пошуку істин і до нових проблем. Автор не нав'язує, автор акцентує...

*Через травми, зневіру, безгрішся хай триває дорога!
Що потрібно людині найбільше? Хоч одна перемога!*

І, зрештою, розділ п'ятий – «Тунель для контрабанди». Інтригує вже сама назва, що то за контрабанда? Котрабанда поетична... Це коли ти переносиш на царину української літератури твори з інших літератур. Тобто, робиш переклади. До цього циклу Олександр Гадзінський вмістив 19 поезій. Дуже добре, що в збірці вміщено вірш мовою оригіналу, а поряд переклад українською мовою. Отож читач має змогу ознайомитися з перекладами автора з англійської (Роберт Бернз, Емілі Дікінсон), болгарської (Андрій Германов, Георгі Борисов), білоруської (Францішек Богушевич, Максим Богданович, Віктор Жибуль), киргизької (Аликул Осмонов), польської (Марія Конопницька, Тадеуш Ружевиц, Божена Баба-Дига), російської (Борис Пастернак, Андрій Вознесенський, Борис Рижий, Леонід Кисельов) мов, а також з оригінальною поезією «Бесіда старого зі своїм тілом» (з давньоруської) гетьмана України Івана Мазепи. Кожен читач зможе визначитись, що йому більше до вподоби.

Отож збірка вмістила в себе 75 поезій, 75 сюжетів, 75 доль ... – саме стільки змогло вмістити і осягнути серце поета., але книгу завершує ще один, прикінцевий вірш – «Війна 2022 року». Він поза аналізом, бо це вірш-звертання, звертання до кожного з нас, і кожен з читачів сам має дати відповідь:

*Раптовий крик сирени
різнув по душах.
Життя, і так шалене,
україн порушив.
Ти вчора був сапером
і грався з ризком.
Сьогодні – Parabellum
між очі бризнув.
Спитай себе відверто,
якщо й недужий:
за Україну вмерти
готовий, друже?
Війна питає хмуρο,
чого ми варті.
Війна, Бонавентуро,
І не до жартів...*

Згоден, друже мій, не до жартів... А тому цілком серйозно хочу привітати тебе з виходом цієї непересічної поетичної збірки і побажати їй короткого шляху до серця читача.

*З вірою у нашу Перемогу
Олександр ЗАБАРНИЙ,
письменник*

ТАЛАНТ РОМАНІСТА ЯСКРАВИЙ, ПЕРО – ВІДВЕРТЕ І СПРАВЕДЛИВЕ

Добре знаний письменник Андрій Гудима, а саме – за творчістю посідає гідне місце в українській літературі. На думку багатьох літературознавців, цей талановитий художник слова виписав яскраву сторінку у літературі, зокрема саме у віршованих романах, яких до широкого читача прийшло дев'ять. Серед українських письменників і поетів країн Центральної і Західної Європи є рекордсменом. І не тільки за кількістю, а й за якісними художніми цінностями.

Творчість прозаїка і поета – справді видатна сторінка і досить помітна у широкому світі великого мистецтва. А саме – за характерними ознаками, образами, які не схожі на інші, які створювали творці слова художнього у різні періоди української історії і літератури. І першочергово – це виписані письменником образи історичних героїв, які не визнавали радянські «брехописці-історики» і підготовані шестірки і «знавці» літератури – оті, що тільки створювали чорні міфи про реально наших кращих лідерів країни, які марили незалежністю України, її обороноздатністю і могутністю, турбувалися про культуру і освіту.

Що важливо, то літератор про великі постаті ніколи не брався писати «з наскоку».

А тому й інтерес до віршованих романів Андрія Гудими величезний і не тільки широкої аудиторії читачів, а й фахівців-істориків, філологів, краєзнавців і науковців. Наприклад, краєзнавці Поділля і західних регіонів України використовують книги поета на зібраннях однодумців у своїх виступах. Охоче цитують твори у різних сільських районах у школах учителі-літератори на уроках літератури рідного краю. Цікаво і те, що на історичні романи у віршах накинули око науковці – цитують, використовують уміло створені розділи письменника. А найактивніше попрацювала одна знана історикознавиця і філологиня з Дніпра, докторка наук. А отже, за історичними романами Андрія Гудими написала глибоке і розгорнуте наукове дослідження, оцінивши його художні твори за найвищими балами, бо літератор подав хроніку подій точно, емоційно, свіжо і досить самотньо.

На теперішній час – письменник у віці. Йому за вісімдесят п'ять. І він не сидить склавши руки: що не рік – то створює щонайменше два-три вагомні художні чи публіцистичні твори. А цього разу з-під пера знаного літератора вийшов роман. І не прсто історичний твір, а вперше у літературі створений розлогий художній твір – роман у поемах, який має

назву «Криваве розпуття». Випущений товариством «Білоцерківдрук». Книга ошатно оформлена, у твердій палітурці. І, як мені стало відомо, за ініціативою письменника благодійно надійшла до ряду шкільних і міських бібліотек Київщини, де раніше і в роки недавні виступав письменник як громадський лідер, високого патріотичного виховання поет і де його люблять учні і педагоги, особливо у навчальних загальноосвітніх закладах.

«Криваве розпуття» – роман з камертонним печальним звучанням. Текст його – це мовби перегуки минулих руйнівних століть з нинішніми, докази того, яких помилок не повинні допускати керівники держави, не порадившись з народом, обираючи на довгі роки партнерів, підписуючи важливі документи. Не можна й ставати на шлях підлабузництва зі злочинними діячами держави, яка перехопила негідні правила монголо-татарської орди і ніби протягувала руку допомоги. Мотиви книги перекликаються і з періодом України двотисячних років, коли деякі президенти, зрадивши народ, продавалися злочинній зграї московитів, вели державу до руїни, збагативши себе і своїх ближніх. Саме таким був Янукович, який ставав на коліна перед Москвою і його ніяк не можна назвати державником, а більше зрадником кращих ідей незалежності: розтягалася армія, державні спецслужби, підтримувалося хитре зрадництво на різних рівнях, розкрадалися цільові кошти... Були помилки і в інших президентів, але вони, почувши поради від націонал-демократичних сил, почали їх виправляти – не зближувалися з московитами, а прямували тільки за європейським вектором, ставши на євроатлантичний шлях.

Історичний роман у поемах – це болісна, драматична, хвилююча поетична розповідь про часи руйнації Гетьманщини по смерті гетьмана України Богдана Хмельницького. Наступникам його Івану Виговському, Юрію Хмельницькому, Павлові Тетері, Івану Брюховецькому, Петрові Дорошенку довелося діяти у дуже складних, кульмінаційних і найтрагічніших як для України, так і для них самих умовах. Історичні світила, факхівці, які написали вагомі дослідження, досконало знали періоди життя України, – вони руїною Гетьманщини вважають кінець гетьманування Тетері. Читаючи роман, переконуєшся, що письменник переконливо поетичним словом доводить, що руїна, болючі, трагічні події і непоправні помилки почалися ще за гетьманства Богдана Хмельницького. Ось як хвилювання народу і переживання його у час обманливого возз'єднання з хитрими московитами описує письменник:

*І зворохобивсь волелюбний Київ –
Насильного з'єднання не хотів:
У московитах упізнав батіїв,
В «писцях москальських» уздрівав хортів.*

Наступники Богдана Хмельницького допускали гіркі помилки, часом ішли на підлабузництво і таємні змови з верхівкою московитів, віддалялися від народу і не дотримувалися присягань, завірянь. І навіть тим, що прагнули щось позитивне зробити для України, заважали старшини, хитрі козацькі змови, ради... Ось і гетьман Іван Виговський, не досягнувши порозуміння з ближніми і впливовими особами, спокійно приймає смерть. Дружина його гине від розриву серця. Україну заїдає гризня старшин, від них недалеко відійшов і популярний і незнищений отаман Сірко. До Тетері приходять глузди. І вже у цей період Україна «конає на хресті сорому», пише романіст. А козацька старшина нахабніє, не турбується про долю України, бездіяльна – безтурботно «гуляє собі весілля у Москві». Гетьман Дорошенко допускає помилки у керівництві, намагається обійняти два береги Дніпра, а лівобережного гетьмана Івашка знищують свої ж таки невірні старшини й козаки. Автор роману доречно застерігає сучасників «козирних і тузових»: «Хто грається у кішки-мишки, тому кінець рокований такий».

Історичний роман у драматичних поемах має силу і збагачений художньо, тому що письменник з величезним досвідом уміло наповнив його цікавими художніми деталями, тропами, народним словом – властивими для героїв і обставин поговірками, народними афоризмами, висловами, прислів'ями, дотепно сказаними фразами. Скажу так: без них роман просто був би прохідним, сухим, шорстким і непривабливим. Ці художні й народом придумані знахідки є у кожному розділі, у кожній поемі. І всі вони допомагають повніше, ясніше і яскравіше розкрити образи героїв. Це, до прикладу: рука – як топорище, кулак – немов надтріснутий обух; у сумі гетьман заламав брову; ті шиють зраду; суттю обійняв життя; та сила щензла – як підбитий птах; заграли коси, вила і мечі; у неї мова – що дзвіночки чисті, слова бувають – ніби оси злі; немовби подих, десь там у грудях, терпко заблукав; вогнем ригнули шпарко і прицільно; до сонця майже борозну підняв...

Без сумніву, цей історичний роман у поемах «Криваве розпуття» – твір, який збагатив нашу українську літературу. Відверто і справедливо дана оцінка очима поета і народу подіям кривавого розпуття. Цей гарний твір потрібно вносити до шкільних програм або вивчати на уроках «Літератури рідного краю». Роман написано лаконічно, яскраво, образно, тож і заслуговує найвищих літературних відзнак і нагород, а також перевидань більшими накладками, які потрібно спрямовувати до шкіл, коледжів, вишів, де б його вивчали.

Віктор БОЖОК,
літературознавець

Валерій ДЕМЧЕНКО

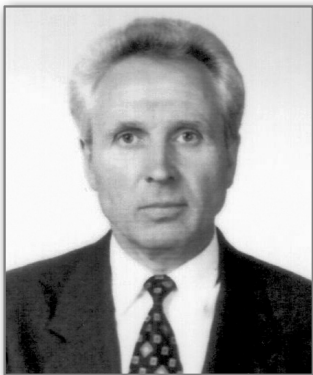
Валерій Демченко (народився 16 червня 1940 р. в селі Донцівка Новопсковського району Луганської області) – український сатирик, гуморист, публіцист.

Автор книг: «Граблі в Україні – більше, ніж граблі» (2010, 2012), «Який час, такі й герої» (2014), «Суєта суєт» (2016) та численних публікацій в українській періодиці.

Лауреат Всеукраїнської літературної премії імені Остапа Вишні (2014).

Нагороджений 3 медалями (1970, 1982, 1987).

Заслужений журналіст України (2010).

ТРИВОЖНА ВАЛІЗА

Після відвідання геронтолога Василь зрозумів, що за нинішніх реалій йому до ста літ не дожити ніяк, і неспішно зазбирався в останню дорогу. Загартований перманентними життєвими випробуваннями (вижив у війні з німецьким нацизмом, пережив повоєнну розруху і голод, Чорнобильську катастрофу, пандемію ковіду, рашистські обстріли і бомбардування) почав ретельно готувати тривожну валізу для подорожі у Вічність. Тепер йому не страшно предстати і перед самим апостолом Петром у Чистилищі.

У земному житті Василь дотримувався балансу гріхів і чеснот: хабарі хоч і давав, але сам не брав, горілку пив, але не зловживав, у гречку стрибавав, але не часто, начальству догоджав, але й про підлеглих дбав... Тож небезпідставно сподівається на поблажливість Страшного суду і його вирок – відправити раба божого Василя на постійне проживання до Раю, хоча б і з випробувальним строком. Кандидат у небожителі покладався і на свій комунікативний талант топ-менеджера: вони з апостолом, як колеги, зможуть про все домовитися.

Тривожну валізу Василь розділив на два відділення: перше – для речей до Раю, друге – до Пекла (про всяк випадок). У «райське» поклав панамку, в'єтнамки, плавки, захисні окуляри – для пляжного відпочинку під пальмою і райським сонцем. Подумки вже почував себе як нардеп на Мальдівах або Канарах. Знайшов місце і для томика Остапа Вишні (буде доречним хоч у Раю, хоч у Пеклі). Прихопив календар ігор футбольного чемпіонату (що ж то за Рай без телевізора і футболу). Взяв батончик «Баунті» (райська насолода!).

У «пекельне» відділення прилаштував вогнезахисний скафандр пожежника (у ньому і пекельний вогонь не дістане), електрошокер, щоб відбиватися від запопадливої рогато-хвостатої братії, валідол.

У кишеню поклав смартфон із GPS-навігатором, щоб його бентежна душа не заблукала, періодично відвідуючи цей світ (цікаво порівняти вітчизняні соціальні стандарти з райськими та пекельними).

Без вагань узяв Кримінально-процесуальний кодекс (буде вимагати, щоб на Страшному суді його судили за українськими законами).

Якщо ж, попри найкращі сподівання, таки запроторять до Пекла, буде наполягати на наданні йому статусу свідка. Цікаво ж подивитися як виконується вирок Страшного суду.

За злочини, скоєні в Україні, найпершому грішнику Путіну заброньовано персональний котел зі смолою. А брехливим телезомбувальникам Кисельову, Соловйову, Скабєєвій та Сімоньян довгі чорні язика припікатимуть розпеченою кочергою.

Поруч із персональними котлами стоять ще не завантажені, навколо яких вже метушиться обслуговуючий персонал з ріжками. На котлах написи «За Бучу», «За Бородянку», «За Ірпінь», «За Харків», «За Маріуполь», «За Чернігів»... Клієнтуру визначить Гаагський трибунал.

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 4 (100) 2022 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

***На першій сторінці обкладинки –
пам'ятник козакам у Батурині***

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 19.12.2022 р. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 9,0. Обл.-вид. арк. 9,0.

Папір офсетний. Друк офсетний. Зам. № 0035-4. Тираж 300 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. 066-2524507.

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

